

Сураи Қасас

Сураи «Қасас» 28-умин сураи Қуръон буда, дар Маккаи мукаррама нозил шуда,
дорои 88 оят аст

Ҷалолуддини Суютӣ (р) дар муқаддимаи ин сура чунин гуфтааст: Дар сураҳои «Шуъаро» ва «То, син» Худои субҳон достони Мӯсо (а)-ро иҷмолан зикр кардааст, дар ин сура ин қиссаро бо тафсил баён мекунад. Бинобарин ин, сураи «Қасас» номида шуд. Аз Имом Олусӣ дар тафсири «Руху-л-маъонӣ» аз Абдуллоҳ ибни Аббос (р) ва аз Ҷобир ибни Зайд (р) ривоят шудааст, ки сураи «Шуъаро», сураи «Намл», сураи «Қасас» пайи ҳам нозил шудаанд.

Хулоса, таърихи Мӯсо (а) агар дар дигар сураҳо мухтасаран омода бошад, дар ин сура бо тарзи васеъ ва аммо аз ҷаҳор ҷиҳат мухтасар баён шудааст.

1. Аз таваллуди Мӯсо (а) ва аз балоҳои бар сари ӯ (а) омада, аз ҳоли модараш, ки ӯ (а)-ро дар сандуқе ниҳод ва онро дар дарё андохт, дарё ӯро ба қасри Фиръавн бурд.

2. Ҳаёти Мӯсо (а) дар қасри Фиръавн.

3. Чун Мӯсо (а) ба воя расид, касеро хост аз қавми худ ёрӣ диҳад, ба тарафи муқобил зарба зад. Нохост ӯ чон аз даст дод. Чун дар муқобил ва ивази ӯ Фиръавн қасди куштани ӯ (а)-ро содир кард, ӯ (а) бо маслиҳати марди солеҳ аз Миср ба шаҳри Мадян фирор кард.

4. Аз ҳаёти ӯ (а) дар шаҳри Мадян назди Шуъайб (а), аз хонадор шудан ба яке аз духтарони Шуъайб (а), машғул шудани ӯ (а) бо чорводорӣ, аз Мадян баргаштан, аз ҳодисаҳои, ки назди кӯҳи Тур рух дод, ба Пайғамбарӣ мушарраф шуда ба шаҳри Миср рафтан, аз воқеаҳои, ки байни ӯ (а) ва Фиръавн рух дод ва ғайра. Дар сураи мазкур қиссаи «Қорун» низ дарҷ шудааст. Чун ӯ меъёри ҳар чизро бо моддиёт чен мекард, дар охир аз дунё бе имон рафт. Дар оятҳои охири сураи мазкур Худованд иршод фармудааст, ки ягона роҳи некбахтию саъодат роҳи пайғамбарони илоҳист.

Ин буд назари кӯтоҳ ба мундариҷаи сураи «Қасас».

Валлоху аълам.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

Бисмиллаҳи-р-Раҳмани-р-Раҳим.

*Оғоз мекунам ба номи Худованде ки беандоза меҳрубону
бениҳоят бораҳм аст.*

طسم

То, Сӣм, Мӣм. 1.

**1. То. Син. Мим. (маънои ин ҳарфҳоро танҳо Худованд
медонад.)**

Ин чаҳордахумин бор аст, ки дар оғози сураҳои Қуръонӣ бо чунин ҳарфҳои муқаттаъа (аз ҳам ҷудо) вомехӯрем. Тарзи тиловати онҳо чунин аст. Ҳарфи «То» ва ҳарфи «Син»-ро бо мадди табиъӣ ва нуни охир онро дар мим идғом карда, мимро низ бо мадди ориз тӯлонӣ хонда мешавад. Сухан дар бораи эзоҳи чунин ҳарфҳо дар оғози сураи «Бақара» ва сураи «Оли имрон» гузашт, ҳоҷат ба такрор нест. Хоҳишмандон метавонанд ба сураҳои номбурда муроҷиъат кунанд. Зеро ингуна оятҳо аз ҷумлаи оятҳои муташобиҳотанд. Назди ҳанафимазҳабон маънои чунин оятҳоро ба ҷуз Худованд касе намедонад. Яъне ба муроду маънои чунин ҳарфҳо (оятҳо) Худованд донотар аст.

تِلْكَ ءَايَاتُ الْكِتَابِ الْمُبِينِ

Тилка айātu-л-китāби-л-мубӣн. 2.

2. Ин оятҳои Китоби равшан аст.

Калимаи Китоби мубин дар ояти 6-уми сураи «Худ» (а) ва дар ояти 61-уми сураи «Юнус» (а) ба маънои «Лавҳулмаҳфуз» тафсир шудааст. Вале дар ояти мавриди назар бо иттифоқи муфасссирон, ба маънои Қуръони карим омадааст. Ба ҳар ҳол дар шарҳи ояти мазкур муфасссирон гуфтаанд, ки ин Китоби мубин, яъне оятҳои қуръонӣ ошкоро возеҳанд. Зеро он китобест, ки ҳам худ равшан аст ва ҳам равшангари роҳи некбахтию хайру баракат аст. Баёнкунандаи ҳалол, ҳаром, ваъда, ваъид, ихлос, тавҳид аст. Агар инсон муъмину бо ихлос бошад, бо дастуроти Қуръон дӯстони Аллоҳ таъоло (авлиёуллоҳ) ва душманони Аллоҳ таъолоро мешиносад, подоши амали нек ва ҷазои амали бадро мефаҳмад. Барои шинохтани авлиё (дӯст)-ҳои Вай ва душманҳои Вай, савобу

ҷазои амал, ҳар чизе, ки инсон ба он муҳтоҷ аст, ошкоро Қуръон баёнгари он аст. Ҳар маълумоте, ки барои ба хушбахтии дунё ва охират соҳиб шудани инсон лозим аст ва инсон ба он муҳтоҷ аст, Қуръон ошкоро баён кардааст. Аз он ҷумла, қиссаи Мӯсо (а), ки дар ояти зер ишора ба он шудааст. Худованд Пайғамбари Худо ошкоро хитоб намуда фармудааст аст, ки

نَتْلُوا عَلَيْكَ مِنْ نَبَأِ مُوسَىٰ وَفِرْعَوْنَ بِالْحَقِّ لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ﴿٢﴾

**Натлӯ ғалайкаи мин-н-набаи Мӯсā ва Фиръавна би-л
ҳаққи ли қавми-й юьминун. 3.**

**3. Ба ростӣ, баъзе хабари Мӯсо ва Фиръавно барои гурӯҳе, ки
бовар медоранд, бар ту меҳонем.**

Муфасссирони гиромӣ гуфтаанд, ки дар ояти мазкур ҳам барои Расулаллоҳ (с) ва ҳам барои муъминон тасалли дода шудааст. Яъне мурод аз калимаи «ғалайкаи» Расулаллоҳ (с) ва мурод аз «қавми имоноранда» муъминону ҳама уммати Расулаллоҳ (с) аст.

Агар аз таърихи ибтидои асри Расулаллоҳ (с) ёдовар шавем, мебинем, ки зулми мушрик (кофир)-он ба Пайғамбар (с) ва ба муъминоне, ки ададашон дар он асно кам буду онҳо дар ҳолати заъифӣ зиндагонӣ доштанд, аз ҳад гузашта будааст. Ҳатто дар кӯчаҳо барои онҳо гашту гузору оромӣ набуд. Дар ҳар нуқтаи шаҳри Макка барои онҳо азобу истеҳзо, ҷабр, таҳқир, зулм омода буд. Дунё дар назарашон танг менамуд. Зеро айнаи ҳол аз ҳеҷ ҷой дараки наҷот ва ёрӣ барои онҳо набуд. Дар чунин ҳолатҳо оятҳои Китоби муқаддас (Қуръон), ки мисли моҳ равшану маълуманд, дар бораи ҳазрати Мӯсо (а) ва Фиръавн, то ин ки тиловат кунанду тасалли ёбанду ором шаванд, нозил мешуд. Аз чунин инояти Парвардигор гӯе сари муъминон ба осмонҳо мерасид ва аз хондани чунин оятҳо барои худ ояндаи некро интизор мешуданд. Дар ҳақиқат чунин ҳам шуд.

Сипас, Худованд аз баёни иҷмоилӣ ба баёни тафсилӣ гузашта, дар ояти зер чунин фармуд, ки...

إِنَّ فِرْعَوْنَ عَلَا فِي الْأَرْضِ وَجَعَلَ أَهْلَهَا شِيَعًا يَسْتَضِعُّ طَائِفَةً مِّنْهُمْ

يُذَبِّحُ أَبْنَاءَهُمْ وَيَسْتَحْيِي نِسَاءَهُمْ إِنَّهُ كَانَ مِنَ الْمُفْسِدِينَ ﴿٤﴾

**Инна Фиръавна ѓалā фи-л-арзї ва чаъала ахлаѓā шияъа-й
ястаъифу тѓифата-м минҳум юзаббиху абнāаҳум ва
ястаҳйї нисāаҳум. Иннаҳу кāна мина-л-муфсидїн. 4.**

**4. Ҳаройина, Фиръавн дар Замин такаббур кард ва аҳли онро
гурӯҳ-гурӯҳ сохт, ҷамоъатеро аз онҳо забун мегирифт, писарони
онҳоро мекушт ва духтарони онҳоро зинда мегузошт, ҷамоно
вай аз муфсидон буд.**

Калимаи Фиръавн дар истилоҳи мардум подшоҳони Мисрро ифода мекунад. Касе, ки аз роҳи нишондоди Худованд берун равад, мувофиқи хоҳиши худ ва ба роҳи зулму истибдод мардуми зердастро мутеъи амри худ гардонад ва шахсеро, ки ба ӯ гардан наниҳаду гуфтаи ӯро иҷро накунад ба ӯ ғулом нашавад, беандоза зулм кунад ва ба болои ин худро ҳокими мутлақ эълон намояд, ӯ дар Қуръони карим Фиръавн номбар шуда аст. Бо аксари ривоятҳо давре, ки Мӯсо (а) ба пайғамбарӣ расид, даври Фиръавне ба ном Рамсеси II буд, ки басо золиму саркаш буду даъвои худой дошт. (Нигар ба ояти 24-уми сураи «Нозиъот»). Ҳоло Худованд дар ин оят моро аз ҳоли Фиръавни замони Мӯсо (а) хабар дода гуфтааст, ки бегумон Фиръавн ба он қуввату қудрате, ки дошт, мағрур шуда такаббур кард ва ҳақро напазируфт, даъвои худой карду мардуми Мисрро ба бардагӣ (ғуломӣ) кашид. То ин ки баъзе аз онҳо баъзеашонро саркӯб кунанд ва то ин ки онҳо бо ҳам машғул шаванду ҳама бо ҳам алайҳи ӯ якдаст нашаванд ва дар танҳогиашон натавонанд халале ба кори ӯ расонанд, онҳоро ба фирқаҳо ва гурӯҳҳо, аз он қумла ба «Қибтиён» (ватандор) ва «Сибтиён» (муҳоҷирон авлоди Юсуф (а)) тақсим кард. Бо пеш гирифтани чунин кор ӯ тавонист гурӯҳе аз мустаъзаф (бани Исроил)-ро бо забунӣ (хорӣ) кашонад. Писарони навзодашонро мекушт ва духтарони онҳоро барои хизматгориашон нигоҳ медошт. Мунаҷҷимони замонаш ҳушдораш доданд, ки аз бани Исроил писаре ба дунё меояду ӯро аз тахт сарнагун месозад. Аз ин рӯ ӯ фарзандони навзоди бани Исроилро, агар писар мебуданд нест мекард.

Хулоса, Фиръавн дар ҳақиқат аз ҷумлаи фасодкорони рӯйи замин буд, барои нигоҳ доштани салтанати худ, бо зулму ситам, мардуми бегуноҳро нест мекард.

Ибни Касир гуфтааст: «Чун Фиръавн фарзанд (писар)-они бани Исроилро нест мекард, қариб буд, ки корҳои вазнин ба дӯши «Қибтиҳо» меяфтод, аз ин рӯ ба Фиръавн гуфтанд: «Наздик аст, ки ҷуз занони бани Исроил дигар касе аз мардони онҳо боқӣ намонад. Мо наметавонем корҳои вазнинеро, ки бар дӯши онҳо буд, анҷом

диҳем!» Барои ин Фиръавн амр кард, ки як сол фарзанд (писар)-они навтаваллудшудаи онҳоро нест кунанд ва як сол боқӣ гузоранд. Ривоят шудааст, ки Ҳорун (а) дар соли маъоф таваллуд шуд ва Мӯсо (а) дар соли куштор. Локин бо изни Худованд нишонаҳои ҳомиладории модари Мӯсо (а) барои атрофиён зоҳир нашуд, касе намедонист, ӯ ҳомила аст, ҳатто дояҳои маъмури Фиръавн бордории ӯро ҳеҷ пай набурданд ва Мӯсо (а) таваллуд шуд. Бо истифода аз ояти мазкур, (валлоҳу аълам) муъминон метавонанд дар ҳолати мушкilot аз таърихи Мӯсо (а) ва Фиръавн илҳом гиранд тасалли ёбанду роҳи худро ба сӯи ҳадафҳояшон пайдо кунанд.

وَنُرِيدُ أَنْ نَمُنَّ عَلَى الَّذِينَ اسْتُضْعِفُوا فِي الْأَرْضِ وَنَجْعَلَهُمْ أَئِمَّةً

وَنَجْعَلَهُمُ الْوَارِثِينَ ﴿٥﴾

Ва нуриду ан-н-намунна ъала-л-лазӣнастузъифу фи-л-арзӣ ва наҷъалаҳум аиммата-в ва наҷъалаҳуму-л-варисӣн. 5.

5. Ва меҳостем, касоне ки дар Замин забун гирифта шуданд, бар онҳо неъматӣ фаровоне диҳем ва онҳоро пешво созем ва онҳоро ворис кунем,

وَنُمَكِّنْ لَهُمْ فِي الْأَرْضِ وَنُرِيَ فِرْعَوْنَ وَهَامَانَ وَجُنُودَهُمَا مِنْهُمْ مَا

كَانُوا يَحْذَرُونَ ﴿٦﴾

Ва нумаккина лаҳум фи-л-арзӣ ва нурия Фиръавна ва Ҳамана ва ҷунудаҳум минҳум-м ма кану яҳзарун. 6.

6. ва онҳоро дар Замин дастрасӣ диҳем ва аз забун гирифтагонашон ба Фиръавн ва Ҳомон ва ба лашкарҳои онҳо, он чӣ аз он метарсиданд, нишон диҳем.

Худованд дар ояти қаблӣ панҷ сифати бади касонеро, ки дар рӯи замин гарданкашию бартарҷӯи мекарданд, зикр кард, ки онҳо мардумро ба заъфу хорӣ мекашиданд, писарони бани Исроилро мекуштанд, духтарони онҳоро боқӣ мегузоштанд, дар рӯи замин фасодкорӣ мекарданд, ҳақро қабул надоштанд. Ҳоло дар ин оятҳо

Худованд сифати музтазъафон (чабрдидагон, заъифон)-ро баён карда гуфтааст, ки мо бо ирода ва бо тадбири ҳақимонаи худ меҳоҳем бар касоне, ки дар рӯи замин аз тарафи Фиръавн ба заъфу хорӣ кашида мешуданд, бо додани неъматҳои фаровон миннат ниҳем ва онҳоро дар замони худ пешвоён ва ворисони рӯи замин қарор диҳем. Оре! Он чизе, ки Фиръавн ирода дошт, нашуд, дар он асно Худованд Мӯсо (а)-ро ба пайғамбарӣ мушарраф гардонид ва ба ӯ (а) муъҷизаҳои фаровон дод ва Мӯсо (а) тавонист бо иродаи Худованд бани Исроилро аз зулми Фиръавн наҷот диҳаду сиҳату саломат аз Миср берун кунад. Чуноне ки ин қисса дар ояти 137-уми сураи «Аъроф» гузашт, онҳоро дар замони худ ворисони мулки Миср ва Байтул-л-муқаддас гардонид. Дар идомаи сухан Худованд фармудааст, ки онҳо (музтазъафон)-ро дар рӯи замин соҳибиқтидор мегардонем, то ҳаргуна ки меҳоҳанд дар он тасарруф кунанд, чунон ҳам шуд. Бо гувоҳӣ додани таърих нуфузи бани Исроил дар замони Сулаймон (а) дар сарзамини Шому Миср ва фаротар аз инҳо расида буд. Фиръавн ва вазири ӯ Ҳомон ва лашкарҳои онҳо, чуноне ки гузашт, аз ин музтазъафон эҳсоси хатар карда, бимнок буданд, ки шахсе аз бани Исроил пайдо мешавад, салтанат аз дасти Фиръавн меравад. Онҳо бо тамоми тавоноие, ки доштанд, барои дафъи ин зарари оянда мекушиданд. Чуноне ки бимнок буданд, ҳамчунон Худованд ба онҳо нишон дод.

Хулоса, вақто ки Худованд нобудии Фиръавну Ҳомон ва қавми онҳоро ирода кард, хоҳиши худро бо дасти касе анҷом дод, ки Фиръавн ӯ (Мӯсо (а))-ро дар қасри худ ва бо ғизои худ парвариш дода буд. Албатта, мусалмонони мазлум аз хондану фаҳмидани чунин оятҳо тасалли меёбанд ва ба ояндаи неки худ умед мебанданд.

Баъди ин муқаддима, қиссаи Мӯсо (а) муфасссалтар дар оятҳои зер эзоҳ дода мешавад.

وَأَوْحَيْنَا إِلَىٰ أُمِّ مُوسَىٰ أَنْ أَرْضِعِيهِ ۖ فَإِذَا خَفَتْ عَلَيْهِ فَأَلْقَاهُ فِي الْقَيْمِ

وَلَا تَخَافِي وَلَا تَحْزَنِي ۗ إِنَّا رَأَدُّوهُ إِلَيْكَ وَجَاعِلُوهُ مِنَ الْمُرْسَلِينَ ﴿١٣٧﴾

Ва авҳайнā илā умми Мӯсā ан арзиъиҳ. Фа изā хифти ъалайҳи фа алқйҳи фи-л ямми ва лā тахōфй ва лā таҳзанй. Иннā рōддӯху илайки ва қāъилӯху мина-л-мурсалйн. 7.

7. Ва ба сӯи модари Мӯсо илҳом фиристодем, ки «Шир бидеҳ ӯро, нас, чун бар вай битарсӣ, ӯро дар дарё бияндоз ва матарс ва андӯҳ махӯр, ҳаройина, Мо ӯро ба сӯи ту бозрасонанда ва ӯро аз пайғамбарон гардонанда ҳастем!».

Ояти мазкур намунаест аз пирӯзии мустазъафон бар мустакбирон ва пирӯзии иродаи Аллоҳ бар иродаи ҷабборон. Худованд дар ин оят аз достони Мӯсо (а) хабар додааст, ки чун Мӯсо (а) таваллуд шуд, дар қалби модари ӯ илҳом бахшидем, ки чун хафви ҳалоки фарзанди худро аз Фиръавн ёфтӣ, ӯро аз шири худ макону дар рӯдхонаи Нил бияндоз ва аз ғарқу зойеъ шудани ӯ матарс ва аз фироқу ҷудоии ӯ ғам махӯр, Мо ӯро бо тарзе, ки наҷоти ӯ дар вай аст, дар замони наздик ба ту бармегардонем ва ӯро аз ҷумлаи Пайғамбарони Худ қарор хоҳем дод.

Барои маълумоти бештар ба ояти 39-уми сураи «То, ҳо» муроҷиъат шавад. Муфасссирон гуфтаанд, дар ин ҷо калимаи (ваҳй) ба модари Мӯсо (а) ва барои замбӯри асал дар сураи «Наҳл» ояти 68-ум ба маънои илҳоми Илоҳист на чунон ваҳйе, ки ба Пайғамбарон меояд. Зеро модари Мӯсо (а) пайғамбар набуд ва ҳеҷ зане пайғамбар нашудааст. Дар ин ҷо ояти мазкур ду амру ду наҳй ва ду башоратро дар худ ҷамъ кардааст. Ду амр: Ӯро маккон ва дар рӯдхонаи Нил парто! Ду наҳй: Натарс ва андӯҳгин мабош! Ду башорат: ӯро ба ту бармегардонем ва Ӯро аз ҷумлаи пайғамбарон қарор медиҳем. Хулоса, он чӣ Худованд дар дили модари Мӯсо (а) илҳом андохт, модари Мӯсо (а) амри Худоро иҷро кард.

МАСНАВӢ

*Модари Мӯсо чу Мӯсоро ба Нил,
Дарфиганд аз гуфтаи Раббул-Ҷалил,
Худ зи соҳил кард бо ҳасрат нигоҳ,
Гуфт к-ой фарзанди хурди бегуноҳ,
Гар фаромӯшат кунад, лутфи Худой,
Чун раҳӣ з-ин киштии бенохудой.
Ваҳй омад, ки-н чӣ фикри ботил аст,
Раҳрави мо инак андар манзил аст.
Мо гирифтём он чиро андохтӣ!
Дастӣ ҳақро дидию нашнохтӣ
Сатҳи об аз гаҳворааш хубтар бувад,
Дояаш селобу мавҷаш модар бувад.*

Рӯдҳо аз худ на тугён мекунад.
 Он чӣ мегӯем мо, он мекунад.
 Мо ба дарё ҳукми тӯфон медиҳем,
 Мо ба селу мавҷ фармон медиҳем.
 Нақиш ҳастӣ, нақше аз айвони мост.
 Хоку боду об саргардони мост.
 Беҳ, ки баргардию ба мо биспорияш,
 Кай ту аз мо дӯсттар медорияш?

(Иътисом)

Давоми қиссаро аз забони оятҳои баъд хоҳем шунид.

فَالْتَقَطَهُ آءَالُ فِرْعَوْنَ لِيَكُونَ لَهُمْ عَدُوًّا وَحَزَنًا إِنَّ

فِرْعَوْنَ وَهَمَّانَ وَجُنُودَهُمَا كَانُوا خَاطِئِينَ ﴿٨﴾

**Фалтақатҳӯ āлу Фиръавна ли якуна лаҳум ъадувва-в ва
 ҳазанā. Инна Фиръавна ва Ҳāmāна ва ҷунӯдахумā кāну
 хотӣиин. 8.**

**8. Пас, баргирифтанд ўро аҳли хонаи Фиръавн, то дар охири кор
 барои онҳо душман ва сабаби андӯҳ шавад. Ҳаройина, Фиръавну
 Ҳомон ва лашкарҳои онҳо хатокунанда буданд.**

Чун бо амри Худованд, модари Мӯсо (а) ў (а)-ро макконду дар сандуқчае андохту болои дарёи Нил гузошт, дарё ба ҷараёни худ сандуқчаро, маъмулан, бурдан гирифт. Дарёи Нил, ё шоҳобе аз он аз назди қасри Фиръавн мегузашт. Дар он асно хонаводаи Фиръавн сандуқчаро диданд, фармуданд, то онро гиранд. Чун онро кушоданд, диданд, ки тифли навзоде дар он хобидааст. Ҳамин ки тифлро диданд, муҳаббати ў (а) дар умқи дили онҳо ҷой гирифт, қасд карданд, то ў (а)-ро фарзанд хонанду нури чашмони онҳо бошад. Аммо тадбири Худованд чизи дигаре буд. Худованд бо иродаи Худ, бо чунин сурат гирифтани кор, хост Мӯсо (а) дар оянда душман ва мояи андӯҳи аксари онҳо бошад. Зеро онҳо мучриму гунаҳгор буданд, дар рафтору гуфтори Фиръавн ва вазири вай (Ҳомон) ва ҳатто дар рафтори лашкарҳои онҳо заррае итоат ба фармони Худованд дида намешуд.

Хулоса, Худованди қодиру муттаъол ҷунон кард, ки онҳо бо ду дасти адаб душманашонро парвариш карданд ва Худованд бо

сабаби ӯ (а) онҳоро дар охир мучозот кард. Бо ҳамин тартиб баъди кушодани сандуқча ва дидани атрофиёни Фиръавн Мӯсо (а)-ро, чуноне ки ояти зер ишора мекунад, гуфтугӯҳои ду ҷониба байни онҳо оғоз шуд. Яке аз онҳо Осия ҳамсари Фиръавн...

وَقَالَتِ امْرَأَتُ فِرْعَوْنَ قُرْتُ عَيْنٍ لِّي وَلَكَ لَا تَقْتُلُوهُ عَسَىٰ أَنْ يَنْفَعَنَا

أَوْ نَتَّخِذَهُ وَلَدًا وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ ﴿٩﴾

Ва қолат-имраату Фиръавна қуррату ӯайни-л ли ва лак. Лā тақтулуҳу ӯасā ай янфаъанā ав наттахизаҳу валада-в ва ҳум лā яшъурун. 9.

9. Ва зани Фиръавн гуфт: «Ин тифл маро ва туро равшании чашм аст, ӯро накушед, шояд барои мо судманд бошад ё ӯро фарзанд гирем». Ва ҳол он ки (онҳо) ҳақиқати корро намедонистанд.

Дар ривоятҳо омадааст, ки зани Фиръавн – Осия духтари Музоҳим зани нозо буд, чун кӯдаки навзодро дид, меҳри ӯ дар дили покаш ҷой гирифт бо шафоъати кӯдак бархост ва ба Фиръавну атрофиёни ӯ гуфт, ки ин тифлро ба ҳоли худ гузоред, шояд ӯ нури чашм ва маншаи сурури ману ҳамсарам хоҳад буд. Мумкин дар оянда барои мо судманд бошад. Ё ҳеҷ набошад ӯро ба унвони фарзандӣ қабул хоҳем кард. Вале онҳо аз ояндаи худ хабар надоштанд, ки оқибати корашон чӣ мешавад. Яъне Фиръавну атрофиёнаш намедонистанд, ки сабаби несту нобуд шудани худро, дар коху айвон ва дар нозу неъмат бо дастони худ парвариш медиҳанд.

وَأَصْبَحَ فُؤَادُ أَمِّ مُوسَىٰٓ فَارِغًا ۚ إِنَّ كَادَتْ لَتُبْدِي بِهِ لَوْلَا أَن

رَبَّنَا عَلَيَّ قَلْبُهَا لِتَكُونَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿١٠﴾

Ва асбаҳа фуаду умми Мӯсā фāриғō. Ин кāдат латубдӣ биҳӣ лав лā ар-рабатнā ӯалā қалбиҳā ли такуна мина-л муъминин. 10.

10. Ва дили модари Мӯсо аз сабр ҳолӣ гашт, ҳаройина, агар Мо бар дили ӯ ришта (сабр)-ро намебастем, ки то аз бовардорандагон бошад, наздик буд, ки он қиссаро ошкор кунад.

Дар мазмуни ояти 7-уми ҳамин сура гузашт, ки Худованд гуфт, ки Мо ба модари Мӯсо (а) илҳом кардем, ки ўро шир деҳ ва ҳангоме ки аз ҷаллодони Фиръавн ҳафв бурдӣ, вайро дар дарёи Нил бияфган ва ғамгин мабош, ки Мо бо зудӣ ўро ба ту боз мерасонем ва ўро аз расулони Худ мегардонем. Ҳоло дар оятҳои зерин назар аз бозгашти Мӯсо (а) ба оғӯши модар сухан рафта, Худованд аз ҳоли модари Мӯсо (а) хабар дода фармудааст, ки чун Мӯсо (а)-ро модараш ба дарё партофт ва сипас фаҳмид, ки ба дасти душмани хунхор (Фиръавн) афтодааст, ба ғайр аз ғами чигаргӯшааш, аз дигар ғамҳо дили ӯ холӣ шуд. Яъне ғаму андӯҳи писари навзодаш дар дили ӯ чунон ғалаба кард, ки агар пештар илҳоми Худовандро намешуниду бовар намедошт, қариб буд, ки доду фиғон бардораду ин сир ва ин қисса фош шавад. Хушбахтона, модари Мӯсо (а) ба он чӣ аз тарафи Худованд ваъда шуда буд, имон (бовар) дошт. Баъди мубтало шудан ба ин ҳодиса сабрро пешаи худ сохт ва мунтазири иҷрои ваъдаҳои Илоҳӣ шуд. Ояти зерин муқаддимаро идома медиҳад.

وَقَالَتْ لِأُخْتِهِ قُصِّيهِ فَبَصُرَتْ بِهِ عَنْ جُنْبٍ وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ ﴿١١﴾

**Ва қолат ли ухтиҳи қуссӣҳ. Фа басурат биҳи њан чунуби-
в ва ҳум лā яшъурӯн. 11.**

11. Ва хоҳар (апа)-аширо гуфт: «Бар пайи ӯ бирав!». Пас, ўро аз дур бидид (ва қавми Фиръавн) намедонистанд.

Модари Мӯсо (а) ба лутфу меҳрубонии Парвардигор боварию оромӣ дошт, локин хост аз сарнавишти писари худ бохабар шавад, ба хоҳар (апа)-и Мӯсо (а) гуфт, ки дунболи ӯ бирав, ҷустуҷӯ кун, аз аҳволи ӯ бохабар шав. Апайи Мӯсо (а) аз масофаи дур ва аз канори Нил пинҳонкорона ҳодисаро зерин назар гирифт, он чи бар Мӯсо (а) мегузашт, ҳамаро мушоҳида мекард. Локин онҳо ўро намедиданд ва ё онҳо пай намебурданд, ки ин апайи Мӯсо (а) аст. Ба ҳар ҳол иродаи Худованд дар он буд, ки бояд ўро ба модари худ баргардонад ва қалби модар бояд ором гирад...

Ояти зерин муқаддимаро идома медиҳад.

وَحَرَّمْنَا عَلَيْهِ الْمَرَاضِعَ مِنْ قَبْلُ فَقَالَتْ هَلْ أَدُلُّكُمْ عَلَىٰ أَهْلِ بَيْتٍ

يَكْفُلُونَهُ لَكُمْ وَهُمْ لَهُ نَصْحُونَ ﴿١٢﴾

**❁Ва ҳаррамнā ъалайҳи-л-маро̀зиъа мин қаблу фақолат
ҳал адуллукум ъалā аҳли байти-й̄ якфулунаҳу лакум ва
ҳум лаҳу нāсиҳун. 12.**

12. Ва пеш аз омадани хоҳари ӯ ҳаром сохтем бар Мӯсо шири доягонро. Пас, (хоҳараиш) гуфт: «Оё шуморо бар аҳли хонае, ки парасториш ин тифлро кунанд ва онҳо барои ӯ некхоҳ бошанд, роҳ намоям?»

Ҳеҷ чиз пеши роҳи ҳикмату тадбири Худовандро гирифта наметавонад. Ҳар чӣ Худо бихоҳад, он мешавад. Чун навзод (Мӯсо(а))-ро аз дарё гирифтанд, Худованд дар дили Фиръавну оилаи ӯ муҳаббати он кӯдак (Мӯсо (а))-ро чунон андохт, ки ба ҷои он, ки ӯро нест кунанд, ба қароре омаданд, ки бояд ӯро боқӣ гузоранд ва ӯро парвариш кунанд ва доягоне таъин кунанд, ки онҳо бо шири худ ӯро парвариш диҳанд. Худованд дар ин оят хабар додааст, ки пеш аз он ки Мо ӯ (а)-ро ба модараш бозгардонем, шири ҳама доягонро бар ӯ ҳаром гардонидем. Яъне ҳар дояе, ки меҳост ӯро шир диҳад, Мӯсо (а) пистони ӯро ба даҳони худ намегирифт. Пас дар он ҳангом, апаи ӯ (а) ин ҳолатро дид ба онҳо гуфт, ки оё ман шуморо ба хонаводае раҳнамоӣ кунам, ки онҳо барои ӯ хайрхоҳ бошанду ба хоҳири шумо сарпарастӣ ва ширдодани ӯро ба ӯҳдаи худ гиранд ва бар ӯ мушфиқу меҳрубон бошанду дар парвариши ӯ кӯтоҳи накунанд?!

Дар тафсири Имом Фаҳри Розӣ дар шарҳи мазмунӣ ояти мазкур чунин омадааст: «Вақто ки Мӯсо (а) пистони модари худро ба даҳон гирифт, вазири Фиръавн, Ҳамон ба модари Мӯсо (а) гуфт: «Ман фикр мекунам модари воқеии ӯ ҳастӣ! Чаро дар миёни ин ҳама занҳо танҳо пистони тӯро гирифт?». Модари Мӯсо (а) гуфт: «Эй подшоҳ! Ба хоҳири он аст, ки ман зани хушбӯям ва ширам бисёр ширин аст, то кунун ҳар кӯдаке ба ман супурда шуда бошад, ӯ пистони маро рад накардааст». Ҳозирон ин суханро тасдиқ карданд ва ҳадиҳо ба ӯ доданд». Эҳтимол меравад, ки Ҳомон ин суханро низ гуфта бошад: «Офарин бар ту ва бар шири ту, ки моро аз ин мушкилот халос кардӣ, эй кош, зудтар пайдо мешудӣ!».

Ояти зер ин муқаддимаро идома медиҳад.

فَرَدَدْنَاهُ إِلَىٰ أُمِّهِۦ كَي تَقَرَّ عَيْنُهَا وَلَا تَحْزَنَ وَلِتَعْلَمَ أَنَّ وَعْدَ اللَّهِ

حَقٌّ وَلٰكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿١٣﴾

Фарададнāху илā уммих̣и кай тақарра ъайнух̣ā ва лā таҳзана ва ли таълама анна ваъдаллоҳи ҳаққу-в ва лāкинна акъараҳум лā яъламун. 13.

13. Пас, ўро ба сӯи модараш бозгардонидем, то чашии вай равшан шавад ва андӯҳ нахӯрад ва то бидонад, ки ваъдаи Худо рост аст, валекин бештари мардум намедонанд.

Худованд дар ин оят хабар додааст, ки Мо бо ҳамин тартиб Мӯсо (а)-ро (то ин ки бо дидани ӯ (а) чашмони модараш равшан гардад ва аз фироқи ӯ (а) дар дилаш андӯҳе боқӣ намонду донад, ки ваъдае, ки Худованд ба ӯ дода буд ҳақ аст, ба модараш баргардонидем. Албатта, ваъдаи Аллоҳ таъоло ҳаққаст ва Ӯ дар иҷрои ваъдаи Худ хилоф намекунад, валекин аксари мардум (кофирон, мушрикони, мунофиқон ва заъифимонон) ин ҳақиқатро намедонанд.

Хулоса, бо тадбиру бо ҳикмати Худованд модари Мӯсо (а) ҳам фарзанди худро шир меод ва ҳам дар қиболи хизмати худ аз Осия (зани Фиръавн) дастмузди фаровоне мегирифт. Дар бораи ин ки Мӯсо (а) то айёми ширхорагӣ дар кохи Фиръавн ё дар хонаи модари худ тарбия ва парвариш меёфт, ривоятҳо гуногунанд. Аммо аз мазмуни ояти 17-уми сураи «Шуъаро» маълум мешавад, ки баъди ширхорагиаш дар кохи Фиръавн бо ниҳояти эҳтиром тарбият ёфтааст. Суханҳои Мӯсо (а) дар бораи тавҳид (якка ва ягонагии Худо) Фиръавнро то дараҷае нороҳат мекарданд ва Фиръавн тасмими қатли ӯ (а) ҳам мекард. Чун Мӯсо (а) қасди Фиръавнро пай бурд, аз кохи ӯ хориҷ гашт ва ворида шаҳр шуд. Иттифоқо бо ду нафар низӯкунанда рӯ ба рӯ шуд, ки яке аз қибтиён ва дигаре аз сибтиён буд. Аз оятҳои зер шарҳи ин қиссаро, иншооллоҳ, хоҳем фаҳмид.

وَلَمَّا بَلَغَ أَشُدَّهُ وَاسْتَوَىٰ ءَاتَيْنَاهُ حُكْمًا وَعِلْمًا وَكَذَٰلِكَ نَجْزِي

الْمُحْسِنِينَ ﴿١٤﴾

Ва ламмā балага ашуддаҳу¹ ваставā āтайнāху ҳукма-в ва ълмā. Ва казāлика наҷзи-л-муҳсинин. 14.

14. Ва чун ба ниҳояти ҷавонии худ расид ва дурустандом шуд, ўро ҳикмат ва дониш додем, ва ҳамчунин некӯкоронро подош медиҳем.

Ибни Аббос (р) гуфтаанд: «Ба воя расидани инсон аз ҳаждаҳ то сисолагист. Аз сисолагӣ то чиҳилсолагӣ мукамал шудани

чисму ақли инсон аст.» Худованд дар ин оят аз саргузашти пурмоҷарои Мӯсо (а) мухтасаран хабар додааст, ки паш аз он ки Мӯсо (а) аз Миср ба Мадян биравад, ӯ (а) ба булуғ расида ва нерӯманду комил шуда буд. Мо ба ӯ (а) чунон ҳикмату дониш додем, ки аз дини худ ва аз дини падари худ ва аз манфиъатҳои динӣ ва дунявӣ огоҳӣ дошт. Ва ҳамчунин Худованд гуфтааст, ки касе ки нақӯр бошад, ба ӯ низ чунин мукофот хоҳем дод.

وَدَخَلَ الْمَدِينَةَ عَلَىٰ حِينٍ غَفْلَةٍ مِّنْ أَهْلِهَا فَوَجَدَ فِيهَا رَجُلَيْنِ

يَقْتَتِلَانِ هَذَا مِنْ شِيعَتِهِ وَهَذَا مِنْ عَدُوِّهِ ۖ فَاسْتَغْثَهُ الَّذِي مِنْ

شِيعَتِهِ عَلَى الَّذِي مِنْ عَدُوِّهِ ۖ فَوَكَّرَهُ مُوسَىٰ فَقَضَىٰ عَلَيْهِ ۖ قَالَ هَذَا

مِّنْ عَمَلِ الشَّيْطَانِ إِنَّهُ عَدُوٌّ مُّضِلٌّ مُّبِينٌ ﴿١٥﴾

Ва дахала-л-мадината њала њини гафлати-м мин аҳлиҳа фа ваҷада фӯҳа рачулайни яқтатилани ҳазъа мин шӯъатиҳи ва ҳазъа мин њадуввиҳ. Фастағошаҳу-л-лази мин шӯъатиҳи њала-л-лази мин њадуввиҳи фа ваказаҳу Мӯса фа қазо њалайҳ. Қола ҳазъа мин њамали-ш-шайтон. Иннаҳу њадувву-м музиллу-м мубин. 15.

15. Ва дар вақти гафлати аҳли он дар шаҳр даромад, пас, он ҷо ду шахсеро ёфт, ки бо якдигар ҷанг мекарданд: он як аз қавми Мӯсо ва он дигар аз душманони вай буд. Пас, марде, ки аз қавми ӯ буд, бар он дигар, ки аз душманонаш буд, мадад талаб кард. Пас, Мӯсо (ба вай) муште зад, пас, ўро бикушт. Гуфт: «Ин аз кори шайтон аст. Ҳаройина, шайтон душмани гумроҳкунандаи ошкор аст».

Аз эҳтимол дур нест, ки Мӯсо (а) ба ҳақ будани дини хеш ва ботил будани дини фиръавниён пай бурду бутпарастонро зери тозиёнаи танқиди худ гирифт. Чун байни мардум ин сухан ошкор шуд, мардум ба ҳар роҳ ӯ (а)-ро тарсу таҳдид карданд, ба хусус Фиръавн. Ӯ (а) дар ҳарос шуд, рӯз то рӯз хафв авҷ мегирифт. Фиръавн бошад, ӯ (а)-ро аз пойтахт ҳукм ба табъид (бадарға) ҳам кард. Эҳтимол меравад, ки дар табъид умр ба сар мебарду ошкоро дохили шаҳр шуда наметавонист. Рӯзе аз рӯзҳо Мӯсо (а) хост дар вақти гафлати мардум дохили шаҳр шавад, то ин ки

мардум ба омадани ӯ (а) пай набаранд. Тахмин меравад, ки вақти чошт буд, ки аксари мардум дар хоб буданд ё дар аввали шаб, баъд аз ғуруби Офтоб, ки мардум касбу кори худро мегузоштанду ҳама хона ба хона мешуданд.

Хулоса, Мӯсо (а) дохили шаҳр шуд. Нохост дид, ки ду нафар, яке онҳо аз бани Исроил, ҳамдину аз гурӯҳи ӯ (а) аст ва онҳо дигар душману аз сибтиёни тарафдори Фиръавн. Шахси Исроилӣ, ки қаблан Мӯсо (а)-ро мешинохт, ҳангоме ки ӯ (а)-ро дид аз ӯ (а) дархости кӯмак кард. Мӯсо (а), то ин ки ӯро аз чанголи қибтӣ ҳалос кунад, ба ёрии ӯ шитофт ва мушти сахте бар синаи қибтӣ (тарафдори Фиръавн) зад. Қибтӣ бар замин афтоду мурд. Мӯсо (а) қасди куштани қибтиро надошт, пушаймон шуду бе фосила гуфт, ки ин амали шайтон аст, ки инсонро васвос мекунад, чаро ки он душман ва гумроҳкунандаи ошкор аст.

Хулоса, чуноне ки дар оятҳои зер ишора шудааст, ҳамин кор сабаб шуду, Мӯсо (а) натавонист дар Миср боқӣ бимонад ва роҳи шаҳри Мадяноро пеш гирифт.

قَالَ رَبِّ إِنِّي ظَلَمْتُ نَفْسِي فَاغْفِرْ لِي فَغَفَرَهُ إِنَّهُ هُوَ الْغَفُورُ

الرَّحِيمُ ﴿١٦﴾

Қола Раббӣ иннӣ ẓаламту нафси фағфир-ли фа ғафара лаҳ. Иннаҳу Ҳува-л-Ғафӯру-р-Раҳим. 16.

16. Гуфт: «Эй Парвардигори ман, ҳаройина, ман бар ҳеҷ ситам кардам, пас, маро биёмӯрз!». Пас, ӯро биёмурзид, ба дурустӣ ки Вай омӯрзандаи меҳрубон аст.

Барои ҳеҷ Пайғамбар сазовор нест, ки пеш аз он ки амр ба қатли касе шавад, даст ба чунин коре бизанад. Дар ин сахна лағжиши Мӯсо (а) саҳван, (ба ғайри қасд) буд. ӯ (а) дар ҳол пушаймон ва ба хатои худ иқрор шуду аз таҳти дил, назди Худованд дасти дуъо бардошта гуфт, ки Парвардигоро, ман қасди куштани онро надоштам, бо анҷомидани чунин ҳодиса бар худ ситам кардам, пас, ин хатои ман аст, маро биёмӯрз! Худованд, ки ғафуру раҳим аст, Мӯсо (а)-ро бахшид. Зеро Худованд омӯрзандаву меҳрубон аст. Ба ғайри ӯ таъоло ҳеҷ кас ҳаққи мағфирати гуноҳҳои касеро надорад.

قَالَ رَبِّ بِمَا أَنْعَمْتَ عَلَيَّ فَلَنْ أَكُونَ ظَهِيرًا لِلْمُجْرِمِينَ ﴿١٧﴾

**Қола Раббӣ би маъ анъамта љалайя фа лан акуна љаҳира-л
лил муҷримӣн. 17.**

17. Гуфт: «Эй Парвардигори ман, ба ҳаққи он чӣ Ту бар ман
инъом кардаӣ, ҳаргиз мададгори гунаҳгорон нахоҳам буд».

Вақто ки Худованд неъмати мағфиратро дар қатори дигар неъматҳо мисли илму ҳикмат ба Мӯсо (а) инъом фармуд, ӯ (а) ин неъматро эътироф карду забони шукрона кушода гуфт, ки Парвардигоро, ба поси неъмате, ки бар ман арзонӣ намудӣ ва дар чанголи душман гирифторм насохтӣ, аз ин пас ҳаргиз аз муҷримон пуштибонӣ нахоҳам кард ва муҷримро барои иҷрои ҷурмаш ҳаргиз ёрӣ нахоҳам дод ва ҳаргиз ёри ситамгарон нахоҳам шуд.

Яъне ҳаргиз бо Фиръавни гунаҳгор ҳамкорӣ нахоҳад кард, балки ҳамеша дар канори ситамдидагони бани Исроил хоҳад буд.

Барои маълумоти бештар ба ояти 2-юми сураи «Моида» ва ба ояти 114-уми сураи «Худ» муроҷиъат шавад.

فَأَصْبَحَ فِي الْمَدِينَةِ خَائِفًا يَتَرَقَّبُ فَإِذَا الَّذِي اَسْتَنْصَرَهُ بِالْأَمْسِ

يَسْتَصْرِخُهُ قَالَ لَهُ مُوسَى إِنَّكَ لَغَوِي مُبِينٌ

**Фа асбаҳа фи-л мадинати ҳоифа-й ятараққабу фа иза-л
лазистансараҳу би-л-амси ястасрихух. Қола лаҳу Мӯсә
иннака ла гавийю-м мубин. 18.**

**18. Пас, дар шаҳр бомдодон тарсону нигарон гашт кард, ногаҳон
шахсе ки дирӯз мадад талаб карда буд, боз ба фарёдрасӣ ўро
хонд, Мӯсо ба вай гуфт:** «Ҳаройина, ту гумроҳи ошкор ҳастӣ».

Қаблан зикри ҳодисаи куштор, мағфирату омӯрзиши лағжишҳо аз тарафи Худованд шуд, локин Мӯсо (а) дар бораи он ҳодиса мунтазири хабарҳои нав буд. Яке аз рӯзҳо субҳгоҳон тарсон-тарсон дар шаҳр хост гашту гузор кунад, аммо нигарон аз он буд, ки эҳтимол номи ӯ (а) дар феҳрасти қотилон дарҷ шуда бошад. Илова бар ин, дид, ки боз ҳамон касе, ки дирӯз аз Мӯсо (а) алайҳи қибтиё кӯмак хоста буд, бори дигар бо қибтии дигаре даст ба гиребон асту мехоҳад бар ӯ ғалаба кунад. Ҳамин ки Мӯсо (а)-ро дид, ӯ (а)-ро ба кӯмаки худ хонд. Бо дидани ин саҳна Мӯсо (а) нороҳат шуду ба ӯ гуфт, ки ба ростӣ ту ошкоро як марди гумроҳу инсонӣ бад будай. Дирӯз сабаби куштани шахсе шудӣ ва имрӯз ҳам мехоҳӣ, ки сабаби қатли шахси дигар шавӣ! Ояти зер ин қиссаро идома медиҳад.

فَلَمَّا أَنْ أَرَادَ أَنْ يَبْطِشَ بِالَّذِي هُوَ عَدُوٌّ لَهُمَا قَالَ يَمْوَسَىٰ أَتُرِيدُ أَنْ
تَقْتُلَنِي كَمَا قَتَلْتَ نَفْسًا بَالَاءً مِّسٍّ إِنْ تُرِيدُ إِلَّا أَنْ تَكُونَ جَبَّارًا فِي
الْأَرْضِ وَمَا تُرِيدُ أَنْ تَكُونَ مِنَ الْمُصْلِحِينَ ﴿١٩﴾

**Фа ламмā ан ародā ай ябтиша би-л-лази ҳува ӯадувву-л
лахумā қола йā Мӯсā атуриду ан тақтуланī камā
қаталта нафсам би-л-амс. Ин туриду иллā ан такуна
қаббаран фи-л-арзи ва мā туриду ан такуна мина-л-
муслиҳин. 19.**

**19. Пас, чун хост, ки ба шахсе, ки вай душмани Мӯсо ва душмани
фарёдкунанда буд, даст дароз кунад, фарёдкунанда гуфт: «Эй
Мӯсо, оё меҳоҳӣ, ки маро бикӯшӣ, чуноне ки дирӯз шахсоро
куштӣ? Намеҳоҳӣ, магар ин ки дар рӯи Замин ситамгаре бошӣ ва
намеҳоҳӣ, ки аз неқӯкорон бошӣ!».**

Ба ҳар ҳол шахси исроилӣ (мазлум) дар чанголи ситамгари қибтӣ гирифтор буд, мебоист Мӯсо (а) ўро кӯмак расонад. Мӯсо (а) барои халос кардани марди исроилӣ аз дасти марди қибтӣ, ки душмани ҳарду, яъне ҳам марди исроилӣ ва ҳам Мӯсо (а) буд, бо шитоб ба сӯйи онҳо рафт. Он Исроилӣ гумон бурд, ки ҳадафи Мӯсо (а) ўст на марди қибтӣ, пас тарсиду садо баланд карда гуфт: «Эй Мӯсо ту меҳоҳӣ, ки маро бикӯшӣ, чуноне ки дирӯз инсоноро куштӣ?! Оё меҳоҳӣ, ки қаббори рӯи замин бошӣ, намеҳоҳӣ, ки бо фуру бурдани хашми хеш аз ҷумлаи муслиҳон бошӣ?».

Хулоса, марди қибтӣ, вақто ки ин дostonро шунид, фаҳмид, ки қотили шахси дирӯза Мӯсо будааст, ин хабарро ба Фиръавн расонд. Онҳо қаласа ташкил доданду парвандаи ҷиноятӣ кушоданд ва ҳукми қатли Мӯсо (а)-ро содир намуданд.

Ояти зер ин қиссаро идома медиҳад.

وَجَاءَ رَجُلٌ مِّنْ أَقْصَا الْمَدِينَةِ يَسْعَىٰ قَالَ يَمْوَسَىٰ إِنَّ الْمَلَأَ
يَأْتِمُرُونَ بِكَ لِيقْتُلُوكَ فَاخْرُجْ إِنِّي لَكَ مِنَ النَّاصِحِينَ ﴿٢٠﴾

Ва ҷаа рачулу-м мин ақса-л-мадинати ясъа қола йа Мӯса инна-л-малаа яътамуруна бика ли яқтулука фахруч инни лака мина-н-насиҳин. 20.

20. Ва шахсе шитобон аз охири шахр омад, гуфт: «Эй Мӯсо, ҳаройина, раисон дар ҳаққи ту машварат мекунад, то туро бидушанд, берун рав! Ҳаройина, ман барои ту аз некхоҳонам!».

Вақте ки хабари ин моҷаро ба Фиръавн расид, ӯ ҳукми қатли Мӯсо (а)-ро содир сохт, дар ин ҳангом як марде аз поёнтарин маҳаллаи шахр, ки дар симои Мӯсо (а) сарнагункунандаи Фиръавну дору дастаи ӯро тахмин карда буд, аз машварати Фиръавн пай бурд, бо шитоб худро ба назди Мӯсо (а) расонд ва ба ӯ (а) гуфт, ки эй Мӯсо, ман хайрхоҳӣ туам, ҳоло сарони шахр барои ҳалок сохтани ту тасмим гирифтаанд, насиҳати ман ҳамин аст, ки фавран (ҳозир) аз шахр хориҷ шав, зеро аз эҳтимол дур нест, ки фиръавниён нияти нопоки худро амалӣ созанд.

Ояти зер ин қиссаро идома медиҳад.

فَخَرَجَ مِنْهَا خَائِفًا يَتَرَقَّبُ قَالَ رَبِّ نَجِّنِي مِنَ الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ

Фа хараҷа минҳа хӯифа-й ятараққаб. Қола Рабби наҷчинӣ мина-л-қавми-з-золимӣ. 21.

21. Пас, тарсону нигарон аз он шахр берун омад, гуфт: «Эй Парвардигори ман, аз гурӯҳи ситамгарон маро халос кун!»

Мӯсо (а) хабари марди муъминро ҷиддан қабул фармуд ва ба ӯ ташаққури бисёр гуфт ва дар ҳоле ки аз золимон тарсону нигарон буд, аз шахр хориҷ шуд. Локин ҳар лаҳза вуқӯи дастгир кардани худро интизор буд ва барои ҳалли ин мушкилот тамоми қалби худро ба сӯйи лутфи Парвардигор гардонида гуфт, ки Парвардигори ман, маро аз ин қавми золим раҳо бахш! Зеро онҳо золиму бераҳманд! Эй Худои бузург, аз шарри золимон маро дар паноҳат нигоҳ дор ва...!

Қиссаи Мӯсо (а) дар ояти зер идома дорад.

وَلَمَّا تَوَجَّهَ تِلْقَاءَ مَدْيَنَ قَالَ عَسَىٰ رَبِّي أَن يَهْدِيَنِي سَوَاءَ السَّبِيلِ

Ва ламма тавачҷаха тилқоа Мадяна қола ъасә Раббӣ ай яҳдияни савъа-с-саби́л. 22.

22. Ва вақте ки ба сӯи шахри Мадян рӯй овард, гуфт: «Аз Парвардигори хеш умедворам, ки маро ба роҳи рост Ҳидоят кунад».

Шаҳри Мадян дар ҷануби Шом (Сурияи ҳозира) ва шимоли Ҳиҷоз (Мадина) воқеъ буд. Мадян дар он замон аз қаламрави Миср ва аз тасарруфи Фиръавн ҷудо буд. Мӯсо (а), дар нозу неъмат парвариш ёфта буд. Агарчи барои сафар ҳеҷ таҷрибае ё тӯшае ё ягон дӯсту ҳамроҳ надошта бошад ҳам, локин ба қасди шаҳри Мадян Мисро тарк гуфта ба сафар баромад. Ягона дастмояи гаронбаҳои ӯ (а) имону таваккал ба Худои бузург буд. Чун ба роҳ баромад, дар аснои сафар гуфт, ки аз Парваридгорам умедворам, ки маро ҳидоят кунад, то роҳро гум накунам ва ин роҳ маро ба Мадян бирасонад. Чунин ҳам шуд. Худованд ӯ (а)-ро дар дунё ва охират ба роҳи рост ҳидоят фармуд.

Ривоят шудааст, ки дар он вақт байни Миср ва Мадян бо пои пиёда ҳаштрӯза роҳ буд. Он шаҳрест, ки Шуъайб (а) дар он умр ба сар бурдааст.

Давоми сафари Мӯсо (а)-ро аз забони Қуръон мешунавем:

وَلَمَّا وَرَدَ مَاءَ مَدْيَنَ وَجَدَ عَلَيْهِ أُمَّةٌ مِّنَ النَّاسِ يَسْقُونَ
وَوَجَدَ مِنْ دُونِهِمْ امْرَأَتَيْنِ تَذُودَانِ قَالَ مَا خَطْبُكُمَا قَالَتَا لَا نَسْقِي
حَتَّى يُصْدِرَ الرِّعَاءُ وَأَبُونَا شَيْخٌ كَبِيرٌ

Ва ламма варада маа Мадяна ваҷада ѓалайҳи уммата-м мина-н-наси ясқуна ва ваҷада мин дунихим-умраатайни тазудан. Қола ма хатбукума. Қолата ла насқи ҳатта юсдира-р-риъаъ. Ва абунā шайхун кабир. 23.

23. Ва вақте ки ба оби (чоҳи) Мадян расид, тоифаеро аз мардум ёфт, ки мавошии (чаҳорпоён)-и худро об менӯшониданд ва он тарафи аз онҳо ду занро ёфт, ки мавошии худро бозмедоранд, (Мӯсо ба он ду зан) гуфт: «Ҳоли шумо чист?». Гуфтанд: «Мо об наменӯшонем, то он ки шубонҳо мавошии худро об дода, бозгарданд ва падари мо пири калонсол аст».

Дар ривоятҳо омадааст, ки Мӯсо (а) ин ҷавони поксирӣ, чандин рӯз бо пойҳои бараҳна роҳеро, ки ҳаргиз надида буд, пиёда тай намуд, пойҳояш обила кард, ғизо надошт, аз баргҳои дарахтон ва аз гиёҳҳои саҳро қутти лоямут мекард, дар баробари ин нороҳатиҳо ва мушкилотҳо танҳо як дилхуш дошт, ки бо лутфи Худованди меҳрубон аз ҷанголи зулми Фиръавн раҳо ёфта буд.

Хулоса, бо ҳамин минвол ба шаҳри Мадян, канори чоҳе расид. Андак дилаш ором ёфт. Дид, ки шубон (гӯсфандчарон)-ҳо

молҳои худро аз он оби чоҳ сероб мекунад ва дар канори онҳо ду духтареро дид, ки аз чоҳ дуртар ғусфандҳои худро нигоҳ медоранду аз рӯйи покдоманӣ, назди мардони атрофи чоҳбуда намеоянд. Одатан Мӯсо (а) тарафдори заъифон буд. Назди онҳо рафту ба онҳо гуфт, ки ҳоли шумо чист? Чаро пеш намеравед, ғусфандҳои худро сероб намекунед? Дар посух духтарон гуфтанд, ки то шубонҳо молҳои худро сероб накунанду аз ин ҷо ба тамом нараванд, мо ғусфандҳои худро сероб намекунем. Эҳтимолан, дар дили Мӯсо (а) саволе пайдо шуд, ки чаро барои об додан падарашон нею ин духтарҳо омадаанд? Дар идомаи сухани худ духтарҳо барои дафъи чунин саволи эҳтимолӣ гуфтанд, ки падари мо пири солхӯрдааст, барои об додани ғусфандҳо қодир нест, бародаре ҳам надорем, ки ин мушкилотро ба ӯҳдаи худ гирад. Дигар илоҷ нест, мо ин корро ночор анҷом медиҳем.

فَسَقَى لَهُمَا ثُمَّ تَوَلَّى إِلَى الظِّلِّ فَقَالَ رَبِّ إِنِّي لِمَا أَنْزَلْتَ إِلَيَّ مِنْ خَيْرٍ

**Фа сақо лаҳумā сўмма таваллā ила-џ-џилли фа қола
Рабби иннī ли мā аъзалта илайя мин хайриң фақир. 24.**

**24. Пас, Мӯсо барои ин ҳарду (чаҳорпоёнашонро) об нӯшонид,
боз ба сӯи соя рӯй овард, пас гуфт: «Эй Парвардигори ман,
ҳаройина, ман ба он чӣ аз неъмат ба сӯи ман фуруд овардӣ,
муҳтоҷам».**

Чун Мӯсо (а) ингуна суханҳоро аз он ду духтар шунид ва дид, ки ҳама мардум дар пайи кори худанду дар бораи заифон парвое надоранд, хело нороҳат шуд. Хост он ду зани заъифро кӯмак кунад ва ба назди чоҳ омад. Мардум ба чоҳе, ки болои он бо санги калоне пӯшида шуда буд, ки онро даҳ мард метавонист яқсӯ кунад, ишора карданд. Аз Умар (р) ривоят шудааст, ки Мӯсо (а) танҳо як худаш он сангро яқсӯ кард ва аз он чоҳ бо далви бузург як давл об кашид, ҳама ғусфандҳои он ду духтарро сероб сохт. Сипас, зери сояе ки қаблан нишаста буд, баргашту ба хондани дуъоҳо машғул шуда гуфт, ки Парвардигоро! Ба ҳар хайру некие ки бар ман фиристӣ, хоҳ андак бошаду хоҳ бисёр, ниёзмандам. Оре! ӯ (а) хаставу гурусна, дар он шаҳр ғарибу танҳо буд ва паногоҳе ҳам надошт. Кори Мӯсо (а) барои ризогии Худованд, ҳамеша ба тарафдории заъифон буд, натиҷаи ин амали хайрро ояти зер эзоҳ додааст.

فَجَاءَتْهُ إِحْدَاهُمَا تَمْشِي عَلَى اسْتِحْيَاءٍ قَالَتْ إِنَّ أَبِي يَدْعُوكَ
لِيَجْزِيَكَ أَجْرَ مَا سَقَيْتَ لَنَا فَلَمَّا جَاءَهُ وَقَصَّ عَلَيْهِ الْقَصَصَ قَالَ
لَا تَخَفْ نَجَوْتَ مِنَ الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ ﴿٢٥﴾

**Фа ҷаатху иҳдāхумā тамшӣ љаластиҳйāин қолат инна
абӣ ядъӯка ли яҷзияка аҷра мā сақайта ланā. Фа ламмā
ҷаахӯ ва қасса љалайҳи-л-қасаса қола лā тахаф. Наҷавта
мина-л қавми-з-зōлимйн. 25.**

**25. Пас, ба Мӯсо, яке аз он ду зан, (ки) бо шармгинӣ роҳ мерафт,
омаду гуфт: «Ҳаройина, падарам туро меҳонад, то ба ту музди
он ки барои мо об додӣ, бидиҳад». Пас, чун Мӯсо назди ӯ
(Шуъайб) биёмад ва пеши ӯ қиссаро ҳикоят кард, гуфт:
«Матарс! Аз қавми ситамгарон раҳо ёфтаӣ!».**

Ривоят шудааст, ки чун он духтарон ба назди падари худ назар ба рӯзҳои гузашта барвақттар омаданд, падар аз омадани зудҳангоми онҳо таъаҷҷуб карду сабаби корро аз онҳо пурсон шуд. Он чӣ бар онҳо гузашт, дар посух ба падари худ нақл карданд. Сипас, Шуъайб (а) ба яке аз онҳо дастур дод, то ӯ ба назди он мард бираваду ӯро ба хона даъват кунад. Тибқи дастури падар, яке аз онҳо дар андеша шуд, ки чӣ гуна ба марди бегона дар сухан мешавад ва ба суроғи ҷавоне меравад, ки асло ӯро намешиносад. Бисёр шарму ҳайёаш омад.

Хулоса, бо шармгинӣ ба назди Мӯсо (а) омад ва ба ӯ (а) гуфт, ки падарам аз ту даъват мекунад, то музди обро, ки барои гӯсфандҳои мо аз чоҳ кашидӣ, ба ту бидиҳад. Чун Мӯсо (а) ин суханро шунид, фаҳмид, ки Худованд, дуъояшро иҷобат фармудааст. Барқи умед дар дилаш шуълавар шуд. Пай бурд, ки бо марди бузургу ҳақшиносе, ки ҳозир нест заҳмати инсонро, агарчи як паймона об ҳам бошад, бе подош гузарад, рӯ ба рӯ хоҳад шуд. Мӯсо (а) ҳамроҳи он духтар ба роҳ баромаданд. Мӯсо (а) ворида хонаи Шуъайб (а) шуд. Мӯсо (а) пирамарди мӯйсафеди бовиқорро дид, ки дар гӯшае нишастааст. Он мард ба Мӯсо (а) гуфт, ки шумо аз кучо омадед, чикораед, дар ин шаҳр чӣ кор мекунед, ҳадафи шумо аз омадан ба инҷо чист, чаро танҳо ҳастед ва ҳоказо? Мӯсо (а) дoston ва саргузашти худро як-як ба Шуъайб (а) ҳикоят кард. Баъди шунидани ин достони пурмоҷаро Шуъайб

(а) ба Мӯсо (а) гуфт, ки натарс, сарзамини мо аз қаламрав ва аз тасарруфи он золимон ҷудост. Онҳо ба ин сарзамин дастрасӣ надоранд. Ҳоло ту дар як минтақаи амн ҳастӣ, бо лутфи Худовандӣ, ҳоло аз хавфи он золимон наҷот ёфтӣ. Бо лутфи Худованд, ҳама кори ту ба хубӣ ҳал хоҳад шуд.

Барои қиссаи Шуъайб (а)-ро пурра фаҳмидан ба оёти 85 то 93-юми сураи «Аъроф» муроҷиъат шавад.

Ояти зер ин қиссаро идома медиҳад.

قَالَتْ إِحْدَاهُمَا يَأْتِيَنَّكَ اسْتَجْرُهُ إِنَّ خَيْرَ مَنْ اسْتَجَرْتَ الْقَوِيُّ

الْأَمِينُ

Қолат иҳдаҳумā йā абатистаъҷирҳ. Инна хайра ман-истаъҷарта-л қавийю-л-амин. 26.

26. Яке аз ин ду (духтар) гуфт: «Эй падари ман, ўро ба муздурӣ бигир, ҳаройина, ў беҳтарин касест, ки ўро ба хизмат гирӣ, шахси тавоноӣ бо амонат аст».

Дар айни ҳол Мӯсо (а) дорои ду хислати бузург буд. Яъне ў (а) тавоно ва амонатдор буд. Шахсе, ки дорои ин ду хислат бошад, месазад сазовортарин инсон барои адои вазифа бошад. Баъди он яке аз духтарон ба падари худ гуфт, ки падарҷон, ўро ба муздурӣ гир, чаро ки беҳтарин шахсе ки мардикор мегириӣ, ҳамин аст. Илова бар ин, ў хело нерӯманд ва хело амин аст, гӯсфандонро ба чаро мебарад ва... Дар барои он ки он духтар бе таҷрибаи собиқ аз куҷо донист, ки Мӯсо (а) бо қуввату амонатдор аст, Ибни Касир (р) чунин гуфтааст: «Падар ба он духтар гуфт: Аз куҷо донистӣ, ки ин мард тавонову амонатдор аст? Гуфт: «Тавоноии ўро аз он донистам, ки санги калонеро аз даҳони чоҳ бардошт, ки даҳ мард тавони бардоштани онро надоранд. Амонатдорӣ ў дар он аст, ки чун дар роҳ ҳамроҳ меомадем, каме ман меҳостам пешо-пешӣ ў равам, ў ба ман гуфт: «Ту пушти сар ман биё. Агар дар роҳ иштибоҳе кунам, сангрезаетро барои нишон додани роҳ ба сӯям биандоз, он вақт бо ишора медонам, ки роҳро иштибоҳ рафтам». Баъди шунидани чунин суҳанҳо Шуъайб (а) Мӯсо (а)-ро хитоб намуда...

قَالَ إِنِّي أُرِيدُ أَنْ أُنْكِحَكَ إِحْدَى ابْنَتَيَّ هَاتَيْنِ عَلَى أَنْ تَأْجُرَنِي ثَمَنِي

حَجَجَ فَإِنْ أَتَمَمْتَ عَشْرًا فَمِنْ عِنْدِكَ وَمَا أُرِيدُ أَنْ أَشُقَّ عَلَيْكَ ۖ

سَتَجِدُنِي إِنْ شَاءَ اللَّهُ مِنَ الصَّالِحِينَ ﴿٢٧﴾

**Қола иннӣ урӯду ан унқиҳақа иҳдабнатайя ҳатайни ʔалā
ан таъчуранӣ ʕамāния ҳичаҷ. Фа ин атмамта ʔашраи
фа мин ʔиндик. Ва мā урӯду ан ашуққа ʔалайк.
Сатаҷидуни ии шāаллоҳу мина-ʕ-ʕолиҳин. 27.**

27. (Шуъайб) гуфт: «Ҳаройина, меҳоҳам, ки яке аз ин духтари худро ба занӣ ба ту бидиҳам, ба шарти он ки ҳаши сол муздурии ман кунӣ, пас, агар даҳ солро тамом кунӣ, пас, он аз тарафи ту табарруъ (нишони ҷавонмардӣ) аст ва намеҳоҳам, ки бар ту машаққат афганам, агар Худо хоста аст, маро аз шоистагон хоҳӣ ёфт».

Аз пешниҳоди духтари худ, Шуъайб (а) истиқбол карда, рӯ ба Мӯсо (а) оварда, чунин гуфт, ки яке аз ин ду духтарам (Сафуро)-ро меҳоҳам ба никоҳи ту дароварам, ба шарти он ки ҳашт сол дар хизмати ман бимонӣ ва агар бо ду соли дигар он ҳаштро ба даҳ сол такмил кунӣ, ин муҳаббату бахшиш ва фазлест аз ҷониби ту барои мо. Ба ҳар ҳол ман намеҳоҳам барои ту мушкилӣ эҷод кунам, ихтиёр ба туст, хоҳӣ даҳ сол, нахоҳӣ ҳашт сол барои мо кифоя аст. Худо хоҳад, чи дар ҳусни суҳбат ва чи дар адои аҳду паймон, маро аз ҷумлаи солеҳон, аз ҷумлаи шахсони бовафо хоҳӣ ёфт, ман барои шумо саҳтгирӣ наҳоҳам кард. Ҷумҳури фуқаҳо ояти мазкурро далел бар он медонанд, ки ҳаққи никоҳ, мутлақан, барои валии духтар аст, на барои духтар. Назди Имом Абуҳанифа (р), агар духтарак сағира бошад, ҳаққи никоҳ, албатта, барои валист. Агар кабира бошад, метавонад бе вали ба никоҳи шахсе дарояд. Локин дар чунин сурат назди қозӣ ҳукми чунин никоҳро вали бекор карда метавонад. Валлоҳу аълам.

قَالَ ذَٰلِكَ بَيْنِي وَبَيْنَكَ أَيَّمَا الْأَجَلَيْنِ قَضَيْتُ فَلَا عُدْوَانَ عَلَيَّ

وَاللَّهُ عَلَىٰ مَا نَقُولُ وَكِيلٌ ﴿٢٨﴾

**Қола зāлика байни ва байнак. Айяма-л-аҷалайни қазайту
фа лā ʔудвāна ʔалайй. Валлоҳу ʔалā мā нақулу Вакил. 28.**

28. Мӯсо гуфт: «Ин миёни ман ва миёни ту аҳд аст, ҳар кадом ин ду муддатро адо кунам, бар ман таъаддӣ набошад ва бар он чӣ мегӯям, Худо гувоҳ аст».

Мӯсо (а) ҳарду муддатро гӯш кард, аммо иҷро ва адои муддати аввалро бо таъкид қарор дода гуфт, ки ин аҳду ин қарордоде, ки бозгӯ кардӣ, ман мувофиқам ва ин аҳду паймон бояд байни ману ту мустаҳкам бошад ва ҳар кадоме аз мо дар фоидаи он саҳмгузор бошем ва таҳаллуфе бояд надошта бошем, локин дар интиҳоби ду соли иловагӣ бояд ман озод бошам. Боз барои мустаҳкам кардани аҳду паймон ва тамдиди он Мӯсо (а) номи Худовандро илова карда гуфт, ки барои он чи мо мегӯем, Худованд шоҳиду гувоҳ аст.

Хулоса, Мӯсо (а) бо иродаи Худованд, бо як осонӣ ҳам соҳиби зану хона ва ҳам соҳиби ҷои кор шуд.

Давоми қиссаро аз ояти баъд хоҳем шунид.

﴿ فَلَمَّا قَضَىٰ مُوسَى الْأَجَلَ وَسَارَ بِأَهْلِهِ ۚ آنَسَ مِنْ جَانِبِ الطُّورِ

نَارًا قَالَ لِأَهْلِهِ امْكُثُوا إِنِّي آنَسْتُ نَارًا ۚ لَعَلِّي آتِيكُمْ مِنْهَا بِخَبَرٍ أَوْ

جَذْوَةٍ مِنَ النَّارِ لَعَلَّكُمْ تَصْطَلُونَ ﴿٢٩﴾

﴿Фа ламмā қазō Мӯса-л-ачала ва сāра би аҳлихӣ āнаса миñ чāниби-т-Тӯри нāран қoла ли аҳлиҳимкушӯ иннӣ āнасту нāра-л лаъаллӣ āтӣкум-м минҳā би хабарин ав ҷазвати-м мина-н-нāри лаъаллакум таcтaлун. 29.

29. Пас, чун Мӯсо ин муддатро адо кард ва бо аҳли худ (ба сӯйи Миср) равон шуд, ба ҷониби кӯҳи Тур оташеро дид, ба аҳли худ гуфт: «Таваққуф кунед, ҳаройина, оташеро дидам, умед дорам, ки аз он ҷо барои шумо хабаре биёрам ё шӯълае аз оташ биёварам, бошад, ки шумо худро ба он гарм созед!».

Дар бораи он, ки Мӯсо (а) ҳашт сол ё даҳ сол барои маҳрияти занаш (духтари Шуъайб (а)) сипарӣ кард, чизе дар Қуръон, ошкоро наомадааст. Локин ба гуфтаи баъзе аз муфасссирон гӯё дар ҳадис омада бошад, ки Расулаллоҳ (с) гуфтанд: Аз Ҷабраил (а) пурсидам, ки Мӯсо (а) кадоме аз ин ду муддатро паси сар кард? Ҷабраил (а) гуфт: «Тамомтарин ва комилтарини ин дуру». Маълум мешавад, ки барои хӯю одати қасру кохнишиниро аз худ дур

кардан, Мӯсо (а) муддати даҳ сол шубонӣ кард ва дар паҳлӯи устои бузург Шуъайб (а) табрия ёфт. Чун муддат ба охир расид, ба сӯи Миср, ҳамроҳи аҳлу молаш аз роҳе, ки аз ҷониби кӯҳи Тур мегузарад, дар ҳаракат шуд. Чун шомгоҳон ба ҷое расид, роҳро гум кард, ҳаво хело сард буд, нохост аз дур шуълаи оташеро дид ва ба аҳли худ гуфт, ки шумо ҳаминҷо бимонед, ман оташеро дидам, меравам, ки барои шумо хабари роҳро ё ҳеҷ набошад аҳгареро аз он оташ биёварам, то шумо оташ даргиронеду гарм шавед ва худро аз сармо нигоҳ доред.

Барои маълумоти бештар ба оёти 9-10-уми сураи «То, Ҳо» ва ба оёти 8-9-уми сураи «Намл» муроҷиъат шавад.

فَلَمَّا أَتَاهَا نُودِيَ مِنْ شَاطِئِ الْوَادِ الْأَيْمَنِ فِي الْبُقْعَةِ الْمُبْرَكَةِ مِنَ

الشَّجَرَةِ أَنْ يَمْوِسَىٰ إِنِّي أَنَا اللَّهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ ﴿٣٠﴾

Фа ламмā atāḫā нудия миñ шāтии-л-вāди-л аймани фи-л-буқъати-л-мубāракати мина-ш шаҷарати ай йā Мусā иннӣ аналлоҳу Раббу-л ъāламйн. 30.

30. Пас, чун назди оташ омад, аз канори рости майдон, дар ҷойгоҳи бобаракат, аз миёни дарахт овоз дода шуд, ки: «Эй Мӯсо, ҳаройина, Ман Худоям- Парвардигори оламиён!»

Чун Мӯсо (а) ба назди он оташе, ки аз дур дида буд, расид, дид, ки оташ аст, локин на мисли оташ пурҳарорату сӯзанда, балки нурест, ки ҳар замон шуълааш меафзояд. Ногаҳон аз соҳили рости водии пурбаракат, ки тарафи рости Мӯсо (а) низ буд, аз миёни дарахт (шуъла), бе ягон воситаи фаришта Худованд ба Мӯсо (а) нидо кард, ки эй Мӯсо! Ман Худованд-Парвардигори оламинам. Касе, ки ту ҳоло муҳотаби Ў қарор дорӣ Парвардигори ҷаҳониён аст, Ў ба ту мегӯяд...

وَأَنْ أَلْقِ عَصَاكَ فَلَمَّا رَءَاهَا تَهْتَزُّ كَأَنَّهَا جَانٌّ وَلَّى مُدْبِرًا وَلَمْ يُعَقِّبْ

يَمْوِسَىٰ أَقْبَلَ وَلَا تَخَفْ إِنَّكَ مِنَ الْآمِنِينَ ﴿٣١﴾

Ва ан алқи ъасoк. Фа ламмā raāḫā таҳтаззу ка аннаḫā ҷāнну-в валлā мудбира-в ва лам юъаққиб. Йā Мусā ақбил ва лā тахаф. Иннака мина-л āминйн. 31.

31. ва он, ки: «Бияфган асои худро!». Пас, чун дид, ки асо ҳаракат мекунад – гӯё вай морест, пушт дода рӯ бигардонид ва бознагаишт. (Гуфта шуд): «Эй Мӯсо, пеш ой ва матарс, ҳаройина, ту аз эминонӣ!

Мӯсо (а) барои худ чӯберо асо интиҳоб карда буд, аксаран ўро бо худ ҳамроҳ мегирифт. Ҳангоме ки хаста мешуд, бар ӯ така мекард ва гоҳо барои гӯсфандонаш баргҳои дарахтонро мерезонд ва... Аммо дар ҳаёлаш ҳеҷ набуд, ки ин асо қобилиятҳои дигар низ дорад, ки бо иродаву фармони Худованд онҳо ошкор мешаванд. Чун Мӯсо (а) назди он шуъла истода буд, нохост нидое шунид, ки эй Мӯсо, асои худро дар замин афган! Чун ба замин асои худро афганду нигоҳ кард, дид, ки моресту мисли аждаҳо бо суръат ҳаракат мекунад. Мӯсо (а) аз дидани чунин сахна тарсид, ҳатто пушти сари худро нигоҳ накарду ба қафо баргашта, по ба фирор гузошт. Пас, ин ҳангом бори дигар Мӯсо (а) нидоеро шунид, ки баргард, натарс, ту дар амонӣ!

Барои маълумоти бештар дар ин боб ба сураи «Намл» муроҷиъат шавад.

أَسْأَلُكَ يَدَكَ فِي جَيْبِكَ تَخْرُجُ بَيْضَاءَ مِنْ غَيْرِ سُوءٍ وَأَضْمَمَ إِلَيْكَ

جَنَاحَكَ مِنَ الرَّهْبِ ۖ فَذَانِكَ بُرْهَنَانِ مِنْ رَبِّكَ إِلَىٰ فِرْعَوْنَ

وَمَلَايَهُ ۚ إِنَّهُمْ كَانُوا قَوْمًا فَسِقِينَ ﴿٣١﴾

Услук ядака фӣ ҷайбика тахруҷ байзба мин гайри сӯи-в ваъмум илайка ҷанāҳака мина-р раҳб. Фа зāника бурҳанāни ми-р-Раббика илā Фиръавна ва малауҳ. Иннаҳум кāну қавмаи фāсиқин. 32.

32. Ва дасти рости худро дар гиребони худ дарор, то аз гайри иллате сафед шуда берун ояд ва бозӯи худро (барои раҳӣ) аз тарси (мор) ба сӯи худ бо ҳам ор! Пас, ин ҳар ду нишонаанд аз ҷониби Парвардигори ту ба сӯи Фиръавн ва пешвоёни ӯ, ки фуруд омадаанд, ҳаройина, онҳо гурӯҳи бадкор ҳастанд».

Сипас, барои муъҷизаи дувумро соҳиб шудан ба Мӯсо (а) гуфт, ки дасти худро ба гиребонат дохил кун, то бе ягон айбу иллат (песӣ) сафеду дурахшанда берун ояд. Ин ҳам шуд. Чун Мӯсо (а) ин муъҷизаҳоро бори аввал медид, саҳт такон меҳӯрд, гӯё тамоми вучудаширо тарсу ҳаяҷон фуру мегирифт. Аммо барои оромиш, бори дигар Худованд ба ӯ (а) дастур дода гуфт, ки ду бозуят, ки аз

ду паҳлӯят сушт шуда афтодааст, бо худ ҷафс кун, то тарсу ҳаросе, ки аз мор бардоштай, аз ту дур шавад.

Хулоса, бо иҷрои чунин дастурот тарсу ҳарос аз Мӯсо (а) дур шуд. Сипас, нидои дигаре расид, ки ин ду бурҳон муъҷизаест, ки аз тарафи Парвардигор барои тақвият ва барои исботи пайғамбарӣ ба ту дода шуд, то бар Фиръавну атрофиёни ӯ ҳуҷҷат шавад. Ҳоло ба сӯи даъвату насиҳати онҳо бирав, ки онҳо фосику аз тоъату фармони Худовандӣ берунанду бадкоранд. Агар онҳо аз насиҳатҳои ту таъсире набардошанд, бо онҳо дар мубориза шав!

قَالَ رَبِّ إِنِّي قَتَلْتُ مِنْهُمْ نَفْسًا فَأَخَافُ أَنْ يَقْتُلُونِ ﴿٣٣﴾

Қола Рабби иннӣ қаталту минҳум нафсаъ фа аҳофу ай яқтулун. 33.

33. Гуфт: «Эй Парвардигори ман, ҳаройина, ман аз онҳо шахсоро куштаам, пас, метарсам, ки маро бикӯшанд.

وَأَخِي هَارُونُ هُوَ أَفْصَحُ مِنِّي لِسَانًا فَأَرْسَلْهُ مَعِيَ رِدْءًا يُصَدِّقُنِي إِنِّي

أَخَافُ أَنْ يُكَذِّبُونِ ﴿٣٤﴾

Ва ахӣ Ҳаруну ҳува афсаҳу миннӣ лисанан фа арсилху маъия рид-ай юсаддиқунӣ иннӣ аҳофу ай юказзибун. 34.

34. Ва бародарам Ҳорун, ки маро бовар дорад, аз ҷиҳати забон аз ман фасеҳтар аст, пас, ўро ҳамроҳи ман мададқунанда бифирист, ҳаройина, ман метарсам аз он ки маро дуруггӯ шуморанд».

Чун Худованд барои даъват ва насиҳати Фиръавну атрофиёни ӯ ба Мӯсо (а) ишора кард, ӯ (а) дар фикри ҳодисаи кушта шудани марди қибтӣ ва парвандае ки аз тарафи Фиръавн барояш кушода шуда буд, шуд. Зеро Фиръавн ҳанӯз ҳам тасмим дошт, ки агар Мӯсо (а)-ро биёбад, бе чуну чаро ўро мекушад. Аз ин сабаб, Мӯсо (а) гуфт, ки Парвардигоро, ман як нафаре аз онҳоро куштаам, метарсам агар онҳо маро пайдо кунанд, дар қиболи хун маро қасос мекунанд ва кори пайғамбарии ман нотаом мемонад. Гузашта аз ин, ман танҳоям ва забонам он қадар фасеҳ нест, забони бародарам Ҳорун нисбат ба ман гӯё ва фасеҳтараст, ӯ маро тасдиқ дорад, ўро ҳамроҳи ман фирист, то маро ёрӣ кунад.

Аз он бим дорам, ки агар танҳо бимонам, маро дурӯғӯй ҳам меҳисобанд.

Ба ҳар ҳол, Мӯсо (а) аз Парвардигор маъмурияти бузургро дархост кард, сипас аз Парвардигор мунтазири посухи худ шуд.

قَالَ سَنَشُدُّ عَضُدَكَ بِأَخِيكَ وَنَجْعَلُ لَكَ مِمَّا سُلْطَنَّا فَلَا يَصِلُونَ

إِلَيْكُمْ بِأَيَّتِنَا أَنْتُمْ وَمَنْ أَتَّبَعَكُمْ أَلْغَلْبُونَ ﴿٣٥﴾

Қола са нашудду ъаџудака би ахика ва наҷъалу лакумā султoнaн фа лā ясилуна илайкумā. Би айāтинā айтумā ва мани-т-табаъакума-л ғoлибун. 35.

35. Худо гуфт: «Бозуи туро бо бародарат маҳкам хоҳем кард ва шуморо ғалаба хоҳем дод, ба сӯи шумо ба сабаби нишонаҳои Мо (ба қасди озор) натавонанд расид, шумо ва ононе ки пайравии шумо кардаанд, ғолиб хоҳед шуд».

Чӣ башорати бузурге! Худованд дархости Мӯсо (а)-ро иҷобат кард, ба ӯ (а) гуфт, ки Мо бозувони туро бо василаи бародарат (Ҳорун (а)) қувват мебахшему маҳкам мекунем. Яъне бо дуъои Мӯсо (а) Худованд бародараш Ҳорун (а)-ро дараҷаи пайғамбарӣ бахшид ва Ҳорун (а) ҳамроҳи Мӯсо (а) дар аксари муборизаҳо иштирок дошт.

Дар идомаи суҳан Худованд ба онҳо гуфт, ки шумо комилан мутмаин бошед, ба зудӣ барои шумо ба баракоти ин муъҷизаҳо бартарие қарор хоҳем дод, ки онҳо (фиръавниҳо) ҳаргиз алайҳи шумо дастболо ва пирӯз нахоҳанд шуд, балки шумо ва пайравони шумо болои онҳо пирӯзу ғолиб хоҳед шуд.

Хулоса, чунин навид қалби Мӯсо (а)-ро гарм ва азму иродаи ӯ (а)-ро чандон сохт.

فَلَمَّا جَاءَهُمْ مُوسَى بِأَيَّتِنَا بَيَّنَّتْ قَالُوا مَا هَذَا إِلَّا سِحْرٌ مُّفْتَرًى وَمَا

سَمِعْنَا بِهِ هَذَا فِي آبَائِنَا الْأَوَّلِينَ ﴿٣٦﴾

Фа ламмā чāаҳум-м Мусā би айāтинā баййинāтинī қoлу mā ҳāзā иллā сиҳру-м муфтар-в ва mā самийнā би ҳāзā фī āбāина-л-аввалīн. 36.

36. Пас, чун Мӯсо нишонаҳои равишани Моро бар онҳо овард, гуфтанд: «Нест ин магар қодуи барбаста ва инро дар (ҳаққи) падарони нахустини хеш нашунидаем».

Мӯсо (а) дар он шаби торик ва дар он сарзамини муқаддас аз тарафи Худованд фармони нубувату пайғамбариро дарёфт кард ва сипас ба Миср омад. Бародараш Ҳорун (а)-ро аз ин паёми илоҳӣ бохабар сохт. Қисса кӯтоҳ, ҳарду ба суроғи Фиръавн рафтанд, баъди заҳмати бисёр тавонистанд бо ӯ вохӯранд.

Хулоса, он ду даъвати Илоҳиро ба Фиръавн расониданд. Ҳангоме ки Мӯсо (а) бо муъҷизаҳои ошкори Худовандӣ ба суроғи онҳо омад, онҳо гуфтанд ин қору амали ту ба ҷуз сеҳр чизи дигаре нест, ту шахсе ҳастӣ, ки ингуна дурӯғҳоро ба Худо нисбат медиҳӣ, мо ҳаргиз чунин чизе (яъне якка ва ягона донишани Худоро) дар ниёғони худ надидем ва аз онҳо нашунидаем. Ҳол он ки аҷдоди мо аҳли хираду ботамаддун буданд, динашон чуноне ту мегӯӣ, набуд, ту бошӣ пушти сари дини тавҳид (Худоро якка ҳисобидан) мегардӣ. Сипас дар посух Мӯсо (а)...

وَقَالَ مُوسَىٰ رَبِّي أَعْلَمُ بِمَن جَاءَ بِالْهُدَىٰ مِنْ عِنْدِهِ ۖ وَمَن تَكُونُ لَهُ

عَقِبَةُ الدَّارِ ۚ إِنَّهُ لَا يُفْلِحُ الظَّالِمُونَ ﴿٣٦﴾

Ва қола Мӯсā Раббӣ аъламу би ман ҷаа би-л-худā мин ӯиндиҳи ва ман тақуну лаҳу ӯақибату-д-дār. Иннаҳу лā юфлиҳу-з-зōлимун. 37.

37. Ва Мӯсо гуфт: «Парвардигори ман ба он касе, ки аз назди ӯ ҳидоят оварда аст ва ба он касе, ки дар охират оқибати писандида аз онӣ ӯст, донотар аст. Ҳаройина, ситамгарон растагор намешаванд».

Мӯсо (а) (худо дар назар дошта), бо лаҳни таҳдидомез дар посух ба Фиръавн чунин гуфт, ки ту ҳақиқати қорро намедонӣ. Парвардигори ман ба касе, ки барои мардум аз назди ӯ раҳнамуду ҳидоятро меоварад, донотараст. Ҳамчунин натиҷаи неки қорҳои дунё ва охират ва нусрату пирӯзӣ насиби кист, Парвардигори ман донотар аст. Бо гуфтани ин ибора гӯё Мӯсо (а) ишора ба он кард, ки ҳарчанд, шумо ба дурӯғ гуфтан маро муттаҳам кунед ҳам, аммо Худованд аз ҳоли ман ба ҳубӣ огоҳ аст, на шумо. Шумо тавачҷӯх кунед, чӣ гуна мумкин будааст, ки Худованд ин намуд муъҷизаҳоро дар ихтиёри шахси дурӯғгӯй қарор медодааст? Шумо мутмаин бошед, агар ман дурӯғгӯй бошам, ман золимам, шахси зolim

ҳаргиз растагор нахоҳад шуд. Шумо бо ман чаро золимона рафтор мекунед?

Хулоса, Мӯсо (а) дар раванди сухани худ шикастро дар баробари ҳақ ба онҳо зимнан ғӯшзад кард:

وَقَالَ فِرْعَوْنُ يَتَأْتِيهَا الْمَلَأُ مَا عَلِمْتُ لَكُمْ مِنْ إِلَهٍ غَيْرِي فَأَوْقَدْ لِي

يَهْمَنُ عَلَى الطِّينِ فَاجْعَلْ لِي صَرْحًا لَعَلِّي أَطَّلِعُ إِلَى إِلَهِ مُوسَى

وَإِنِّي لَأَظُنُّهُ مِنَ الْكَاذِبِينَ

Ва қола Фиръавну йӓ айюҳа-л-малау маъалимту лакум-м мин илаҳин ғайри фа авқид ли йӓ Ҳамӓнуъалағ-ғини фаҷъал ли сарҳа-л лаъалли атталиъу ила илаҳи Мӯса ва инни ла аъуннуҳу мина-л-каъибин.38.

38. Ва Фиръавн гуфт: «Эй саркардагон (қавм)-и ман, барои шумо ҳеҷ маъбуде ғайри худ надонистаам! Пас, эй Ҳомон, бар гил (лой) барои ман отаи афрӯз, пас, барои ман кӯшке бино кун, бошад, ки ман аз маъбуди Мӯсо иттилоъ ёбам ва ҳаройина, ман ўро аз дурӯғгӯён мепиндорам!».

Фиръавн медонист ва дар ботин иқрор ҳам дошт, ки худ Худо нест. Парвардигораш Аллоҳи ягона аст. Локин кибру ғурур дар ӯ чунон ғалаба дошт, ки наметавонист дар баробари ҳақ сари таслим фуруд орад. Чун Мӯсо (а) барои даъвати мардум ба сифати пайғамбарӣ омаду ба онҳо фаҳмонд, ки ибодати Фиръавн чун ибодати Аллоҳ нест. Фиръавн саросемавор, даъвои худоии худро, ки қаблан дошт, боз такрор кард. Дар ояти мазкур Худованд аз рафтори номатлуби Фиръавн хабар додааст, ки чун ӯ суханҳои Мӯсо (а)-ро шунид, то ин ки мардум ҳақиқатро нафаҳманд ва бояд онҳо дар шакку шубҳа умр ба сар баранд, ба онҳо гуфт, ки эй ҷамъияти дарбориён! Мӯсо чӣ хоҳад, мегӯяд, локин ман ҷуз худ барои шумо Худои дигареро намениносам. Локин барои таҳқиқи бештар, эй Ҳамон (вазир), бар гил оташ дар деҳ, лойро пазон ва бо лой (хишт)-и пухта барои ман бурҷ (қаср)-и баланде соз, то ман бо ёрии он боло равам, ба осмон наздик шавам ва аз Худои Мӯсо хабар гирам. Оё Худои Мӯсо ҳаст ё не. Оё Мӯсо рост мегӯяд, ё дурӯғ?

وَأَسْتَكْبَرَهُوْ وَجُنُودُهُ فِي الْأَرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِّ وَظَنُّوا أَنَّهُم إِلَيْنَا لَا

يُرْجَعُونَ ﴿٣٩﴾

**Вастакбара ҳува ва чунӯдуҳу фи-л-арзи бигайри-л-ҳаққи
ва ҷаннӯ аннаҳум илайнā лā юрчаъун. 39.**

**39. Ва Фиръавну лашкарҳои ӯ дар Замин ба ғайри ҳақ такаббур
карданд ва онҳо гумон карданд, ки ба сӯи Мо бозгардонида
нашаванд.**

Решаи пайдо шудани тамоми ҷиноятҳо мункир шудан ба мабдаъ (офариниши аввал)-у маъод (барпошавии қиёмат) аст. Фиръавну лашкариёни ӯ дар рӯи замин таҷовуз ва кибру ғурури бесобиқа доштанд. Худои бузургеро, ки офарандаи Замину Осмон аст, инкор намуданд. Гумон карданд, ки «қиёмат» гуфтани рӯз нест, ҳашру нашр нахоҳад шуд ва ба сӯи Худованд нахоҳанд гашт ва мавриди пурсиши Худованд қарор нахоҳанд гирифт.

Хулоса, Фиръавн нафақат кофир буд, балки дар рӯи замин даъвои худогӣ низ кард. Ӯ бо ҷуръат меғуфт, ки ман ба ғайр аз худам, дигар Худоеро дар рӯи замин намедонам. Дар ба чунин ҷиноят даст задани Фиръавн, айби атрофиёнаш низ буд. Агар онҳо ин қадар назди ӯ тамалуқ намекарданд, ин қадар ноҳақ кибру ғурур намекард. Чуноне ки ояти зер ишора дорад, онҳо нафаҳмиданд, ки ҳарчӣ Худо хоҳад, он мешавад.

فَأَخَذْنَاهُ وَجُنُودَهُ فَنَبَذْنَاهُمْ فِي الْيَمِّ فَأَنْظَرَ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ

الظَّالِمِينَ ﴿٤٠﴾

**Фа ахазнāҳу ва чунӯдаҳу фа набазнāҳум фи-л-ямм.
Фанъур кайфа кāна ъақибату-з-зōлимйн. 40.**

**40. Пас, гирифтём ӯро ва лашкарҳои ӯро, пас, афгандем онҳоро
дар дарё. Пас, дарнигар анҷоми (кори) ситамгарон чӣ гуна буд.**

Худованд дар ин оят аз натиҷаи кибру ғурури онҳо хабар дода фармудааст, ки чун онҳо аз қафои Мӯсо (а) ва бани Исроил хостанд раванду онҳоро нест кунанд, ҳамин, ки дохили дарё шуданд, Мо ҳамаи онҳоро дар қабза ва қудрати Худ гирифтему бо хорию зорӣ, дар он дарё чунон ғарқ сохтем, ки ба ғайр аз ҷасади

Фиръавн, он ҳам барои нишона ва ибрат, дигар ҳамаи лашкарашро несту нобуд кардем. Рӯи заминро аз чунин золимони фасодкори беандеша пок ва он дарёро ба ғӯристони онҳо бадал сохтем. Дар охири ояти мазкур Худованд гуфт, ки ай мухотаб (Муҳаммад (с)), бубин, оқибати кори золимон чӣ гуна шуд. Мазмуни ояти мазкур, зимнан, тасаллие буд барои Расулаллоҳ (с). Ояти зер идомаи ояти қаблӣ буда, Худованд дар он фармудааст, ки...

وَجَعَلْنَاهُمْ أَئِمَّةً يَدْعُونَ إِلَى النَّارِ وَيَوْمَ الْقِيَمَةِ لَا يُنصَرُونَ ﴿٤١﴾

Ва ҷаъалнāхум аиммата-й ядъуна ила-н-нāр. Ва явма-л-қийāмати лā юнсарун. 41.

41. Ва онҳоро пешвоёне гардонидем, ки (тобеъони худро) ба сӯи оташ меҳонанд ва (онҳо) рӯзи қиёмат нусрат дода нашаванд.

Худованд кӣ будани Фиръавну шахсонеро, ки ба ӯ монанданд, дар ин оят чунин баён намудааст, ки Мо онҳоро, яъне кофирони номдорро, ки мардумро ба сӯи Дӯзах даъват мекунанд, дар ин дунё пешвоёни аҳли куфр қарор додем. Мардуми аз ҳақиқат беҳабар, агарчи кӯр-кӯрона ба қору кирдору гуфтори онҳо тақлид кунанд ва аз онҳо итоъат кунанду ёрирасони онҳо шаванд ҳам, аммо дар Қиёмат қор ин хел нест. Чун онҳо (Фиръавну амсоли тобиъони онҳо) маҳкум ба Ҷаҳаннам мешаванд, ягон кас ба кӯмаки онҳо намешитобад, балки аз ҳамдигар нафрат доранд. Ҳатто он сардорон чун дар дунё пешопеши мардум ба тарафи Дӯзах, ҳаракат мекунанд. Ин аст натиҷаи амали сардороне, ки худ гумроҳанду мардумро гумроҳ мекунанд. Бо ин кори онҳо ба охир нарасад, зеро Худованд дар ояти зер гуфтааст, ки...

وَاتَّبَعْنَاهُمْ فِي هَذِهِ الدُّنْيَا لَعَنَ اللَّهُ وَيَوْمَ الْقِيَمَةِ هُمْ مِّنْ

الْمَقْبُوحِينَ ﴿٤٢﴾

Ва атбаънāхум фӣ ҳāзиҳи-д-дунйā лаънаҳ. Ва явма-л-қийāмати ҳум-м мина-л-мақбӯҳин. 42.

42. Ва дар ин дунё аз пайи онҳо лаънатро фиристодем ва дар рӯзи қиёмат онҳо аз рондашудагон бошанд.

Худованд бо таъкиди бештар дар ин оят барои онҳо гуфтааст, ки дар ҳамин дунё лаънати пай дар пай аз қафои онҳост ва онҳо аз раҳмати Худованд дуранд. Зеро касе рафтору гуфтори онҳоро

шунавад, бар онҳо лаънат меҳонад. Масалан, меғоянд: «Фиръавни лаъин Намруди лаъин». Рӯзи қиёмат низ онҳо аз ҷумлаи аз раҳмати Худо дуршудагон ва нафриншудагон ва аз ҷумлаи сиёҳрӯйшудагонанд. Барои маълумоти бештар ба ояти 98-уми сураи «Ҳуд (а)» муроҷиъат шавад. Барои ибрат гирифтани муъминон Худованд дар ояти зер чунин гуфтааст:

وَلَقَدْ آتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ مِنْ بَعْدِ مَا أَهْلَكْنَا الْقُرُونَ الْأُولَىٰ

بَصَائِرَ لِلنَّاسِ وَهُدًى وَرَحْمَةً لَّعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ ﴿٤٣﴾

Ва лақад āтайнā Мӯса-л-китāба миъ баъди мā аҳлакна-л қуруна-л-улā басōира ли-н-нāси ва ҳуда-в ва раҳмата-л лаъаллахум ятазаккарӯн. 43.

43. Ва ба дурустӣ, баъд аз он ки (аҳли) қарнҳои нахустинро ҳалок сохтем, Мӯсоро Китоб додем, ки барои мардум далел ва ҳидоят ва бахшоиш аст, то бошад, ки онҳо пандпазир шаванд,

Дар шарҳи ибораи «наслҳои нахустин» муфасссирон ихтилофи назар доранд. Баъзе аз онҳо қавми Нӯҳ (а), Од, Самуд ва ғайраро донистаанд. Баъзе аз онҳо Фиръавну қавми онро донистаанд. Лекин ояти мазкур ба ҳарду маъно созгорааст. Зеро баъди гузаштани пайғамбарон, замони тӯлонӣ гузашт, мардум дар он замонҳо бе роҳбару бе пайғамбару бе китоб монданд, бидъату ҳуруфот авҷ гирифт. Сипас, лозим шуд, ки китобу набие бошад, то барои мардум аз нав даврони созанда оғоз шавад. Худованд дар ин оят ишора карда гуфтааст, ки баъд аз он ки мардуми асрҳои нахустинро нобуд сохтем, барои ҳидояти мардум, то ин ки панду ибрат гиранд ва то ин ки мардуми он давр имон оранду неъматҳои Худовандиро шукргузорӣ кунанд, ба Мӯсо (а) Китоб (Таврот)-ро додем, то ин ки он равшангари тирагиҳо ва ҳидояту раҳмате барои онҳо бошад.

Қиссаи ҳазрати Мӯсо (а) бо услуби ин сура ба охир расид. Оятҳои зер ба Расулаллоҳ (с) хитоб буда Худованд фармудааст, ки...

وَمَا كُنْتَ بِجَانِبِ الْغَرْبِيِّ إِذْ قَضَيْنَا إِلَىٰ مُوسَى الْأَمْرَ وَمَا كُنْتَ مِنَ

الشَّاهِدِينَ ﴿٤٤﴾

Ва ма кунта би чāниби-л-ғарбиййи из қазайнā илā Мўса-л-амра ва ма кунта мина-ш-шāхиди́н. 44.

44. Ва набудӣ ту (эй Мухаммад) ба тарафи ғарбӣ, чун ба сӯи Мўсо ваҳйро ба анҷом расонидем ва аз ҳозирон низ набудӣ!

Аз раванди маънои оятҳое, ки дар онҳо саргузашти Мўсо (а) мегузарад, маълум мегардад, ки вақте Мўсо (а) аз Мадян ба Миср ҳаракат дошт, роҳи ӯ (а) аз ҷониби шарқи сарзамини Сино, ба сӯи ғарби он мегузашт. Вақто ки ҳамроҳи бани Исроил аз Миср ба сӯи Шом ҳаракат кард, чуноне ки дар эзоҳи ояти 60-уми сураи «Шуъаро» гузашт, аз сарзамини Сино, аз тарафи ғарб ба тарафи шарқ мегузашт.

Хулоса, он чи дар бораи фаъолияти Мўсо (а) дар оятҳои қуръонӣ омадаасту Расулаллоҳ (с) аз онҳо хабар додааст, далолат бар он мекунад, ки Қуръон китоби илоҳист, ба Расулаллоҳ (с) нозил шудааст ва ӯ (с) Расули Худост. Вагарна замони Мўсо (а) куҷову даври Расулаллоҳ (с) куҷо? Расулаллоҳ (с) на дар ҷониби ғарбии Тури Сино буд ва на дар ҷониби шарқӣ ва на дар он ҷо ҳузур дошт. Худованд ба Расули Худ (с) дар ин оят гуфтааст, ки ҳангоме ки Мо фармони пайғамбарӣ ва китоби «Таврот»-ро дар ҷониби ғарбии кӯҳи Тур, ба Мўсо (а) додем, ту он ҷо ҳозир набудӣ ва аз шоҳидҳои ин ҳодисаи бузург низ ҳисоб намешудӣ. Ин ақида дуруст аст, ки то нозил шудани Қуръон, Расулаллоҳ (с) дар бораи Мўсо (а) ҳеҷ чизро наметодист ва дар ин хусус сухане ҳам намегуфт. Чун Қуръон нозил шуд, қиссаи Мўсо (а)-ро чунон бо тафсил баён кард, ки ҳатто яҳуд ва насоро дар ин бора хатоҳои худро ислоҳ карданд.

وَلَكِنَّا أَنْشَأْنَا قُرُونًا فَتَطَاوَلَ عَلَيْهِمُ الْعُمُرُ وَمَا كُنْتَ ثَاوِيًا فِي أَهْلٍ

مَدْيَنَ تَتْلُوا عَلَيْهِمْ ءَايَاتِنَا وَلَكِنَّا كُنَّا مُرْسِلِينَ ﴿٤٥﴾

Ва лāкиннā аншаънā қурунāн фа татōвала ъалайҳиму-л ъумур. Ва ма кунта сāвиян фӣ аҳли Мадяна татлӯ ъалайҳим āйāтинā ва лāкиннā куннā мурсили́н. 45.

45. Валекин Мо қарнҳоро офаридем, пас, бар онҳо умр дароз шуд ва ту бошанда дар миёни аҳли Мадян набудӣ, ки бар онҳо оятҳои Моро бихонӣ, валекин Мо будем туро фиристанда.

Аз замони гузаштани Мўсо (а), то нозил шудани Қуръон ва ба пайғамбарӣ мушарраф шудани Расулаллоҳ (с) чандин асрҳо

гузашт. Рафта-рафта дар асрҳои баъдӣ, таъсири шариъати Мӯсо (а) сушт шуд.

Мардум дар замони фатрат (бепайғамбарӣ) хело асрҳоро паси сар карданд. То ҷое ки мардум амри Худоро тарк мекардагӣ ҳам шуданд. Худованд хост барои аз нав барқарор кардани дини Худ, китобу пайғамбареро фиристонанд, ки мардумро аз зулумоти гумроҳӣ ба роҳи рост ҳидоят кунад. Чунин ҳам шуд. Худованд Китоб (Қуръон)-у пайғамбари Худ Муҳаммад (с)-ро фиристонд. Қуръон (ин ваҳйи илоҳӣ) ба ӯ (с) таъриху қиссаҳои Мӯсо (а) ва Шуъайб (а) ва дигар ҳодисаҳои, ки дар рӯзгори Мӯсо (а) гузашта буд, омӯхт. Муҳаммад (с) ба мардуми Макка Қуръонро бо тарзи рости дуруст тиловат кард. Вагарна Расулаллоҳ (с) на дар он асрҳо ба дунё омада будо на дар шаҳри Мадян буд, ки муҳоҷибӣ Мӯсо (а) ва дигар қорҳои ӯ (а) шавад.

Ояти зер ин муқаддимаро идома медиҳад:

وَمَا كُنْتَ بِجَانِبِ الطُّورِ إِذْ نَادَيْنَا وَلَٰكِن رَّحْمَةً مِّن رَّبِّكَ لِتُنذِرَ قَوْمًا

مَّا أَتَاهُمْ مِّن نَّذِيرٍ مِّن قَبْلِكَ لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ ﴿٤٦﴾

Ва ма кунта би ҷаниби-и-Тури из надайна ва лаки-р раҳмата-и ми-р-Раббика литунзира қавмам ма атаҳум-и мин-и-назири-и ми қаблика лаъаллаҳум ятазаккарун. 46.

46. Ва ту ба ҷониби Тур набудӣ, чун овоз додем, валекин аз рӯи бахшоиши Парвардигори ту ваҳй омад, то гурӯҳеро, ки пеш аз ту ба онҳо ҳеҷ тарсонанда наёмада буд, тарсонӣ, бошад, ки онҳо пандпазир шаванд.

Ҳамчу таъкиди маънои ояти қаблӣ, Худованд дар ин оят гуфтааст, ки вақте Мӯсо (а) дар тарафи кӯҳи Тур буд, Мо ба ӯ нидо дода гуфтем, ки ё Мӯсо, дастуроти моро бояд иҷро кунӣ! Ҳамзамон, дар он ҳолат фармони пайғамбариро ба номи ӯ (а) содир намудем. Аммо ту, эй Муҳаммад (с), он ҷо набудӣ. Ин раҳматест аз ҷониби Мо барои ту, ки ба воситаи ваҳй (Қуръон) ин қиссаҳоро барои ту ҳикоят кардем ва тӯро аз ин хабарҳо огоҳ сохтем, то қавмҳои, ки пеш аз ту ҳеҷ ҳушдордиҳандае ба сӯяшон (яъне ба аҳли Макка) наомада буд, бим диҳӣ, бошад, ки онҳо саргузашти Мӯсо (а)-ро дуруст дарк кунанд ва бо бим додани ту пандпазир шаванд. Зеро ин фазлу марҳамати Парвардигор аст, ки ба сӯи мардум пайғамбарони худро мефиристад.

وَلَوْلَا أَن تُصِيبَهُمْ مُّصِيبَةٌ بِمَا قَدَّمَتْ أَيْدِيهِمْ فَيَقُولُوا رَبَّنَا لَوْلَا

أَرْسَلْتَ إِلَيْنَا رَسُولًا فَنَتَّبِعَ آيَاتِكَ وَنَكُونَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿٤٧﴾

**Ва лав лā ан тусибаҳум-м мусибатум би мā қаддама
айдиҳум фа яқулӯ Раббанā лавлā арсалта илайнā
расулан фа наттабиъа айāтика ва накуна мина-л-
муъминин. 47.**

47. Ва агар Мо туро ба пайғамбарӣ намефиристодему онҳоро ба сабаби он чӣ дастҳои онҳо пеш фиристодааст, уқубате мерасонидем, пас, мегуфтанд: «Эй Парвардигори мо, чаро ба сӯи мо пайғамбареро нафиристодӣ, то пайрави оятҳои Ту мекардем ва аз муъминон мебудем?!».

Худованд дар ин оят ҳикмати фиристодани пайғамбарони худро баён кардааст, ки агар Мо қабл аз фиристодани Расулони худ, аҳли куфру ширкро бо сабаби гуноҳхояшон ба азоб мекашидем, онҳо албатта, даъво ва замони фатратро баҳона карда мегуфтанд, ки Парвардигоро, мо аз замони пайғамбаронат хело дур мондем, дар ин миён барои мо расулро нафиристодӣ, куфру ширку тараққиёту тамаддуни дунё болои мо ғалаба кард. Ҳоло мо маъзурем. Чаро дар ин байн пайғамбаре нафиристода моро азоб мекуни? Хулоса, то ин ки барои онҳо ҳуҷҷат шавад, Худованд пайғамбарони худро байни мардум фиристод ва дар охир Муҳаммад (с)-ро барои ҳидояти ҳамаи мардуми рӯи олам фиристод. Агар ҳамин узргуфтани онҳо намебуд, мумкин ҳоҷат ба фиристодани пайғамбарон набуд, ё ин, ки пайғамбарон дар ин вазифаи сангин, корашон хело сабук мебуд. Барои маълумоти бештар ба ояти 165-уми сураи «Нисо» муроҷиъат шавад. Валлоҳу аълам.

فَلَمَّا جَاءَهُمُ الْحَقُّ مِنْ عِنْدِنَا قَالُوا لَوْلَا أُوتِيَ مِثْلَ مَا أُوتِيَ مُوسَىٰ

أَوَلَمْ يَكْفُرُوا بِمَا أُوتِيَ مُوسَىٰ مِنْ قَبْلُ قَالُوا سِحْرَانِ تَظَاهَرَا وَقَالُوا

إِنَّا بِكُلِّ كَافِرُونَ ﴿٤٨﴾

**Фа ламмā чāаҳуму-л-ҳаққу мин ъиндинā қолӯ лав лā утия
мишла мā утия Мусā. Ава лам якфуру бимā утия Мусā**

ми^н қабл. Қол^у сиҳ^рони таж^оҳар^о ва қол^у инн^а би кулли^н к^афир^ун. 48.

48. Пас, чун аз назди Мо ба онҳо ваҳйи рост омад, гуфтанд:
«Чаро дода нашуд ин пайғамбарро монанди он чӣ ба Мӯсо дода шуд?». Оё ба он чӣ Мӯсоро пеш аз ин дода шуд, кофир нашудаанд?
Гуфтанд: «(Ин) Ду (Таврот ва Қуръон) соҳир (китоби сеҳр)-
анд, ки мувофиқ (ва пуштубон)-и якдигар шудаанд». Ва
гуфтанд: «Харойина, мо ба ҳар як (е аз инҳо) кофирем».

Вазъияти кофирону мушрикони таъачҷубовар аст. Агар Худованд пайғамбар намефиристонд, чуноне ки дар ояти қаблӣ гузашт, узр пешниҳод карда мегӯянд, ки эй Парвардигор, чаро барои мо пайғамбаре нафиристондӣ, то мо ўро пайравӣ мекардему муъмину мусалмон мешудем?! Агар пайғамбареро Худованд аз назди Худ, яъне Муҳаммад (с)–ро барои ҳидояти онҳо (мардуми Макка) фиристад, баҳонаҷӯй карда мегӯянд, ки чаро он чӣ ба Мӯсо (а) дода шуд, (муъҷизаҳои ҳисси) ба ин пайғамбар дода нашудааст? Чаро асои Мӯсо дар дасти ӯ нест? Чаро чун Мӯсо дасти сафед (нурафкан) надорад? Чаро дарё барои ӯ шикоста намешавад, то душманонаш ғарқ шаванд? Ба Мӯсо (а) «Таврот» якбора нозил шуд, чаро «Қуръон» ба ин пайғамбар якбора нозил намешавад? Боз чандин саволҳои дигар... Худованд ба онҳо чунин посух додааст, ки оё ҳамин гурӯҳ набуданд, ки тамоми муъҷизаҳои Мӯсо (а)-ро мункир шуданду ба ӯ (а) имон наоварданд? Оё ҳамин гурӯҳ набуданд, ки Мӯсо ва Ҳорун (а)-ро гуфтанд, ки ин ду нафар соҳиранд, даст ба дасти ҳам дода иттифоқ карданд, ки моро гумроҳ кунанд? Мо ба онҳо бовар надорем, ба ҳардуи онҳо кофирем? Аксари муфасссирон, мурод аз калимаи «сиҳрони» (ду сеҳр) Тавроту Қуръонро донистаанд. Яъне мушрикони аҳли Макка аз рӯйи гумроҳӣ гуфтанд, ки Қуръону Таврот ин ду китоби сеҳранд, бо ҳам иттифоқдоранд, пуштибонӣ ҳамдигаранд. Мо ба инҳо бовар надорем.

Ояти зер амрест аз ҷониби Парвардигор ба Расулаллоҳ (с).

قُلْ فَاتُوا بِيَكْتَبٍ مِّنْ عِنْدِ اللَّهِ هُوَ أَهْدَىٰ مِنْهُمَا أَتَّبِعُهُ إِن كُنْتُمْ

صَادِقِينَ.

Қул фаът^у би кит^аби-м мин ъиндиллаҳи ҳува аҳд^а
минҳум^а аттабиъху ин кунтум содиқ^ин. 49.

49. Бигӯ: «Агар рост мегӯед, пас, аз назди Худо китоби фурудодада биёред, ки вай аз ин ду роҳнамояндатар бошад, то пайравии он кунем!».

Дар дуюмин посух бо шубҳаҳои кофирону мушрикони Худованд ба Расули Худ (с) фармуд, ки ба онҳо бигӯ, ки ҳоло ки ин Тавроту Қуръон ба шумо маъқул нест, пас шумо агар аз ҷумлаи касоне бошед, ки доимо аз Худо метарсанд ва ҳамеша сухани рости ҳақиқатро мегӯянд, барои мо китоберо пешкаш кунед, ки он низ аз назди Худованд нозил шуда бошад, таъсири сухану ҳидояти он аз ин ду зиёдтар бошад, то мо низ аз он пайравӣ кунем! Маълум аст, ки онҳо бо посухи чунин саволҳо қодир нестанд ва даъвояшон ботил аст.

Дар шарҳи ояи мазкур Ибни Касир (р) гуфтааст, ки назди соҳибхирадон маълум аст, ки ягон китоберо Худованд нозил накардааст, ки он нисбатан комилтару фасеҳтар ва бузургтар аз Қуръоне, ки бар Муҳаммад (с) нозил шудааст бошад. Баъди Қуръон, Тавроте, ки бар Мӯсо (а) нозил шудааст дар маъно шарифтару бузургтар аст. Аммо Инҷил барои пурра сохтани Таврот, ва баъзе аз он чи ки барои Бани Исроил ҳаром буд, онро ҳалол ҳукм кардан нозил шудааст. Валлоҳу аълам.

فَإِنْ لَّمْ يَسْتَجِيبُوا لَكَ فَاعْلَمْ أَنَّمَا يَتَّبِعُونَ أَهْوَاءَهُمْ وَمَنْ أَضَلُّ

مِمَّنْ اتَّبَعَ هَوَاهُ بَغَيْرِ هُدًى مِّنَ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ

الظَّالِمِينَ ﴿٥٠﴾

Фа иллам ястаҷибӯ лака фаълам аннамā яттабиъӯна аҳвāҳум. Ва ман азаллу мим мани-т-табаъа ҳавāҳу би гайри ҳуда-м миналлоҳ. Инналлоҳа лā яҳди-л-қавма-џ-зōлимйн. 50.

50. Пас, агар сухани туро қабул накунад, пас бидон, ҷуз ин нест, ки пайравии хоҳиши нафси худро мекунад! Ва кист гуфроҳтар аз касе, ки бидуни роҳнамоии Худо хоҳиши нафси худро пайравӣ мекунад? Ҳаройина, Худо гуруҳи ситамгаронро ҳидоят намекунад.

Эзоҳи ояи мазкур ба ояи қаблӣ иртиботи зич дошта Худованд ба ҳабиби Худ (с) чунин фармудааст, ки агар онҳо (кофирону мушрикони) он пешниҳоде, ки дар ояи қаблӣ гузашт,

яъне китобе оварда натавонистанд, ки он аз Қуръону Таврот беҳтар бошад ё агар Пайғамбарии ту ва Қуръонро қабул накунад имон наоранд, пас бидон, ки онҳо касонеанд, ки бе ягон ҳуҷҷату бурҳон аз ҳавову ҳавас ва аз андешаҳои ботили худ пайравӣ мекунад. Зеро инсон, агар ҳавопараст набошад, дар баробари чунин далелҳои мантиқӣ, албатта, сари таслим фуруд меорад. Акнун, ки онҳо намехоҳанд бо роҳи рост раванд, чунин пешниҳодҳои судмандро бо баҳонаҳои гуногун рад мекунад. Дар идомаи ояти мазкур Худованд баҳои чунин шахсонро маълум карда гуфтааст, ки оё аз касе, ки ҳидояти Аллоҳро напозирад, ба Худо ва Расули Ӯ имон наорад, бе ягон ҳуҷҷат пайрави ҳавои нафси худ шавад, гумроҳтар каси дигаре ҳаст?! Албатта, касе аз ин гумроҳтар нест! Оре! Ҳавопарастӣ асоси гумроҳист. Касе, ки пайрави ҳавои нафси худ мешавад, ҳақро қабул карда наметавонад, золим аст. Касбу кори касе ки зулму ситам бошад, Худованд ӯро ҳидоят намекунад.

﴿وَلَقَدْ وَصَّلْنَا لَهُمُ الْقَوْلَ لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ﴾

❁**Ва лақад ва-с-сална лаҳуму-л-қавла лаъаллахум ятазаккарӯн. 51.**

51. Ва ҳаройина, Мо (оятҳои) ин Қуръонро барои онҳо пай дар пай овардем, то бошад, ки онҳо пандпазир шаванд.

Мушрикони он аср бо ҳар баҳона, ҳақиқати дини Исломо қабул надоштанд, ҳоло он ки дили касе омодаи пазириши ҳақ бошад, аз шунидани чунин оятҳо ҳақиқатро пайдо мекунад. Шахсе, ки ҷоҳил ё мутаассиб аст, аз шунидани чунин оятҳои ибратомез чандон таъсире намебардорад. Худованд дар ин оят барои шахсоне, ки ҳақталабанд, фармудааст, ки дар ҳақиқат Мо оятҳои Қуръониро, ҳамчу мавъиза, ваъда, ваъид, ибрат, қисса, насиҳат, таҳдид, таърих ва ғайра, пай дар пай нозил кардем, то шояд онҳо шунаванду пандпазир шаванд. Ҳамчунин Худованд пайғамбарони Худро барои ҳидояти мардум пайи ҳам фиристонд, Пайғамбарони баъдӣ, албатта, пайғамбарони қаблӣро тасдиқ доштанд ва барои ибрат аз саргузашти қавмҳои саркаши онҳо, ки чӣ бало ва чӣ азобҳо бар сарашон омад, (то шояд, ки ба худ оянд), қавми худро огоҳ месохтанд.

﴿الَّذِينَ آتَيْنَاهُمُ الْكِتَابَ مِنْ قَبْلِهِ هُمْ بِهِ يُؤْمِنُونَ﴾

Ал-лазӣна атайнаҳуму-л-китāба миn қаблиҳи ҳум биҳи юьминӯн. 52.

52. Касонеро, ки пеш аз он (Қуръон) ба онҳо Китоб додаем, ба Қуръон имон меоранд.

Сабаби нузули ояти мазкурро Ибни Касир (р) аз Саъд Ибни Ҷубайр (р) чунин ривоят кардааст. «Наҷҷошӣ (шоҳи Ҳабаш) ҳафтад тан аз донишмандони худро барои фаҳмидани ҳақиқати қор, ба назди Расулаллоҳ (с) фиристод. Чун онҳо ба ҳузури Расулаллоҳ (с) расиданд, Расулаллоҳ (с) сураи «Ёсин»-ро барои онҳо аз сар то охир тиловат намуд, онҳо аз таъсири оятҳо мегиристанд, дар охир илму хирад онҳоро, ки аҳли китоби воқеъӣ буданд, нагузошт, ки имон наоранд.»

Хулоса, ҳамаи онҳо бо нури имону ислом мушарраф шуда, ба ватани худ баргаштанд. Ҳоло Худованд дар ин оят, аз сифати чунин шахсони олим хабар додааст, ки Мо пеш аз Қуръон ба онҳо китоб (Таврот ва Инҷил)-ро дода будем, онҳо он китобҳоро сухани Парвардигор ҳисобида, имон оварда ва бо ростӣ қабул карда буданд. Вақто ки Қуръонро диданд, ё шуниданд, чун Абдуллоҳ Ибни Салом (р) дар ҳол имон оварданд. Зеро онҳо фаҳмиданд, ки ҳамаи ин китобҳои осмонӣ дар паёми илоҳӣ будан муштарак ва ҳамдигарро тасдиқкунандаанд ва ҳама аз боргоҳи илоҳӣ ба пайғамбарон нозил шудаанд ва манҳаҷи ҳамаи онҳо як аст. Ана ин аст сифати мардуме, ки ҳақиқатан аҳли китобанд, онҳо аз китобҳои осмоние, ки нозил шуд, бо таври бояду шояд бархурдор шуданд.

Ояти зер ин муқаддимаро идома медиҳанд.

وَإِذَا يُتْلَىٰ عَلَيْهِمْ قَالُوا ءَأَمَنَّا بِهِ ءَ إِنَّهُ الْحَقُّ مِن رَّبِّنَا إِنَّا كُنَّا مِن قَبْلِهِ ؕ

Ва изā ютлā ъалайҳим қолӯ āманнā биҳӣ иннаҳу-л-ҳаққу ми-р Раббинā иннā куннā миң қаблиҳи муслимин. 53.

53. Ва чун (Қуръон) бар онҳо хонда мешавад, гӯянд: «Ба он имон овардем, ба дурустӣ ки он рост аст ва аз ҷониби Парвардигори мост, ҳамоно, пеш аз нузули Қуръон мо мунқод (таслим) будем».

Дигар сифати аҳли китоби воқеъӣ, хоҳ фиристодагони Наҷҷошӣ бошанд ё Салмони форсӣ, ё ҷамъе аз уламои яҳудӣ чун Абдуллоҳ ибни Салом, Тамими Дорӣ ё Ҷоруди Абдӣ ва ғайра ин аст, ки чун барояшон Қуръон тиловат карда шавад, мегӯянд, мусалламан, ин ҳама ҳақ аст, мо ба онҳо имон дорем. На танҳо имрӯз мо таслими суханҳои Парвардигорем, балки қаблан мо

мусалмон будем. Мо нишонаҳои ин Пайғамбари охирзамон ва он Қуръонро дар китоби осмонии худ, чун Таврот ва Инҷил дарёфт карда будем ва бо бесабри интизорӣ мекашидем. Ҳоло, ки онҳоро дарёфт кардем, бо ҷону дил пазиरो мешавем.

Ояти зер подоши чунин шахсони ҳақталабро баён мекунад.

أُولَٰئِكَ يُؤْتَوْنَ أَجْرَهُمْ مَّرَّتَيْنِ بِمَا صَبَرُوا وَيَدْرَءُونَ بِالْحَسَنَةِ السَّيِّئَةَ

وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنفِقُونَ

**Улаика юътавна аҷрахум-м марратайни би маъсабару ва
ядрауна би-л-ҳасанати-с-саййиата ва мим маъ
разақнаҳум юнфиқун. 54.**

**54. Ин ҷамоғат, бо сабаби он ки сабр карданд, музди онҳо ду
баробар дода мешавад ва бадири бо хислати нек дафъ мекунад
ва аз он чӣ онҳоро рӯзи додаем, харҷ мекунад.**

Гурӯҳе аз аброри аҳли китоб, ки сифаташон дар оятҳои қаблӣ гузашт, ба хотири он ки аз аввал то ба охир ба китобҳои илоҳӣ, ҳамчунин ба пайғамбарони пешин ва ба пайғамбари охирзамон имон оварданд ва бо сабаби имондориашон ҳарчи ба сарашон омад, сабру субот варзиданд, имони худро ба ҳеҷ чиз иваз накарданд, бадиҳа (суханҳои зишт)-ро бо некиҳа ҷавоб гуфтанд, аз он чи, ки Худованд ба онҳо ризқу рӯзии ҳалол дода буд, дар роҳи ризоии Аллоҳ чун закот ва садақаҳои нофила, сарф карданд, ба поси ҳамаи ин амалҳои некашон Худованд ба онҳо ду баробар подош медиҳад; подоши аввал барои он аст, ки эшон ба китоби осмонии худашон имон оварда, пойбанду вафодор буданд; подоши дигаре, ки насиби онҳост, ба хотири он аст, ки ба пайғамбаре, ки ваъдаи омадани онро дар китобҳояшон хонда буданд, имон оварданд.

Бо ривояти Имом Бухорӣ ва Муслим (р), дар ҳадиси шариф, аз Абӯ Мӯсои Ашъари (р) омадааст, ки Расулаллоҳ (с) чунин гуфанд: «Се тоифа инсонҳо ду баробар аҷр дода мешаванд:

1-ум: Марде аз аҳли китоб, ки ба китоби аввал ва ба китоби охир имон овардааст.

2-ум: Марде, ки канизаке дорад, онро одоб омӯхта, адабашро некӯ кардааст, сипас ӯро озод мекунаду баъд аз он ба ӯ издивоҷ мекунад.

3-ум: Фуломест, ки ибодати Парвардигораширо накӯ анҷом медиҳад ва ҳамеша хайрхоҳи хоҷаи худ мебошад.»

Барои маълумоти бештар ба ояти 22-юми сураи «Муъминун» муроҷиат шавад.

وَإِذَا سَمِعُوا اللَّغْوَ أَعْرَضُوا عَنْهُ وَقَالُوا لَنَا أَعْمَلُنَا وَلَكُمْ أَعْمَلُكُمْ سَلَامٌ

عَلَيْكُمْ لَا نَبْتَغِي الْجَاهِلِينَ ﴿٥٥﴾

Ва изā самиъу-л лағва аъразуъ њанҳу ва қолу ланā аъмалунā ва лакум аъмалукум салāмун њалайкум лā набтағи-л қāҳилīн. 55.

55. Ва чун сухани беҳударо бишнаванд, аз он рӯ бигардонанд ва гӯянд: «Морост кирдорҳои мо ва шуморост кирдорҳои шумо, салом бар шумо бод, мо суҳбати ҷоҳилонро намехоҳем».

Сабаби нузули ин оятро муфасссирон бо ривояти Ибни Исҳоқ чунин гуфтаанд: «Гурӯҳе иборат аз бист нафар, аз Ҳабашистон ҳамчу намоянда назди Расулаллоҳ (с) ташриф оварданд. Воқеъан, Расулаллоҳ (с) ба ҳама саволҳои онҳо ҷавоби қаноъатбахш дод. Онҳо тасдиқ карданд, ки ӯ (с) дар ҳақиқат Пайғамбари Худо ва Қуръон каломи Аллоҳ аст. Бо ҳамин Исломи худро ошкор сохтанд. Вақто ки онҳо аз маҷлиси Расулаллоҳ (с) берун рафтанд, мавриди эътирози Абӯҷаҳл ва тарафдорони ӯ қарор гирифтанд, аз онҳо носазоҳо ҳам шуниданд. Абӯҷаҳл ба онҳо гуфт: «Шумо бисёр инсонҳои аҳмақ будаед, сарони қавматон шуморо фиристоданд, ки равед хабари он мардро биёред, шумо бошед дар суҳбати ӯ чунон нишастед, ки то ўро тасдиқ накардед ва то аз динатон барнагаштед, аз ҷоятон барнахестед». Чун имоновардагон аз мушрикони суханҳои номатлубро шуниданд, дар посух ба онҳо гуфтанд: «Мо ҳоло ҳақиқатро ёфтем, чӣ мегӯед, гуфтан гиред, ҳоло мо ба мисли шумо (мардуми ҷоҳил), баробар намешавем». Ҳамоно дар ҷавоби ингуна суханҳо, ояти мазкур нозил шуд. Худованд дар он ингуна шахсони аброри аҳли китобро сифат карда, гуфт, ки гурӯҳе аз сӯҳбати Расулаллоҳ (с) ва аз одоби шаръӣ бархӯрдор шуданд, вақто ки дар шаъни худ, ё дар шаъни динашон аз мушрикони (душманони дин) суханҳои лағву таҳқир ва беҳударо шунаванд, худро нигоҳ медоранд, зери таъсири шахсони дар лағв фурурафта ва зери таҳқири ришханд ва масхараи онҳо қарор намегиранд ва аз чунин тоифа руйгардон мешаванд ва кинатузӣ накарда мегӯянд, ки фоида ва зиёни амалҳои мо барои мост, аз имон овардани мо ба шумо зиёне нест. Зарари амалҳои

шумо низ бар худи шумост, аз куфри шумо бар мо зиён нест. Мо посухи суханҳои шуморо чун шумо бо бадӣ ва лағв нахоҳем дод, салом бар шумо, суҳбати шумо ҷоҳилон барои мо лозим нест. Ногуфта намонад, ки ояти мазкур қабл аз оятҳое, ки амр ба мубориза алайҳи мушрикони нозил шудаанд, нозил шудааст. Саломе, ки дар ин оят зикр шудааст, саломи хайрбод ва тарки ҳамдигар аст, на саломи дурудӣ ва таҳийётӣ.

Валлоҳу аълам.

إِنَّكَ لَا تَهْدِي مَنْ أَحْبَبْتَ وَلَكِنَّ اللَّهَ يَهْدِي مَنْ يَشَاءُ وَهُوَ أَعْلَمُ

بِالْمُهْتَدِينَ

**Иннака лā таҳдӣ ман аҳбабта ва лāкинналлоҳа яҳдӣ ма-
й-яшāъ. Ва Ҳува аъламу би-л муҳтадӣн. 56.**

**56. Ҳаройина, ту роҳ наменамоӣ ҳар киро, ки дӯст медорӣ,
валекин ҳар киро, ки Худо хоҳад, роҳ менамояд ва Ӯ ба
роҳёфтагон донотар аст.**

Аксари муфасссирон сабаби нузули ояти мазкурро дар шаъни Абӯтолиб, амаки Расулаллоҳ (с) мансуб донистанд. Бо ривояти Бухорӣ ва Муслим (р), чун марги Абӯтолиб наздик шуд, Расулаллоҳ (с) хоҳони он буд, ки амакаш ба дини мубини Ислом мушарраф шуда аз дунё муваҳҳид гузарад, наздаш омад ва ба ӯ гуфт: «**Ай амак, ло илоҳа иллаллоҳро гӯй, то дар қиёмат, ман назди Худованд бароям гувоҳӣ дода тавонам**». Дар посух Абӯтолиб гуфт: «Агар ман ин калимаро гӯям, қурайшиҳо маро айб гирифта мегӯянд, тарс аз марг ӯро ба ин ҷо расонд, яъне аз дини аҷдодии худ бозгашт. Агар ҳамин айбгириашон намебуд, барои хурсандии шумо, албатта, ин калимаро мегуфтам». Ҳамоно Худованд ояти мазкурро нозил кард ва дар он фармуд, ки эй Муҳаммад (с), дар ҳақиқат ту касеро аз мардум дӯст дорӣ ва хоҳӣ, ки ӯро ҳидоят кунӣ, наметавонӣ, зеро ҳидоятшавии мардум дар ихтиёри ту нест. Кори ту даъвати Аллоҳро ба онҳо расонидан асту халос. Балки Худованд касеро ҳидоят мекунад, ки ӯ ба ҳидоят лоиқу сазовор аст. Кадам кас ҳидоят мешавад ва кӣ ҳидоят намешавад, Худованд донотар аст. Агар орзу дошта бошӣ, ки баъзе инсонҳо ҳидоят шаванд, аммо онҳо ҳидоят намешаванд, ғамгин мабош! Бо иттифоқи олимони муҳтарам мардумро бо икроҳу бо роҳи маҷбуркунӣ бо ислом даровардан мумкин нест.

Мисдоқи ин суханро ояти зер эзоҳ медиҳад:

وَقَالُوا إِن نَّتَّبِعِ الْهُدَىٰ مَعَكَ نُتَخَطَّفَ مِنْ أَرْضِنَا أَوَلَمْ نُمْكِنَ لَهُمْ حَرَمًا

ءَامِنًا مُّجَبَّىٰ إِلَيْهِ ثَمَرَاتُ كُلِّ شَيْءٍ رِّزْقًا مِّن لَّدُنَّا وَلَكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا

**Ва қолӯ ин-н-наттабиъи-л-худā маъака нутахаттаф
мин арзина. А-ва лам нумакки-л лаҳум ҳараман амина-й
юҷбā илайҳи ғамароту кулли шай-ир-ризқа-м ми-л
ладуннā ва лакинна аксараҳум лā яъламун. 57.**

**57. Ва (баъзе аз аҳли Макка) гуфтанд: «Агар бо ту пайравии
ҳидоят кунем, аз замини худ рабуда шавем». Оё онҳоро дар
ҳарами боамн ҷой надодем, ки ба сӯи вай аз ҳар чинс меваҳо аз
назди Мо ҳамчу рӯзӣ расонида мешавад? Валекин бештарини
онҳо намедонанд.**

Баъзе аз мушрикони Макка чун Ҳорис бини Навфал ва пайравони ӯ ба ҳақ будани дини Ислом эътироф доштанд, локин чун мулоҳизаи манфиъатҳои шахсиашонро мекарданд, ҳозир набуданд, ки имон оранд. Онҳо баҳонаҳо чуста, ба Расулаллоҳ (с) мегуфтанд, ки эй Муҳаммад, агар бо ту ҳамроҳ шуда аз дини ту пайравӣ кунем, қабилаҳои арабе, ки атрофи Маккаанд, алайҳи мо муттаҳид шуда ба мо меҷанганд, мо бошем ба онҳо баробар шуда наметавонем, моро аз ин сарзамину хонаву дарамон ба хориву зорӣ берун мекунанд. Ин ҳам яке аз баҳонаҳои мушрикон буд, ки қудрати Парвардигорро ночиз дониста, бо пешниҳод кардани чунин узрҳо имон намеоварданд. Вагарна Худованд Маккаро ҳарами амну амон барои онҳо қарор дода буд, ки аз ҳар ғушаву канор мардум бештарин мевачоту маҳсулоти худро, то замони мо барои тиҷорат ё барои зиёрат ба он ҷо меоранд. Агар ҳарам амн намебуд оё метавонистанд мардум ба зиёрат ё тиҷорат биёянд? Оё нафаҳмиданд, ки бо қудрату иродаи Парвардигор дар як замини санглохи бе обу бе дарахт, таъминоти рӯзмарраи мардум бо мевачоту бо дигар ашё чунон аст, ки ҳатто дар сарзаминҳои сабзу хуррам ин қадар фаровонӣ вучуд надорад? Локин, мутаъассифона, аксари мардум ин ҳикматҳоро намедонанд ва ба ҳар баҳона имон намеоранд.

Барои маълумоти бештар ба ояти 35-уми сураи «Иброҳим» (а) муроҷиъат шавад.

وَكَمْ أَهْلَكْنَا مِنْ قَرْيَةٍ بَطَرَتْ مَعِيشَتَهَا فَتِلْكَ مَسْكِنُهُمْ لَمْ تَسْكُنْ

مِنْ بَعْدِهِمْ إِلَّا قَلِيلًا وَكُنَّا خُنُّ الْوَارِثِينَ ﴿٥٨﴾

Ва кам аҳлакнā миҶ қарятим батират маъишатаҳā. Фа тилка масāкинуҳум лам туска-м миҶ баъдиҳум иллā қалилā. Ва куннā наҳну-л-варисийн. 58.

58. Ва басо деҳаҳоеро, ки дар зиндагонии худ аз ҳад даргузаштанд, ҳалок кардем. Пас, ин масканҳо ҷойи вайронмондаи онҳост, ки баъд аз онҳо касе дар он ҷо сукунат намекунад, магар (чун роҳгузар) замони андак. Ва будем Мо вориси онҳо.

Бояд дилбастагиҳои дунё инсонии бохирадро нафиребад. Дар аввали нозилшавии оятҳои Қуръонӣ аҳли Макка аз биме, ки неъматҳо аз дасташон меравад, имон намеоварданд ва худро маъзур меҳисобиданд, ба онҳо як посух дода шуд. Ҳоло дар ояти мавриди назар ду посухи дигар ба онҳо дода шудааст. Дар нахуст Худованд ба онҳо гуфтааст, ки билфарз, шумо имон наовардед ва дар сояи куфру ширк бо фароғату маъишати моддӣ зиндагонӣ кардед, локин набояд фаромӯш кунед, ки Мо бисёр аз шахрҳое, ки аҳли онҳо аз шумо дида бо неъматҳои фаровон масту мағрур буданд ва зиндагонии гуворо доштанд, ба сабаби нофармониашон нобудашон кардем. Зеро неъмату фароғат онҳоро ба ғуруру тугён ва тугёну ғуруру онҳоро бар зулм ва зулм онҳоро ба нобудии худашон кашид. Дар ҷумлаи охир ба диёри харобшудаи амсоли онҳо ишора карда, Худованд фармудааст, ки ана ин вайронаҳо диёри онҳост, ки аз сари онҳо валангор боқӣ монд, дар вайронаҳои холӣ ва хомӯши онҳо ба ҷуз сайёҳон, ки дар ҳолати сафар хоҳам нахоҳам як рӯз ё ним рӯз маскун мешаванд, дигар касе сукунат намекунад. Боз мулку диёрашон ба Молики ҳақиқӣ, ки соҳиби ҳама ашёст, ҳамчу мерос боқӣ монд.

Чуноне, ки дар сураи «Ҷофир», ояти 16-ум гузашт, Худованд дар рӯзи қиёмат мегӯяд: **«Лиманил мулкул-яем? Лиллоҳил воҳиддил-Қаҳҳор»**. (Кирост подшоҳӣ имрӯз? Боз Худ гӯяд: Мар Худои ягонаи ғолибро!).

Хулоса, басо мардум ба дунёи фонӣ фирефта шуда, фақат маъишат гуфта, аз роҳи ҳидоят сар метобанд ва дар натиҷа ба ҳалокат дучор мешаванд. Ҳеҷ шунида нашуд, ки мардуми фалон диёр сад дар сад ба Ислом амал мекарданд, онҳо низ ба ҳалокат

дучор шуданд. Савол шуданаш мумкин, ки ҳама он касоне, ки ба маъишат дода шудаанд, ба ҳалокат рӯ ба рӯ нашуданд-ку? Ояти зер посухи ин саволи эҳтималист.

وَمَا كَانَ رَبُّكَ مُهْلِكَ الْقُرَىٰ حَتَّىٰ يَبْعَثَ فِي أُمِّهَا رَسُولًا يَتْلُوا عَلَيْهِمْ

ءَايَاتِنَا وَمَا كُنَّا مُهْلِكِي الْقُرَىٰ إِلَّا وَأَهْلُهَا ظَالِمُونَ ﴿٥٩﴾

Ва mā kāна Раббука муҳлика-л-қурӯ Ҳаттā ябъаъа фӣ уммиҳā расула-й ятлу ʔалайҳим айāтинā. Ва mā куннā муҳлики-л-қурӯ иллā ва аҳлуҳā ʔолимун. 59.

59. Ва Парвардигори ту ҳаргиз деҳаҳоро ҳалоккунанда нест, то ин ки дар калонтарин (шаҳр)-и онҳо пайғамбареро бифиристад, ки бар онҳо оятҳои Мора бихонад. Ва Мо ҳаргиз ҳалоккунандаи деҳаҳо нестем, магар дар он ҳол, ки аҳли онҳо ситамгор бошанд.

Агар чунин аст, ки Худованд бисёр аз шаҳрҳое, ки бар асари афзунии неъмат мағрур шуданд, ба ҳалокат расонд, пас чаро мушрикони Маккаро, ки туғенгариро ба ҳадди аъло расониданд ва чинояте набуд, ки онҳо содир накарда бошанд, ҳалокашон насохт? Муфасссирон ҷавоби ин саволи эҳтимолиро дар шарҳи ояти мазкур чунин додаанд, ки одати Худованд чунин будааст, ки то ба марказу пойтахти давлате, ки маҳалли донишмандон ва мутафаккирони он диёр аст, пайғамбари худро нафиристад ва он пайғамбари Худо оятҳои мубораке, ки дар онҳо Худованд аз бандагони Худ чӣ дархост кардааст, нахонаду ба онҳо нафаҳмонад, бало ва муҷозоти худро бар сари онҳо намефиристад. Чун Худованд, пайғамбар ё расули худро ба диёре фиристад, аҳли он ба фиристодагони Худованд итоъат накарда, боз аз он зулму кибру туғен даст накашанд ва зулму ситами худро идома диҳанд, онҳо бо хорӣ ва офатҳо ҳалок гардонида мешаванд. Мушрикони Макка низ дар ғазоҳои Бадр, Уҳуд, Аҳзоб ва ғайра ба хориву зори ба ҳолат расиданд.

Хулоса, ояти мазкур ҳукми умум дошта тамоми мардуми рӯи оламо шомил аст. Зеро, Худованд пайғамбари Худ Муҳаммад (с)-ро, чуноне ки дар ояти 28-уми сураи «Сабо» омадааст, дар сифати пайғамбарӣ барои тамоми мардуми рӯи олам фиристод. Ҳоло барои ҳеҷ кас узре боқӣ намонд, то ин ки тамоман ба матоъи дунё ва маъишати он машғул шаванду пайравии динро канор гузоранд.

وَمَا أُوتِيتُمْ مِّنْ شَيْءٍ فَمَتَّعُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَزَيَّنَّا لَهَا وَمَا عِنْدَ اللَّهِ خَيْرٌ

وَأَبْقَىٰ أَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴿٦٠﴾

Ва ма ӯти́тум-м ми́н шай-и́н фа ма́таъу-л-ҳайа́ти-д дунйа ва зи́натуха. Ва ма ӯи́ндаллоҳи хайру-в ва абқо.

А-фа ла таъқилу́н. 60.

60. Ва аз ҳар навъе ҳар чӣ шуморо дода шуд, пас, баҳрамандии зиндагонии дунё ва ороиши он аст. Ва он чӣ назди Худост, беҳтару пояндатар аст. Оё намефаҳмед?!

Ҳеҷ неъмате дар дунё аз хатар холи нест, ҳар чӣ Худованд ба инсон дар ин дунё дода бошад, рӯ ба завол аст. Ё аз назди инсон онҳо «рахти сафар мебанданд» ё ин ки онҳо мемонанду инсон бо марг даст ба гиребон мешавад. Бинобар ин, инсони бохирад набояд мағрури неъматҳо шуда чун арабҳои садри Ислом даст ба баҳонаҷӯӣ занаву итоъати Аллоҳи ягонаро канор бизанад. Зеро Худованд дар ин оят гуфтааст, ки ҳар он чӣ, ки ба шумо дар ин дунёи фанӣ дода шудааст, зебу зинати дунё буда, назди Худованд матоӣи фаношаванда ва беарзиш аст. Аммо он неъматҳое, ки назди Худованд барои бандагонии итоъатгари Худо ва Расулаш омода карда аст, беҳтаранд. Чунки онҳо фанопазир набуда, ҳамеша ҷовидон ва бо неъматҳои дунё қиёснашавандаанд. Вақто ки кор чунин аст, дар давоми оят Худованд фармуд, ки чаро намефаҳмед?!

Хулоса, оқилтарини мардум касест, ки барои ёфтани сармояи пойдор мутеъи фармони Худованд шуда, ба матоӣи андаку зудгузари дунё чандон дилбастагӣ надорад.

أَفَمَن وَعَدْنَاهُ وَعْدًا حَسَنًا فَهُوَ لَاقِيهِ كَمَن مَّتَّعْنَاهُ مَتَّعَ الْحَيَاةِ

الدُّنْيَا ثُمَّ هُوَ يَوْمَ الْقِيَمَةِ مِنَ الْمُحْضَرِينَ ﴿٦١﴾

А-фа ма-в ваъаднаҳу ваъдан ҳасана́н фа хува лақиҳи кама-м маттаънаҳу матаъа-л-ҳайа́ти-д-дунйа сўмма хува явма-л-қийа́мати мина-л-муҳза́рин. 61.

61. Оё касеро, ки ба ӯ ваъдаи нек додаем, ва ӯ дарёбандаи он аст, монанди касест, ки ӯро аз манфиъати зиндагонии дунё баҳраманд сохтем, боз вай рӯзи қиёмат (дар азоб) аз ҳозиркардашудагон аст?

Худованд дар ин оят вичдони ҳамагонро барои муқоиса ба доварӣ кашида меғӯяд, ки худатон қазоват кунед, оё касе, ки Мо ба ӯ ваъдаи нек (Биҳишту неъматҳои он) додаем ва қатъиян ба он хоҳад расид, (Худованд ваъдаи Худро хилоф намекунад), бо касе, ки ба ӯ танҳо аз матоъи дунё баҳра додаем ва ӯ ба парастидани ҳавои нафс машғул шуда, куфрро бар имон ва ширкро бар тавҳид муқаддам донистааст ва ӯ барои ҳисобу ҷазои рӯзи қиёмат дар пешгоҳи Худованд аз ҷумлаи ҳозиркардашудагони дар Ҷаҳаннам аст, баробар аст? Ҳаргиз! Бидуни шак, ҳеҷ ақли солим ва ҳеҷ вичдони бедор ин дуру баробар намеҳисобад. Сабаби нузули ин оятро муфасссирон дар бораи Расулulloҳ (с) ва Абӯҷаҳл, ё дар бораи Ҳамза (р) ва Абӯҷаҳл донистанд. Валлоҳу аълам.

وَيَوْمَ يُنَادِيهِمْ فَيَقُولُ أَيْنَ شُرَكَائِيَ الَّذِينَ كُنْتُمْ تَزْعُمُونَ

Ва явма юнāдӣҳим фа яқулу айна шуракāия-л-лазӣна кунтум тазъумун. 62.

62. Ва ёд кун рӯзеро, ки (Худованд) онҳоро бихонад, пас гӯяд:

«Кучоянд он шарикони Ман, ки шумо гумон мекардед?».

Ояти мазкур яке аз саҳнаҳои рӯзи қиёматро, ки аз шунидани он мӯйи сари инсон рост ва ҷисми инсон дар ларза медарояд, ба намоиш гузоштааст. Дар эзоҳи ин оя муфасссирон гуфтаанд, ки эй мухотаб, ба ёд ор рӯзеро, ки Худованди субҳон бо сарзаниш онон (кофирон ва мушрикони)-ро нидо мекунад, ки шумо дар дунё бо пиндори худ, баъзе аз ашёро шарикони Ман қарор медодед, аз онҳо кӯмак дархост мекардед, ҳоло онҳо дар кучоянд, то ба кӯмаки шумо шитобанду ба шафоъати шумо бархезанд ва аз ин вартаи ҳалокатовар шуморо раҳой диҳанд?! Маълум аст, ки азобу алами аҳли Ҷаҳаннам аз шунидани ингуна саволҳои дилқӯбкунанда зиёдтар мешавад, зеро дар чунин рӯз онҳо ҳақиқатро мефаҳманд. Онҳо бар ақидаи пештараи худ боқӣ наmemонанд, локин ҳайҳот. Дар чунин асно...

قَالَ الَّذِينَ حَقَّ عَلَيْهِمُ الْقَوْلُ رَبَّنَا هَؤُلَاءِ الَّذِينَ أَغْوَيْنَا أَغْوَيْنَهُمْ كَمَا

أَغْوَيْنَا تَبَرَّأْنَا إِلَيْكَ مَا كَانُوا إِيَّانَا يَعْبُدُونَ

Қола-л-лазӣна ҳаққа ъалайҳиму-л-қавлу Раббанā ҳаулāи-л-лазӣна агвайнā агвайнāҳум камā гавайнā. Табарраьнā илайк. Мā кāнӯ иййāнā яъбудун. 63.

63. Ононе, ки ҳукми азоб бар онҳо собит шуд, гӯянд: «Эй Парвардигори мо, инҳо ҷамоъатеанд, ки онҳоро гумроҳ кардем, чунон ки худ гумроҳ шудем, онҳоро низ гумроҳ кардем. Аз инҳо ба сӯи Ту безорӣ мечӯем. Онҳо (соҳиб ихтиёр буданд) моро наменарастиданд (балки ҳавои нафси худро менарастиданд)».

Чуноне ки дар ояти қаблӣ гузашт, вақто ки мушрикони дар қиёмат зери савол мемонанд, маълум аст, ки маъбудҳои ботили онҳо чун Фиръавн, чинҳо, шайтонҳо ва дигар роҳбароне, ки мардумро гумроҳ мекарданд, мефаҳманд, ки мисли пайравонашон ҳукми азоб бар онҳо низ собит аст. Онҳо мегӯянд, ки Парвардигоро, ин пайравони мо касонеанд, ки мо онҳоро ба сӯи куфру ширк даъваташон кардему гумроҳашон гардонидем, чуноне ки худ гумроҳ будаем. Локин мо онҳоро маҷбур накардем, онҳо соҳибихтиёр буданд, гумроҳияшон бо интиҳобу талоши худашон буд, чуноне ки мо бо ихтиёри худ гумроҳиро интиҳоб намудем.

Дар идомаи суханашон роҳбарони гумроҳон ё шайтонҳо аз пайравонашон безорӣ чуста, боз мегӯянд, ки Парвардигоро, ҳоло мо аз чунин пайравон безорем, ба сӯи Худат паноҳ мебарем, зеро онҳо моро наменарастиданд, балки ҳаво ва хоҳишҳои нафсонии худро менарастиданд.

Хулоса, чуноне ки ин мазмун дар сураи «Юнус», ояти 28-ум ва ояти 22-ми сураи «Иброҳим» ва ояти 30-уми сураи «Соффот» гузашт, дар он рӯз бутпарастону маъбудони дурӯғини онҳо аз ҳамдигар безорӣ чуста, гуноҳи худро меҳоҳанд ба гардани ҳамдигар андозанд. Боз мушрикони, чуноне ки ояти зер ишора дорад, мавриди дигар саволи дилқубанда қарор мегиранд.

وَقِيلَ ادْعُوا شُرَكَاءَكُمْ فَدَعَوْهُمُ فَلَمْ يَسْتَجِيبُوا لَهُمْ وَرَأَوُا الْعَذَابَ لَوْ

أَنَّهُمْ كَانُوا يَهِتَدُونَ ﴿٦٤﴾

Ва қиладъу шуракъакум фа даъавҳум фа лам ястаҷибу лаҳум ва рааву-л-ъазāб. Лав аннаҳум кāну яҳтадун. 64.

64. Ва гуфта шавад: «Бихонед шарикони худро!». Пас, онҳоро бихонанд ва онҳо дуъои он гурӯҳро қабул накунанд ва азобро бубинанд (ва таманно кунанд, ки) кош онҳо роҳёбанда мебуданд!

Агарчӣ мушрикони аз посух оқиз монданд, (чуноне ки дар оятҳои қаблӣ гузашт), локин бори дигар барои сухрияи онҳо гуфта мешавад, ки шариконатонро (худоҳои худсохта ва пиндориатонро,

ки дар дунё ба ҷои Худои ягона мепарастидед) барои ёрӣ додани худатон фаро хонед, то ба ёрии шумо ба по хезанд ва аз шумо дифоъ кунанд ва шуморо аз ин вартаи ҳалокат наҷот диҳанд! Онҳо ҳарчанд медонанд, дар он ҷо коре аз дасти маъбудонашон намеояд, лекин аз рӯйи саҳтии ваҳшати он рӯз, бо умеде, ки шояд аз дасти маъбудҳо чизе меомада бошад, онҳоро фаро меҳонанд, вале онҳо бо обидони худ посухе намедиҳанд. Зеро онҳо аз кӯмак додан очизанд, чунки онҳо чизҳои бечон ҳастанд, на ёрӣ дода метавонанд ва на сухан гуфта метавонанд. Илова бар ин, дар он асно рӯ ба рӯйи худ яқинан азоби Ҷаҳаннамро мебинанд. Сипас, орзу мекунанду мегӯянд, ки эй кош, мо дар дунё аз ҷумлаи имоновардагону ҳидоятёфтагон мебудем ва чунин рӯзи даҳшатоварро, кош намедидем. Бо ин ҳама кори онҳо, чуноне ки ояти зер ишора дорад, ба охир намерасад, барои онҳо дигар саволҳо низ мешавад.

وَيَوْمَ يُنَادِيهِمْ فَيَقُولُ مَاذَا أَجَبْتُمُ الْمُرْسَلِينَ

Ва явма юнāдӣҳим фа яқулу мāзā аҷабтуму-л мурсалин.65.

65. Ва (ёд кун) рӯзеро, ки Худо онҳоро бихонад, пас гӯяд: «Пайғамбаронро чӣ ҷавоб додед?!».

Худованд дар ин оят фармудааст, ки ба ёд ор яке аз саҳнаҳои рӯзи қиёматро, ки Худованд мушрикони нидо дода мегӯяд, ки эй мушрикони, шумо бо пайғамбарони Мо, ки амри Моро ба шумо мерасониданд, чӣ кор кардед ва ба онҳо чӣ посух гуфтед?! Мусаллам аст, ки онҳо ҳеҷ посухе гуфта наметавонанд. Агар гӯянд, ки мо даъвати пайғамбаронро иҷобат кардем, сухани онҳо дурӯғи маҳз аст. Он ҷо ҷоест, ки сухани дурӯғ ба кор намеравад. Агар рост гӯянд, ки мо онҳоро дурӯғӣ ҳисобидем, ба онҳо тухмат задем, соҳиравон гуфтем, бар зидди онҳо ҷангидем, тарафдорони онҳоро ба қатл расонидем, боз расвотар мешаванд.

Хулоса, ҳарчӣ бигӯянд, мояи бадбахтӣ ва расвогии онҳо зиёдтар ошкор мешавад. Аммо аз пайғамбарон (а) дар он асно чӣ савол мешавад, барои маълумоти бештар ба ояти 109-уми сураи «Моид» муроҷиат шавад.

Ояти зер ин муқаддимаро идома медиҳад.

فَعَمِيَتْ عَلَيْهِمُ الْأَنْبَاءُ يَوْمَئِذٍ فَهُمْ لَا يَتَسَاءَلُونَ

Фа ʼамият ʼалайҳиму-л-аъмбāу явмаизин фа ҳум лā ятасʼалун. 66.

66. Пас, махфӣ шавад бар онҳо хабарҳои он рӯз, пас, онҳо аз якдигар савол накунад.

Худованд аз мушрикони дар он асно мепурсад, ки Мо барои ҳидояти шумо пайғамбарони Худо фиристодем, то имрӯз узр наореду даъво накунад, ки мо надонистем ва моро ҳеҷ кас огоҳӣ надод ва ғайра. Шумо ба пайғамбарони Мо чӣ кардед? Оё ба онҳо имон овардед? Оё ба онҳо тобеъ шудед? Ё ин ки онҳоро дурӯғгӯй шуморидеду онҳоро масхара кардед? Вақто ки мушрикони ингуна саволҳоро аз ҷониби Парвардигор мешунаванд, ҳайрон мемонанд ва чӣ гуфтанишонро намедонанд, мисли шахси кӯр ва гунг гӯе ҳеҷ чизро намешунаванд ва ҳеҷ ҷойро намебинанд, тамоми хабарҳо ба онҳо пӯшида мемонад, ҳеҷ посухе намеёбанд ва ҳатто аз рӯйи даҳшат дар ин хусус аз ҳамдигар савол ҳам намекунад, то чизе ба хотираншон ояду ба ҳамдигар посух гӯянд. Агар посух гӯянд, ҳам аз онҳо қабул карда намешавад, сукути мутлақ сар то пои онҳоро фаро мегирад.

فَأَمَّا مَنْ تَابَ وَءَامَنَ وَعَمِلَ صَالِحًا فَعَسَىٰ أَنْ يَكُونَ مِنَ

الْمُفْلِحِينَ ﴿٦٦﴾

Фа амма ман тәба ва әмана ва ғамила солиҳан фа ғасә ай якуна мина-л-муфлиҳин. 67.

67. Пас, он кас ки тавба намуд ва имон овард ва кори шоиста кард, пас, умед аст, ки аз растагорон бошад.

Дарҳои қабули тавба аз сӯйи Парвардигор дар ин дунё ба рӯйи ҳама, аз он ҷумла барои гунаҳгорон, кофирон, мушрикони касоне, ки олудаи фасоданд, боз аст. Дар ин дунё ҳар лаҳзае, ки бихоҳанд, метавонанд ба роҳи ҳақ баргарданд. Ҳоло Худованд, дар ин оят ёдрасон намуда фармудааст, ки касе, ки тавба кунад ва имон орад ва амалҳои солеҳро анҷом диҳад, ҳаққо, дар қиёмат ӯ аз ҷумлаи растагорон ва аз наҷотёфтагон аст.

Хулоса, ҳарчи ирода ва хоҳиши Худованд бошад, чуноне ки ояти зер ба ботил будани ширк ишора дорад, он мешавад.

وَرَبُّكَ تَخْلُقُ مَا يَشَاءُ وَخِتَارٌ مَا كَانَ لَهُمُ الْخِيَرَةُ سُبْحَنَ اللَّهِ

وَتَعَلَىٰ عَمَّا يُشْرِكُونَ ﴿٦٧﴾

Ва Раббука яхлуку ма̄ яшъу ва яхт̄ар. Ма̄ к̄ана лаҳуму-л-хиярах. Субҳ̄аналлоҳи ва таъālā ъамма̄ юшрикун. 68.

68. Ва Парвардигори ту ҳар чӣ хоҳад, меофаринад, онҳоро ихтиёр нест. Поки Худойрост ва аз он, ки шарик меоранд, баландтар аст.

Бо пиндори мушрикон бояд, ки Пайғамбар (а) аз шахсони бою бадавлат ва ё аз сарони бообрӯтарини қабила бошад. Ҳол он ки ҳеҷ банда ҳақ надорад дар кори Худованд, чуноне ки ояти мазкур ишора дорад, даҳлат ё ширкат ё муҳолифат кунад магар бо роҳи истихора. Худованд дар ин оят ба ҳабиби Худ (с) хитоб намуда фармудааст, ки эй Муҳаммад (с), ягона Парвардигори ту аст, ки тасарруфи оламҳо дар ихтиёри Ӯст. Чӣ бихоҳад, меофарад, чизеро ирода кунад, аз ҳеҷ кас намерсиду анҷом медиҳад. Ҳеҷ кас ҳаққи эътироз бар ҳукму кори Ӯ надорад. Ва ҳар киро бихоҳад, аз ҳеҷ кас напурсида, ба мартабаи пайғамбарӣ мерасонад, машварати ҳеҷ кас ҳам, ба Ӯ лозим нест. Ӯ таъоло аз чунин сифатҳое, ки мушрикон ба Ӯ нисбат медиҳанд, пок аст. Ҳеҷ низокунандае дар корҳои Ӯ ширкат карда наметавонад.

Барои маълумоти бештар ба ояти 31-уми сураи «Зухруф» муроҷиат шавад. Бисёре аз муфассирон дар поёни шарҳи ин оя ҳадисҳои ба истихора алоқамандро ривоят кардаанд. Чунончӣ дар ҳадисе ба ривояти Анас (р) омада аст, ки Расули Худо (с) ба ӯ (р) фармуданд: **«Эй Анас! Чун қасди анҷоми кореро дошта бошӣ, аз Парвардигорат дар он ҳафт бор истихора (талаби хайр) кун, сипас ба сӯи он чи ки қалб ба он сабқат мегирад, мутаваҷҷеҳ шав, зеро хайр дар он аст»**. Намози «истихора» низ аз ҳамин ҷо маншаъ мегирад.

Ҳамчунин дар ҳадиси дигар бо ривояти Ҷобир ибни Абдуллоҳ (р) омадааст, ки фармуд: «Расули Худо (с) дар тамоми корҳо истихораро чун сурае аз Қуръон ба мо таълим дода, мефармуданд: **«Чун яке аз шумо қасди анҷоми кореро кунед, бояд, ки гайр аз (намози) фарзӣ ду рақъат намоз бигзоред, онгоҳ бигӯед: Бор Худоё! Ман ба илми Ту талаби хайр мекунам ва ба қудрати Ту аз Ту талаби қудрат мекунам ва аз Ту эҳсонӣ бузургтар меҷӯям, ҳаройина, Ту тавоноӣ ва ман натавонам ва Ту медонӣ ва ман намедонам ва Туи доноӣ гайбҳои! Бор Худоё! Агар Ту медонӣ, ки ин кор (номи корашро зикр кунад) дар дин ва дунё ва маъош ва зиндагонӣ ва саранҷоми қорам (дар ҳоли ҳозир ва ё оянда) ба хайри ман аст, пас, онро бароям муқаддар ва муяссар гардон! Сипас, барои ман дар он баракат ато кун. Бор Худоё! Ту медонӣ. Агар ин кор (номи ҳоҷаташро гирад), бароям дар ин дунё ва**

маъош ва саранҷоми корам шарр аст, пас онро аз ман ва манро аз он баргардон ва хайреро, ки дар ҳар ҷое, ки ҳаст, бароям муқаддар бигардон, онгоҳ маро бо он хушнуд ва розӣ гардон!» Ҳамин аст андозаи ихтиёри банда дар корҳои Худовандӣ.

Олимони муҳтарам гуфтаанд: «Шаҳси истихоракунанда бояд дар аввал вузӯ ғирад, дилашро аз тамоми васвасаҳои шайтон ва аз шаклҳои созад ва онгоҳ намози истихора (талаби хайр, ё ихтиёр)-ро то ҳафт бор бихонад ва ҳар чӣ дар дилаш (мисол, равам ё не, ин амалро иҷро кунам ё накунам ва ҳоказо), ғолиб ояд, онро ихтиёр кунад, иншоаллоҳ, хайр ва ғоидаи ӯ дар он аст. «Ногуфта намонад, ки бояд дар рақати аввал, баъди сураи «Фотиҳа» сураи «Кофирун» ва дар рақати дуввум сураи «Ихлос» хонда шавад». Матни арабии онро аз китобҳои дуо дарёфт кардан мумкин.

وَرَبُّكَ يَعْلَمُ مَا تُكِنُّ صُدُورُهُمْ وَمَا يُعْلِنُونَ ﴿٦٩﴾

Ва Раббука яъламу ма тукинну судуруҳум ва ма юълинун.69.

69. Ва Парвардигори ту он чӣ синаҳои онҳо пинҳон медоранд ва он чӣ ошкор мекунанд, медонад.

Зимнан ояти мазкур бар мушрикони, то гумон накунанд, ки Худованд аз ниятҳои онҳо огоҳ нест, таҳдид аст.

Чуноне ки Худованд дар ояти қаблӣ аз ихтиёри васеи Худ сухан кард, ҳоло дар ин оят низ аз илми васеи Худ сухан ба миён оварда гуфтааст, ки он чиро, ки мушрикони дар синаҳои худ, хоҳ ширк бошаду хоҳ душманӣ, ба Расули ӯ (с) ва ё ба муъминони пинҳон медоранд ва ҳамчунин он чиро, ки ба Қуръон ва ба обрӯи Расулаллоҳ (с) ошкоро таъна расонида мегӯянд, ки оё Худованд касеро наёфта, ки ваҳйи худро бар як ятими Абӯтолиб расонд? (ва ҳоказо). Ҳамаро Худованд медонад ва ҳеҷ чиз барои ӯ таъоло махфӣ наместонад. Худованд мувофиқ ба он дар қиёмат ба онҳо муомила мекунанд.

وَهُوَ اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ لَهُ الْحَمْدُ فِي الْأُولَى وَالْآخِرَةِ وَلَهُ الْحُكْمُ وَإِلَيْهِ

تَرْجَعُونَ ﴿٧٠﴾

Ва Ҳуваллоҳу лā илāҳа иллā Ҳу. Лаҳу-л-ҳамду фи-л-улā ва-л-āҳираҳ. Ва лаҳу-л-ҳукму ва илайҳи турҷаъун.70.

70. Ва Ўст Худое, ки ба ғайри Ў ҳеч маъбуди барҳақ нест ва ситоиш дар дунё ва охират аз онӣ Ўст ва фармонравой Ўрост ва ба сӯи Ў бозгардониди мешавед.

Ояти мавриди назар натиҷаи оятҳои қаблӣ буда, ширкро зимнан рад карда, чаҳор сифати Парвардигорро баён кардааст. Дар нахуст фармудааст, ки Ў таъоло Худоест, ки ғайри Ў дигар ҳеч маъбуди барҳақе нест, ки лоиқи ибодат бошад. Зеро Ў таъоло холиқ (офаридгор)-и кулли шай (ҳама чизҳо) ва розиқи кулли ҳай (ҳама зиндаҳо) аст. Ҳамду санои ҳарду дунё сазовори Ўст. Касе, ки ғайри Худоро мадҳу сано мегӯяд, ба хатогии бузурге даст задаст.

Ҳукму тадбири ҳарду дунё дар ихтиёри Ўст. Розӣ шудан ба ҳар ҳукме, ки таҳти ҳукму фармони Худо набошад хатои маҳз аст.

Бозгашти ҳамаи мардум дар рӯзи қиёмат ба сӯи Ўст. Ҳар амалкунандаро мувофиқи амалаш ҷазо медиҳад. Агар амалҳои инсон хайр бошанд, подоши нек ва агар амалҳояш шар (бад) бошанд, ҷазои бадро хоҳад дид.

Дар ояти зер Худованд Ҳабиби Худ (с)-ро хитоб намудааст, ки бояд эътибори инсонҳои ғофилро ба сӯи Зоте, ки сазовори ҳамду сано ва лоиқи ибодат ва соҳиби рӯзи ҷазост, ҷалб намояд.

قُلْ أَرَأَيْتُمْ إِنْ جَعَلَ اللَّهُ عَلَيْكُمُ اللَّيْلَ سَرْمَدًا إِلَى يَوْمِ الْقِيَمَةِ مَنْ

إِلَهُ غَيْرُ اللَّهِ يَأْتِيَكُم بِضِيَاءٍ أَوْ لَظْلَمٍ أَفَلَا تَسْمَعُونَ

Қул араайтум ин ҷаъалаллоҳу ъалайкуму-л-лайла сармадан илā явми-л-қийāмати ман илāҳун ғайруллоҳи яътикум би зийāъ. А-фа лā тасмаъун. 71.

71. Бигӯ: «Оё дидаед (хабр дода метавонед), ки агар Худо шабро бар шумо, то рӯзи қиёмат поянда гардонад, кист маъбуде ғайри Худо, ки равшаниро пеши шумо биёрад? Оё намешунавед?!».

Агар нур (рӯз, Офтоб) намебуд, на дарахте мерӯид ва на гуле меҳандид ва на мурғе парвоз мекард ва на зироъат мерӯид ва на инсоне зинда мемонд. Худованд дар ин оят зимнан боз шоистагӣ ва сазовори ҳамду сано будани Худо ба мардум хотиррасон карда ба неъматӣ бузурги бебаҳои Худ (рӯз, рӯшноӣ, Офтоб), ки мояи ҳар махлуқотанд, ишора намуда ба Ҳабиби Худ (с) фармудааст, ки эй Муҳаммад (с), ба онҳо (мушрикони) бигӯ, ки ба ман хабар диҳед, ки агар Худованд шабро то рӯзи қиёмат ҷовидон қарор диҳад, оё касе ё чизе ғайри Худованд ҳаст, ки рӯшноиро

барои шумо бозгардонад? Шумо, ки аз чунин кор хабар дода наметавонед, пас, чаро ин суханхоро намефаҳмед ва бо тадаббур намешунавед ва эътибор намедихед ва қабул намекунад? Ояти зер аз неъматии торикии (шаб) сухан мекунад:

قُلْ أَرَأَيْتُمْ إِنْ جَعَلَ اللَّهُ عَلَيْكُمُ النَّهَارَ سَرْمَدًا إِلَى يَوْمِ الْقِيَمَةِ مَنْ

إِلَهُ غَيْرُ اللَّهِ يَأْتِيَكُمُ لَيْلٌ تَسْكُنُونَ فِيهِ أَفَلَا تُبْصِرُونَ ﴿٧٢﴾

Қул араайтум ин ҷаъалаллоҳу ғалайкуму-н-наҳара сармадан илā явми-л-қийāмати ман илāхун ғайруллоҳи яътикум би лайлин таскунуна фиҳи а-фа лā тубсирун.72.

72. Бигӯ: «Оё дидаед, ки агар Худованд бар шумо рӯзро то рӯзи қиёмат поянда гардонад, кист маъбуде ғайри Аллоҳ, ки ба шумо шабро биёрад, ки дар он ором гиред? Оё намебинед?!

Ҳар субҳ Офтоб тулӯъ мекунад ва дунёро мунаввар мегардонад ва шомгоҳон ғуруб мекунад ва шаб бо торикии худ ҳукмфармо мешавад. Ба ин оят (нишона)-и Аллоҳ таъоло, ки ба қудрати беҳамтои Ӯ далолат мекунад, аксари мардум чунон улфат гирифта ва чунон одат кардаанд, ки ҳаргиз дар фикри он нестанд ва дар бораи он чандон андеша ҳам намекунанд. Ҳоло барои хушдори ғофилон, дар ин оят, Худованд аз неъматҳои бузурги Худ ёдовар шуда ба Ҳабиби Худ (с) амр кардааст, ки ба мушрикони (кофирон) бигӯ, ки эй ғофилон, оё намебинед, ки агар Худованд рӯзро то қиёмат чандон дароз кунад, ки дигар асло шаб нашавад ва ҳама чиз меваҳо, сабзавот ва дигар ашё сӯхта равад, оё ғайри Ӯ таъоло касе ҳаст, ки шабро биёрад, то шумо аз машаққатҳои мондашавӣ ва дигар хастагиҳои истироҳат кунед? Чаро бузургии Парвардигорро қабул намекунад?

وَمِنْ رَحْمَتِهِ جَعَلَ لَكُمُ اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ لِتَسْكُنُوا فِيهِ وَلِتَبْتَغُوا مِنْ

فَضْلِهِ وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿٧٣﴾

Ва ми-р-раҳматиҳи ҷаъала лакуму-л-лайла ва-н-наҳара литаскуну фиҳи ва ли табтағу мин фазлиҳи ва лаъаллакум ташкурун. 73.

73. Ва аз раҳмати Худ барои шумо шаб ва рӯзро сохт, то дар шаб ором гиред ва то (дар рӯз) аз фазли Ў талаби рӯзӣ кунед ва то шукргузорӣ кунед».

Маъмулан дар зимистон шабҳо дароз шуда, мардум дар иштиёқи рӯз ва дар тобистон рӯзҳо дароз шуда, мардум дар иштиёқи шаб мешаванд. Бисёр мушоҳида шудааст, ки дар тобистон агар Офтоб сӯзон шавад, мардуме, ки дар мамлакатҳои офтобрӯянд, амали рӯзонро ба шаб мегузаронанд. Худованд инсонро барои ҳосил кардани эҳтиёҷоти худ, чун зироат, бинокорӣ ва ғайра, то вақте ки дунё ҳаст, муҳтоҷ офаридааст. Маълум аст, ки бе рӯшноии рӯз ва бе торикии шаб роҳати инсон нопурра ва нотамом аст. Ин ҳарду (рӯз ва шаб), дар ин дунё хусусан барои инсон ва дигар махлуқоти зинда чизи зарурист. Худованд бар махлуқоти Худ миннат ниҳод ва то барпошавии рӯзи қиёмат, паи ҳам омадурафти рӯзу шабро ҷорӣ сохт. Яъне аз нишонаҳои раҳмату фазли Парвардигор барои бандагони Худ ин аст, ки рӯзу шабро бо ҳикмати том офарид, онҳо мувофиқ ба фаслҳои сол, бо дароз ва ё бо кӯтоҳ шудан ҳар шабонарӯз ҷои ҳамдигарро иваз мекунанд, то инсон битавонад рӯзона аз паи талош ва дарёфти ризқу рӯзии худ шавад ва чун монда шуд, барои гирифтани нерӯи нав дар шаб истироҳат кунад. То бошад, ки бо иҷрои ҳар навъи ибодат сипосгузори неъматҳои Парвардигораш бошад. Афсӯс, ки ҳамаи инсонҳо ба ин ҳикматҳои Парвардигор эътибор намедиханд, ба ҷое, ки шукр кунанд, ширк меоранд. Чуноне ки ояти зер далолат мекунад, онҳо намедонанд, ки рӯзе меояд, ки бояд ҳисоби китоб шаванд.

وَيَوْمَ يُنَادِيهِمْ فَيَقُولُ أَيْنَ شُرَكَائِيَ الَّذِينَ كُنْتُمْ

تَزْعُمُونَ

Ва явма юнāдӣҳим фа яқулу айна шуракāия-л лазӣна кунтум тазъумун. 74.

74. Ва (ёд кун) рӯзеро, ки овоз диҳад онҳоро, пас, гӯяд: «Кучоянд он шарикони Ман, ки гумон мекардед?».

Ояти мазкур айнан мисли ояти 62-юми ҳамин сура аст. Ҳоло бо тақрор омадани он, шояд таъкид барои он бошад, ки ҳеҷ гуноҳе монанди ширк ғазаби Худовандро бисёр намеорад. Ва ҳеҷ чиз

монанди тавҳид (Худоро якка доништан) ризоии Аллоҳро бисёртар ҷалбкунанда нест. Ва саволе, ки дар ояти 62-юм барои мушрикони гузашт, мумкин дар ҳолати танҳой ба онҳо муроҷиъат шавад ва бори дигар омадани ин савол шояд барои шармсор шудани онҳо дар маҳзари ом бошад.

Хулоса, баъди овардани далелҳои далолаткунанда ба ҳақ будани тавҳид ва ботил шудани ширк Худованд барои дилкӯб шудани мушрикони бори дигар фармудааст, ки эй шахси мухотаб, рӯзеро ба хотир биёред, ки дар он рӯз Худованд мушрикони нидо мекунад, ки эй мушрикони, он бутҳое, ки онҳоро шарикӣ Ман мепиндоштед, ҳоло дар кучоанд, то ба кӯмаки шумо шитобанд ва шуморо аз ин вартаи ҳалокат наҷот диҳанд?!

Ояти зер сарзаниши дигарест барои мушрикони.

وَنَزَعْنَا مِنْ كُلِّ أُمَّةٍ شَهِيدًا فَقُلْنَا هَاتُوا بُرْهَانَكُمْ فَعِلِمُوا أَنَّ الْحَقَّ

لِلَّهِ وَضَلَّ عَنْهُمْ مَا كَانُوا يَفْتُرُونَ

Ва назаъна миъ кулли умматин шаҳидан фақулна ҳатӯ бурҳанакум фаъалимӯ анна-л-ҳаққа лиллаҳи ва заллаъанҳум-м ма кәнӯ яфтарӯн. 75.

75. Ва аз ҳар уммате гувоҳеро берун кашем, пас (қавмро) гӯем: «Биёред далели худро!». Пас, бидонанд, ки ҳақ ба ҷониби Худост ва гум шавад аз онҳо он чӣ дурӯғ мебастанд.

Худованд дар ин оят барои дилкӯбии мушрикони хабар додааст, ки мо рӯзи қиёмат аз миёни ҳар уммат гувоҳон (Пайғамбарон)-ро берун мекашем (ҳозир мекунем), то бар фаъолияти умматони худ дар дунё шоҳидӣ диҳанд. Сипас, Худованд ба муҷримону кофирони меғӯяд, ки шумо бо гумону фикри худ гуфтед, ки барои ман шарикҳо вуҷуд доштааст, оё барои гуфтани чунин сухан ва барои бутпарастиятон далелу ҳуҷҷатҳо доред? Агар дошта бошед, биёред, то рост гуфтани шумо исбот шавад. Маълум аст, ки онҳо ҳуҷҷату бурҳон оварда наметавонанд. Он гоҳ дармеёбанд, ки худ гумроҳ будаанд. Ҳақ азони Худованд будааст, дар ҳақиқат Худованд илоҳи Якто ва Зоти бешарик будааст. Локин ҳайҳот, ин дарку фаҳмиши ҳақиқат акнун бефоидааст. Зеро он шарикони дурӯғине, ки бо пиндори беасоси худ ба Аллоҳ бармебастанд, ботил будаанду ҳоло ҳеҷ дараке аз онҳо нест. Он ҷо мебинанд, ки дигар ҷои бо фиребу найрангу ботил машғул шудан нест, мисли шахси гунгу кар лол мемонанд.

Барои маълумоти бештар ба ояти 71-уми сураи «Нисо» муроҷиъат шавад. Дар оятҳои баъдӣ қиссаи Қорун ва касоне, ки мисли ӯ ба сарвати бисёр мағрур шуда, аз ҳад таҷовуз мекунанд ва қиёматро фаромӯш кардаанд, баён мешавад.

﴿إِنْ قَرُونٌ كَاتَ مِنْ قَوْمِ مُوسَى فَبَغَى عَلَيْهِمْ وَءَاتَيْنَاهُ مِنَ الْكُنُوزِ مَا إِنَّ مَفَاتِحَهُ لَتَنُوءُ بِالْعُصْبَةِ أُولَى الْقُوَّةِ إِذْ قَالَ لَهُ قَوْمُهُ لَا تَفْرَحْ

﴿إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْفَرِحِينَ﴾

Инна Қоруна кона миң қавми Мӯсо фа бағо ӯалайҳим. Ва атайнаҳу мина-л кунузи ма инна мафātiҳаҳу ла тануу би-л ӯусбати ули-л-куввати из қола лаҳу қавмуҳу ла тафраҳ. Инналлоҳа ла юҳиббу-л-фариҳин. 76.

76. Ҳаройина, Қорун аз қавми Мӯсо буд, пас, бар онҳо бедодӣ кард. Ва ато карда будем ӯро аз ганҷҳо он қадар, ки калидҳои ӯ ҷамъияти нерумандро гаронӣ мекард. (Ёд кун), чун ба ӯ қавми ӯ гуфт: «Шод машав, ҳаройина, Худо шодшавандагонро дӯст намедорад!»

Калимаи «Қорун» исми аҷамӣ (ғайри арабӣ) аст. Бо ривояти Наҳаъӣ ва Қатода (р) Қоруне, ки байни мардум машҳур аст, аз бани Исроил буда, писарамаки Мӯсо (а) аст. Ӯ бисёр овози хуб дошт, чун Тавротро тиловат мекард, ба мардум бисёр писанд буд. Аз ин рӯ ӯро «ал-Мунаввар» лақаб дода буданд. Бани Исроил дар замони худ фозилтарини мардум ба шумор мерафтанд. Қорун низ, ҳамчуноне ки гузашт, аз ин фазилат бархӯрдор буд. Чун Худованд барои имтиҳон ба ӯ ганҷҳо (молҳои захирашуда)-и фаровон дод, то он дараҷае, ки калидҳои хазина ва амборҳои ӯро ба осонӣ чандин марди зӯровар бардошта наметавонист. Ақли ӯ, ки камзарфият буд, чунин молу сарвати Худододиро бардошта натавонист ва ба сабаби касрати молу ҳол аз худ рафт ва аз рафтори қавми худ яқсӯ шуда бар онҳо ҷабру кибрро раво дид. Вақто соҳибхирадони қавм диданд, ки ӯ аз амал кардан ба Таврот даст кашида, даст ба маъишату хушҳолии ғайри шаръӣ зада, дар ғуруру ғафлат аст, бо таҳдид ба насиҳати ӯ пардохта гуфтанд, ки эй Қорун, оё медонӣ дирӯз ту ки будӣ, ҳоло чӣ шудӣ?! Ту ин қадар хурсандиатро бо кибру ғурур омехта наkun! Оё намедонӣ, ки Худованд шодикунандагони мағрури ношукрро дӯст намедорад?! Илова бар

ин, соҳибхирадони қавм, чуноне ки ояти зер ишора дорад, ба ӯ чаҳор насиҳати дигаре карданд, ки дар маҷмӯъ барои Қорун панҷ андарз шуд...

وَأَبْتَغِ فِيمَا آتَاكَ اللَّهُ الدَّارَ الْآخِرَةَ وَلَا تَنْسَ نَصِيبَكَ مِنَ الدُّنْيَا وَأَحْسِنْ كَمَا أَحْسَنَ اللَّهُ إِلَيْكَ وَلَا تَبْغِ الْفُسَادَ فِي الْأَرْضِ إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْمُفْسِدِينَ

Вабтағи фи маътакаллоҳу-д-дара-л-ахираҳ. Ва ла таъса насибака мина-д-дунйа. Ва аҳсин камъ аҳсаналлоҳу илайк. Ва ла табғи-л-фасада фи-л-арз.

Инналлоҳа ла юҳиббу-л-муфсидин. 77.

77. Ва дар он чӣ Худо туро ато кардааст, салоҳи сарои охиратро бичӯ ва ҳиссаи худро аз дунё фаромӯш макун ва нақӯй кун, чунон ки Худованд бар ту эҳсон кардааст ва фасодӣ дар заминро маҷӯ.

Ҳаройина, Худо фасодкунандагонро дӯст намедорад».

Хирадмандони қавм ба Қорун гуфтанд, ки эй Қорун! Беҳуда молу чизи худро дар роҳи фисқу фасод сарф накун. Сарвати худро дар роҳе сарф кун, ки писанди Худованд бошад. Он молу ҳоле, ки дорӣ, ба василаи он ободии сарои охирати худро чустуҷӯ кун. Аз дунё низ насибу баҳрабардории худро чун хӯрдану ошомидан, пӯшидану маскан (ҷои зист), издивоҷро фаромӯш накун. Ҳамчуни тандурустӣ ва қуввату нишот ва фароғати худро ба кор бару ғанимат дон! Чуноне ки Худованд ба ту эҳсон (нақӯй) кард ва неъматҳои Худро ба ту арзонӣ дошт, ту низ ба бандагони Ӯ эҳсон кун ва ҳаққи ҳар соҳибҳақро ба соҳибаш бидеҳ!! Худо накунад, ки имконоти моддӣ туро бифиребад. Аз ин рӯ, дар рӯйи Замин даст ба фасодкорӣ назан ва назди Худованд худро гунаҳкор макун! Зеро одати Худованд ин аст, ки фасодкорони рӯйи заминро душмани худ медонад.

Барои маълумоти бештар ба ояти 22-юми сураи «Тур» муроҷиъат шавад.

Аммо Қорун дар посух ба хирадмандони қавм чӣ гуфт? Ояти зер ҷавоби ин савол аст.

قَالَ إِنَّمَا أُوتِيْتُهُ عَلَىٰ عِلْمٍ عِنْدِي ۖ أَوَلَمْ يَعْلَم أَنَّ اللَّهَ قَدْ أَهْلَكَ مِن قَبْلِهِ مِن الْقُرُونِ مَنْ هُوَ أَشَدُّ مِنْهُ قُوَّةً وَأَكْثَرُ جَمْعًا وَلَا يُسْئَلُ عَن

ذُنُوبِهِمُ الْمُجْرِمُونَ

Қола иннамā ути̇туху ʔалā ʔилмин ʔиндй. А-ва лам яʔлам анналлоҳа қад аҳлака ми̇н қаблиҳи мина-л-қуру̇ни ман ҳува ашадду минҳу қуввата-в ва аксару ҷамъā. Ва лā юс-алу ʔан зунубиҳиму-л-мучримун. 78.

78. Гуфт: «Ҷуз ин нест, ки бинобар донише, ки назди ман аст, маро моли фаровон дода шуд». Оё намедонист, ки Худованд аз қарнҳои пеш аз вай қавмеро ҳалок кард, ки аз вай тавонотар ва дар ҷамъият бештар буданд? Ва (дигар гунаҳгорон)-ро, ки онҳо аз чехраи сиёҳашон маълуманд аз гуноҳонашон пурсида намешаванд.

Марди ёғии ситамгори бани Исроил (Қорун) ба сарвати беҳисобаш мағрур буд, дар посух ба воъизони дилсӯз гуфт, ки шумо чиҳо мегӯед, ман бо воситаи илму дониши худ ин сарватро ба даст овардаам, ман ба раҳнамоӣ ва ба роҳбарии шумо эҳтиёҷ надорам, лоиқӣ ин сарват будаам, ки Худованд дониста ба ман ато кардаст, на ба шумо! Дар барои он, ки бо кадом роҳ Қорун соҳиби сарвати беҳисоб шуд, ривоятҳо ҳаргунаанд:

1-ум. Ӯ марди тоҷири моҳир ё кишоварзи моҳир буд, ё чандин навъи санъатро хуб медонист;

2-юм. Ӯ хазина, ганҷ (кон) шинос буд.

3-юм. Ӯ кимёгар буд.

Локин дар ояти мазкур ба кадом яке аз онҳо Қорун сарватманд шуд, қайд нашудааст. Хулоса, вақто ки Қорун соҳиби сарвати беҳисоб шуд, панддиҳандагони бохирад ўро ба роҳи рост насиҳат доданд, аммо аз рӯйи кибру ғурур насиҳати носеҳонро напазируфт. Дар идомаи ояти мазкур Худованд ба Қоруни насиҳатношунав ва дигар инсонҳои ба ӯ монанд, посухи кӯбандае дода фармуд, ки оё ӯ нашунидааст мо қавмхое, ки пеш аз ӯ нисбатан нерӯмандтар сарватмандтар буданд, нобудашон кардем? Оё онҳо тавонистанд ба воситаи молу сарват аз чанголи марг худро раҳо кунанд? Албатта, натавонистанд! Зеро ҳама ҳуҷҷатҳо барои онҳо тамом шуда буд. Онҳо ақида ва амали худро

бо он ҳуҷҷатҳо мутобиқ насохтанд. Дар қиёмат дигар барои қорунсифатон ҷои пурсишу посухи гуноҳхон нест. Онҳоро навъи азобест, ки болои азобҳои онҳо зам мешавад. Наъзуз биллоҳ.

Ояти мазкур ба ояти 92-юми сураи «Ҳиҷр» зид нест, ки дар он Худованд фармудааст: «Қасам ба Парвардигорат, ки мо аз ҳамаи онҳо савол хоҳем кард». Оре! Қиёмат марҳалаи бисёр дорад. Дар баъзе марҳалаҳо савол нест, зеро аз симояшон маълум аст. Чун аз он марҳалаҳо гузаштанд боз саволу ҷавоб оғоз мешавад. Барои маълумоти бештар ба ояти 39-уми сураи «Раҳмон» муроҷиъат шавад.

Хулоса, насиҳати носеҳон ба Қорун таъсир набахшид...

فَخَرَجَ عَلَى قَوْمِهِ فِي زِينَتِهِ ۚ قَالَ الَّذِينَ يُرِيدُونَ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا

يَلْبَسْنَا لَنَا مِثْلَ مَا أُوتِيَ قُرُونُ إِنَّهُمْ لَذَو حَظٍّ عَظِيمٍ

**Фа хараҷа љалā қавмиҳи фӣ зӣнатих. Қола-л-лазӣна
юридӯна-л ҳайāта-д-дунйā йā лайта ланā миҗла мā утия
Қорӯну иннаҳу ла зӯ ҳаззӣн љазӣм.79.**

**79. Пас, (Қорун) бар қавми худ дар ороиши хеш берун омад.
Ононе, ки зиндагонии дунёро талаб мекарданд, гуфтанд: «Кош он
чӣ Қорунро дода шудааст, моро бошад! Ҳаройина, вай
соҳибнасибаи бузург аст».**

Одатан аксари сарватмандони мағрури худнамо барои қонеъ гардонидани ғурури худ ва нишон додани шаъну шавкати худ соле чанд маротиб сарваташонро ба намоиш мегузоранд. Ин одати деринаи онҳост, Қорун низ аз онҳо истисно нест. Зеро ӯ ба насиҳати хирадмандони қавми худ эътибор надод, бо зару зевар ва либосҳои қимматбаҳо худро ороиш дода, бо кару фарри зиёд назди қавми худ баромад.

Дар идомаи ояти мазкур омадааст, ки вақто ки Қорун дар ҳадди бисёр баланд худро ва бойигарии худро намоиш дод, аз тамошогарон касоне низ буданд дунёпарасту толиби зиндагонии дунё, аммо аз охири қор беҳабар! Онҳо бо ҳавас гуфтанд, ки офарин ба Қорун ва бар ҷоҳу ҷалоли ӯ, ки таърих мислашро надидааст. Ба ростӣ ӯ аз неъматҳои дунёи баҳраи бузургеро насибдор шудааст, эй кош, ба мо ҳам мисли он чӣ ба Қорун дода шудааст, дода мешуд. Аммо донишмандони қавм ба матоъи дунёи гузарон фирефта нашудаанд...

وَقَالَ الَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ وَيَلَكُمْ ثَوَابُ اللَّهِ خَيْرٌ لِّمَنْ ءَامَنَ

وَعَمِلَ صَالِحًا وَلَا يُلْقَاهَا إِلَّا الصَّابِرُونَ ﴿٨٠﴾

Ва қола-л лази́на у́ту-л-ъилма вайлакум с̣авāбуллоҳи хайру-л ли ман āмана ва ъамила с̣олиҳа-в ва лā юлаққоҳā илла-с̣-с̣обирӯн. 80.

80. Ва касоне, ки онҳоро илм дода шуд, гуфтанд: «Вой бар шумо, савоби Худо барои касоне, ки имон оварданд ва кори шоиста карданд, беҳтар аст». Ва ин (сухан)-ро ба ғайри собирон касе дарёфт (қабул карда) наметавонад.

Дар муқобили касоне, ки бо дидани ҷоҳу ҷалоли Қорун сарвати дунёро орзу карданд, гурӯҳи хурде аз бани Исроил, ки донишманди воқеъӣ буданд, ҳузур доштанд ва ба онҳо насиҳат карда гуфтанд, ки эй вой бар шумо! Ин чӣ орзуест, ки шумо мекунед, оё намедонед, ки савобу подоши Илоҳӣ дар охират барои касоне, ки имон овардаанд, амалҳои солеҳро анҷом додаанду дар иҷрои амалҳои солеҳ шикебоанд, аз он чизҳое, ки шумо орзу мекунед, беҳтару хубтар аст? Маълум аст, ки сухани ингуна донишмандон фақат дар қалби касе таъсир мерасонад, ки ӯ дар тоъату ибодати Худованд босабр ва аз хоҳишоти нафсонӣ худро нигоҳ дошта метавонад.

Аз Расулаллоҳ (с), ривоят шудааст, ки Худованд дар ҳадиси қудсӣ чунин фармудааст: **«Барои бандагонӣ шоистаи Худ, он чиро, ки ҳеҷ чашме надида ва ҳеҷ гӯше нашунида ва дар қалби ҳеҷ инсоне чӣ хел будани он нагузаштааст, омода кардаем».**

Онгоҳ Расулаллоҳ (с) ба тиловати ояти 17-уми сураи «Сачда» иршод фармуданд, ки маънои ҳадиси қудсиро тасдиқу тайид мекунанд. Барои маълумоти бештар ба ояти 17-уми сураи «Сачда» муроҷиъат шавад.

خُفِّسْنَا بِهِ ء وَبَدَارِهِ الْأَرْضَ فَمَا كَانَ لَهُ مِنْ فِئَةٍ يَنْصُرُونَهُ مِنْ

دُونِ اللَّهِ وَمَا كَانَ مِنَ الْمُنتَصِرِينَ ﴿٨١﴾

Фа хасафнā биҳи ва би дāриҳи-л-арза фа мā кāна лаҳу миң фиати-й янсурунаҳу миң дуниллаҳи ва мā кāна мина-л-мунтасирин. 81.

81. Пас, Қорунро ва сарои ўро бар замин фурӯ бурдем, пас, набуд барои ў ҳеч гурӯҳе, ки ғайри Худо ўро нусрат диҳад ва ў аз нусратдодашудагон набуд.

Сабаби ҳалоки Қорун ё тухмати ў бар Мӯсо (а) буд ё туғёну саркашии вай ё таҳқири муъминони тиждаст ва ё чизи дигар. Ба ҳар тақдир, дар ин оят Худованд фақат аз ҳалоки Қорун хабар додааст, ки чун Мо Қорун ва сарои ўро дар замин фурӯ бурдем, ў барои дафъи азоби Илоҳӣ ба ғайр аз Худованди якто дигар ҳеч гурӯҳе надошт, то аз онҳо ёрӣ бичӯяд. Бо он молу сарват, бо он илму маҳорате, ки дошт, натавонист аз азоби Илоҳӣ худро наҷот диҳад.

Хулоса, худӣ ў, ҳама атрофиёнаш ва ҳама хазинаву дафинааш ба қаъри замин фурӯ рафтанду маҳву нобуд шуданд.

وَأَصْبَحَ الَّذِينَ تَمَنَّوْا مَكَانَهُ بِالْأَمْسِ يَقُولُونَ وَيَكَابُ اللَّهُ يَبْسُطُ

الرِّزْقَ لِمَنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ وَيَقْدِرُ لَوْلَا أَنْ مَنَّ اللَّهُ عَلَيْنَا لَخَسَفَ

بِنَا وَيَكَانَهُ لَا يُفْلِحُ الْكَافِرُونَ ﴿٨٢﴾

Ва асбаҳа-л-лазӣна таманнав макāнаҳу би-л-амси яқулӯна вайкаанналлоҳа ябсуту-р-ризқа лима-й-яшāу мин ъибāдиҳи ва яқдир. Лав лā ам манналлоҳу ъалайнā ла хасафа бинā. Вайкааннаҳу лā юфлиҳу-л-кāфирун. 82.

82. Ва ҳангоми субҳ ононе, ки дирӯз манзалати ўро орзу мекарданд, мегуфтанд: «Эй аҷаб, ки Худо рӯзиро барои ҳар касе аз бандагони Хеш хоҳад кушода мекунад ва танг месозад. Ва агар на он буд, ки Худо бар мо миннат ниҳод, ҳаройина, (Замин) моро низ фурӯ мебурд». Эй аҷаб, ки кофирон растагор намешаванд!

Тамошочиёне, ки дирӯз ҷоҳу ҷалоли Қорунро дида, орзу карда буданд, ки эй кош, мо низ мисли ў сарватманд мебудем, субҳгоҳон диданд, ки Қорун бо дору дастааш гум аст. Замин ўро дар умқи (қаъри) худ фурӯ кашидааст, гуфтанд: «Эй вой бар мо! Мо аз ин ҳақиқат беҳабар будаем, то ҳол надонистем, ки ҳама кор дар ихтиёри Худованд будааст. Ризқу рӯзии касеро васеъ кунад, далели ризо ва хушнудии ў ва ризқу рӯзии касеро танг кунад, далели беарзиш будани ў дар пешгоҳи Худованд набудааст». Сипас, онҳо аз кори дирӯзаашон бисёр пушаймон шуда гуфтанд, ки эй вой бар мо! Мо бояд шукрона кунем. Агар дуъои моро

Худованд дирӯз қабул мекард ва имрӯз мисли Қорун дар қаъри замин фурӯ мерафтем, кӣ ба мо кӯмак мекард?

Хулоса, онҳо ба хатои худ пай бурданд ва шукр гуфтанд, ки агар Худованд бо Раҳмати Худ ба мо миннат намениҳод, моро ҳам мисли Қорун ба қаъри замин фурӯ мебурд. Сипас, дар давоми суханашон гуфтанд, ки эй қавм, аз чунин ҳодиса таъаҷҷуб кунед ва огоҳ шавед, ки касе ки мункири неъматҳои Парвардигор шавад, чун Қорун, кофир аст. Сабаби наҷот наёфтани кофирон, куфрашон будааст на фақр. Во ачабо! На дар дунё ва на дар охират, кофирон агарчи чун Қорун соҳибдавлат ҳам бошанд, растагор намешаванд. Аз достони Қорун зимнан маълум мешавад, ки агарчанде ӯ донишманди мумтоз буд, дар қатори қориёни хушовоз ҷой дошт, хешованди Мӯсо (а) низ буд, аммо бо куфру ғуруре, ки варзид аз дунё кофир рафт. Наъзуз биллоҳ.

تِلْكَ الدَّارُ الْأَخْرَىٰ نَجْعُلُهَا لِلَّذِينَ لَا يُرِيدُونَ عُلُوًّا فِي الْأَرْضِ وَلَا فَسَادًا

وَالْعَقِيبَةُ لِلْمُتَّقِينَ

Тилка-д-дāру-л-āхирату наҷъалуҳā лил лазūна лā юрӯдūна ъулуwвaй фи-л арзӣ ва лā фасādā. Ва-л-ъāқибату лил муттақӣн. 83.

83. Ин сарои бозпасинро барои ононе муқаррар мекунем, ки дар рӯи Замин на такаббурӣ металабанд ва на фасодро. Ва оқибати некӯ барои парҳезгорон аст.

Баъди баёни ҳоли Қорун, ки дар ҳафт ояти қаблӣ гузашт, ҳоло Худованд дар оғози ин оят бо калимаи «Тилка», ки дар истилоҳи арабҳо ба бузург будани ишорашуда далолат мекунад, суннате аз суннатҳои Худро ба мо таълим дода фармудааст, ки сарои охират (Биҳишт) иззату мақому мартабаҳои баландро, ки ҷовидонанд, барои касоне муқаррар мекунем, ки онҳо дар рӯи Замин бар мардум бартарӣ (кибр) ва фасодкорӣ намекунанд ва хоҳони он ҳам нестанд. Зеро некӯии охират барои парҳезгорон аст.

Дар ҳадиси шариф омадааст: **«Дар дили касе ҳамвазни заррае аз кибр бошад, ба Биҳишт ворид намешавад».** Марде гуфт: «Ё Расулаллоҳ (с)! Шахсе дӯст медорад, ки ҷома ва кафши вай зебо бошад, оё ин аз кибру бартаричӯист?». Расулаллоҳ (с) фармуданд: **«На! Ин аз кибр нест. Худованд зебоиро дӯст медорад. Кибр он аст, ки аз ҳақ саркашӣ мекунад ва бар мардум фахр карда, онҳоро кӯчак мешуморад».**

Хулоса, аз мазмуни оятҳои қаблӣ фаҳмида шуд, ки сарои охират ва неъматҳои он азони мутақаббIRON набуда, балки махсуси парҳезгорону муъминони солеҳ будааст. Дигар ин ки барои ҳар сарватманд, албатта, насиҳатгари хирадманд лозим будааст. Худованд дар ояти зер аз фазли худ сухан ба миён оварда гуфтааст, ки...

مَنْ جَاءَ بِالْحَسَنَةِ فَلَهُ خَيْرٌ مِنْهَا وَمَنْ جَاءَ بِالسَّيِّئَةِ فَلَا تَجْزِي

الَّذِينَ عَمِلُوا السَّيِّئَاتِ إِلَّا مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٨٤﴾

Ман ҷаа би-л-ҳасанати фа лаҳу хайру-м минҳа. Ва ман ҷаа би-с-саййиати фа ла юҷза-л-лазӣна ҷамилу-с-саййиати иллā мā кәнӯ яъмалӯн. 84.

84. Ҳар кӣ некие биёрад, пас ўрост беҳтар аз он. Ва ҳар кӣ бадие биёрад, пас, ҷазо дода намешавад касонеро, ки хатоҳоро ба амал оварданд, магар ба мисли он чӣ амал мекарданд.

Дар ояти мавриди назар Худованд аз фазлу карами Худ хабар дорда гуфтааст, ки касе кори неке анҷом диҳад, аз он амалаш дида дар қиёмат беҳтар ба ў подош дода мешавад. Худованд дар сураи «Анъом» ба ҳамин шакл гуфтааст, ки шахсе амали савобро анҷом диҳад, барои ў ҳадди ақал даҳ баробар подош дода мешавад. Агар амал дурусту мақбул бошад, Худованд аз лутфу фазли бекаронаш гоҳо даҳ, гоҳо ҳафтсад, гоҳо аз он ҳам зиёдтар, ба амалкунанда подоши ҳасана (нек) медиҳад. Барои маълумоти бештар ба ояти 261-уми сураи «Бақара» муроҷиъат шавад.

Дар идомаи ояти мазкур аз муҷозоти бадкорон хабар додааст, ки ба касе, ки кори баде кардааст, бе он ки дар ҷазои он афзуда шавад, бе зиёдати, мувофиқи корҳои бадаш, ҷазо дода мешавад. Худованд шахсони имондори гунаҳкорро метавонад афв кунад ва бо раҳмату фазли Хеш аз гуноҳҳояшон даргузарад, ин кори Ўст ва насиби кист, ҳеҷ кас намедонад.

إِنَّ الَّذِي فَرَضَ عَلَيْكَ الْقُرْآنَ لَرَأْدُكَ إِلَىٰ مَعَادِ قُل رَّبِّي أَعْلَمُ

مَنْ جَاءَ بِالْهُدَىٰ وَمَنْ هُوَ فِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ ﴿٨٥﴾

Инна-л-лазӣ фараза ғалайка-л-Қур-āна ла рӯддука илā маъād. Қу-р-Раббӣ аъламу ман ҷāа би-л-худā ва ман ҳува фӣ ғалāли-м мубӣн. 85.

85. Ба дурустӣ, касе ки таблиғи Қуръонро ба ту фарз гардонид, албатта, туро ба сӯйи бозғашт (охират ё Макка) бозгардонанда аст. Бигӯ: «Парвардигори ман ба он касе ки ҳидоятро овард ва ба он касе, ки вай ошкоро дар гумроҳист, донотар аст.

Аз пирӯзӣ дар охират дар оятҳои қаблӣ сухан шуд. Ҳоло дар ин оят аз пирӯзӣ дар ин ҷаҳон сухан шудааст. Дар баёни сабаби нузули ояти мазкур муфасссирон Имом Фаҳрӣ Розӣ, Қуртубӣ ва ғайра бо ривояти Ибни Аббос (р) чунин гуфтаанд: «Вақто ки Расуллаллоҳ (с) аз ғори Савр берун омад ва ба сӯйи Мадина роҳи ҳиҷратро пеш гирифт, чун ба «Чӯҳфа» расиданд, иштиёқи ватан (Макка) дар дилашон шӯълавар шуд. Ҳамоно пайки ваҳйи Илоҳӣ (Ҷабраил (а)) даррасид, ба Пайғамбар (с) арз кард, ки Худованд барои ту ин паём (оят)-ро фиристонд. Дар ҳақиқат Зоте, ки ин Қуръонро бар ту нозил кардааст, таблиғу амалкард ва аҳкоми онро бар ту фарз гардонидаст, мутмаин бош, яқинан туро бо фатҳу зафару пирӯзӣ ба ҷойи зодгоҳат боз мегардонанд.

Дар давоми оят Худованд ба Расули Худ (с) фармуд, ки ба онҳо (мушрикони) бигӯ, ки чӣ касе ҳидоятро пеш оварад ва чӣ касе ошкоро дар гумроҳист, Парвардигори ман аз ҳама беҳтару хубтар медонад. Саранҷом натиҷаи некӣ азони кист, ба зудӣ хоҳед донист. Дар он асно мушрикони ба Расулаллоҳ (с) таъна зада гуфтанд, ки ту ҳоло ҳам дар гумроҳӣ қарор дорӣ. Албатта, ояти мазкур муждаи қаблие буд, ки ба Расулаллоҳ (с) дода шуд ва тасдиқи худро соли фатҳи Макка ёфт. Валлоҳу аълам.

وَمَا كُنْتَ تَرْجُو أَن يُلْقَىٰ إِلَيْكَ الْكِتَابُ إِلَّا رَحْمَةً مِّن رَّبِّكَ فَلَا

تَكُونَنَّ ظَهِيرًا لِّلْكَافِرِينَ

Ва mā кунта тарҷӯ ай юлқӯ илайка-л-китāбу иллā раҳмата-м ми-р Раббик. Фа лā такунанна ғаҳира-л лил кāфирин. 86.

86. Ва умед надоштӣ, ки ба сӯйи ту Китоб фуруд оварда шавад, лекин бо сабаби раҳмате аз Парвардигори ту (фурӯ фиристода шуд). Пас, ҳаргиз мададгори кофирон машав!

Баъзе аз муфасссирони олиқадр ин оятро ҳамоҳанг ва ҳамрадифи ояти 44-уми ҳамин сура донистанд, ки достони Мӯсо (а) дар онҳо нақл шуда буд. Дар он оятҳо ба Расулаллоҳ (с) хитоб шуда буд, ки агар қиссаи Мӯсо (а)-ро Мо ба ту муфасссалан намеомӯхтем, аз сабаби он ки дар он ҷо (кӯҳи Тур) набудӣ, ҳоло намедонистӣ, ки Худованд ба Мӯсо (а) чӣ муъомила кард. Дар ин оят ҳам бузургтарин неъматҳои Парвардигор, ки ба Пайғамбар (с) дода шудааст, зикр шуда, Худованд ба Расулаллоҳ (с) фармудааст, ки қабл аз он ки туро ба пайғамбарӣ баргузинем, ҳаргиз ин умедро надоштӣ, ки ин китоби бузурги осмонӣ (Қуръон) бар ту нозил мешавад ва ту пайғамбари Худо мешавӣ! Ҳоло раҳмати Худованд буд, ки шомили ҳоли ту шуд ва бо фазлу марҳамати Хеш туро шоистаи ин мақоми олӣ гардонид ва аз осмон китоби худро ба воситаи фаришта (Ҷабраил (а)) ба ту фуруд овард. (Баъди нузули ин оят, Расулаллоҳ (с) аз тарафи Худованд ба панҷ дастур мукаллаф шуданд). Дар охир Худованд ба Расулаш (с) фармуд, ки хоҳ барои қарор додани дӯстӣ ё робитаи хешу таборӣ ва ё барои муросо ва ё мадоро мабодо пайраву пуштибони кофирон нашавӣ? Кори Ту (с) ин аст, ки бояд ошкоро ба мухолофати кофирон бархезӣ!

Дастури баъдиро ояти зер эзоҳ медиҳад:

وَلَا يَصُدُّنَكَ عَنْ ءَايَاتِ اللَّهِ بَعْدَ إِذْ أُنْزِلَتْ إِلَيْكَ وَأَدْعُ إِلَىٰ رَبِّكَ

وَلَا تَكُونَنَّ مِنَ الْمُشْرِكِينَ

Ва лā ясуддуннака ъан āйāтиллāҳи баъда из унзилат илайк. Вадъу илā Раббик. Ва лā такуннанна мина-л-мушрикун. 87.

87. Ва бознадоранд кофирон туро аз таблиғи оятҳои Худо, баъд аз он ки ба сӯйи ту фуруд оварда шуд. Ва ба сӯйи Парвардигори хеш даъват кун ва ҳаргиз аз мушрикони мабоиш!

Дониستاني илми тавҳид ҳамирмояи тамоми масъалаҳои динист. Дониستاني илми тавҳид ҳам асласту ҳам фаръ, ҳам кулласту ҳам ҷузъ. Ҳоло Худованд дар дувумин дастур ба Расули Худ (с) фармуд, ки набояд куффор (кофирон) туро аз амал кардан ба оятҳои Худованд, баъд аз он, ки бар ту нозил шудаанд, боз доранд. Суханҳои дурӯғини кофирон ва озорҳои онҳо низ набояд туро аз тиловати китоби Худо (Қуръон) монегъ шавад. Дастури севум: Мардумро ба сӯйи Худованд ва ба ягонагии Ё ва амал ба фароиз ва парҳез аз маъоси даъват кун! Дастури чаҳорум:

Худованд ба Расули Худ (с) фармуд, ки зинҳор, чӣ дар амал ва чи дар эътиқод, қатъан аз ҷумлаи мушрикони мабош! Ояти зер панҷумин дастурро баён мекунад.

وَلَا تَدْعُ مَعَ اللَّهِ إِلَهًا آخَرَ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ كُلُّ شَيْءٍ هَالِكٌ إِلَّا وَجْهَهُ

لَهُ الْحُكْمُ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ

Ва лā тадъу маъаллоҳи илāҳан āхар. Лā илāҳа иллā Ҳу.
Куллу шай-ин ҳāлиқун иллā вачҳаҳ. Лаҳу-л-ҳукму ва
илайҳи турҷаъун. 88.

88. Ва бо Худо маъбуди дигареро махон, ғайри Ӯ ҳеҷ маъбуди барҳаққе нест! Ҳар чиз ҳалоқшаванда аст, магар вачҳ (Зоти)-и Ӯ, мар Ӯрост фармонравой ва ба сӯи Ӯ бозгардонида мешавед!

Худованд таъкидан дар дастури панҷумин ширкро маҳкум карда, ба Расули Худ (с) ва туфайлашон тамоми муъмину мусалмонҳоро фармудааст, ки ҳаргиз маъбуди дигареро бо Худо ҳамроҳ махон! Зеро ғайри Ӯ дигар Худои барҳаққе нест, ки сазовори ибодат бошад. Ҳар чизе, ки бошад, ҷуз Зоти поки Ӯ ҳалоқшаванда ва нестшаванда аст. Фақат Аллоҳ таъолост, ки ҳамеша зинда ва ҳамеша пояндааст. Ҳукм ва фармонравой, хоҳ дар дунё бошаду хоҳ дар охират ва хоҳ дар умури дунё бошаду хоҳ кори шарият, азони Ӯст ва бозгашти ҳамаи шумо, низ ба сӯи Ӯст. Ҷазо ё мукофот ҳам дар ихтиёри Ӯст. Барои маълумоти бештар ба оёти 26-27-уми сураи «Ар-Раҳмон» ва ба ояти 68-уми сураи «Зумар» муроҷиъат шавад.

Поёни сураи «Қасас» ва лиллоҳил ҳамд.

Бор Илоҳо! Муҳаббати дунё ва кибру талошу бартариро ва дар рӯи замин фитнаву фасод андохтанро аз қалбу дасту тани мо дур кун ва моро дар сафи парҳезгорон, ки оқибати нек азони онҳост, қарор деҳ!

Омин!